

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії,
права та міжнародних відносин
Кафедра історії України

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
VI Міжнародної наукової конференції

8–9 грудня 2023 р.

ЧАСТИНА 2

Суми – 2024

УДК 908:005.745](477.52)(06)

I-90

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 4 від 28 листопада 2023 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Оліцький В.О., кандидат історичних наук, завідувач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (голова)

Жуков О.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Іваницька С.Г., доктор історичних наук, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Кудінов Д.В., доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Литвиновська Ю.А., викладач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Михтуненко В.В., кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Подрез Ю.В., кандидат історичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Тарабан Ю.В., доктор філософії у галузі освіти/педагогіки, старший викладач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

I-90 Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації: матеріали VI Міжнародної наукової конференції (Суми, 8–9 грудня 2023 р.). У 2 ч. Ч. 2. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2024. – 146 с.

Збірник містить доповіді та повідомлення учасників VI Міжнародної наукової конференції Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації. Розрахований на викладачів вищих і середніх навчальних закладів, науковців, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться історією.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв, посилань на джерела тощо. Редколегія може не поділяти погляди авторів публікацій.

УДК 908:005.745](477.52)(06)

© Колектив авторів, 2024
© ФОП Цьома С.П., 2024

ЗМІСТ

Байзан Вероніка Аркадіївна ПОДІЛИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: 1648 – 1686 РОКИ.....	6
Берлін Дмитро Євгенійович ГРУПА МЕЧІВ КАРОЛІНГСЬКОГО ТИПУ З ОКОЛИЦЬ О. ХОРТИЦЯ. ШТРИХИ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ КОНТЕКСТУ	9
Бойченко Оксана Петрівна ТЕАТР КОРИФЕЇВ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН.....	15
Бондар Ігор СТАНОВИЩЕ ТА ПОБУТ ІНВАЛІДІВ В УРСР У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПЕРІОДУ ТИМЧАСОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ.....	19
Ганжа В.В. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ СУДОВОГО ВИКОНАННЯ	23
Гладишева Катерина Володимирівна БОРОТЬБА ЗА НЕЗАЛЕЖНУ ДЕРЖАВУ НА ЗЕМЛЯХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У 1920 – 1930-ті РОКИ	25
Головач Дарина ОСОБЛИВОСТІ ХРИСТІЯНІЗАЦІЇ БРИТАНІЇ	29
Гонтар Анна Володимирівна ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕРОРИЗМ: ЗАГРОЗИ ТА СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ.....	31
Дойчик Максим Владиславович КУНЕРСДОРФСЬКА БИТВА 1759 р.....	33
Заїкін Павло Юрійович РОСІЙСЬКІ ВІЙНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ВПЛИВУ ПРОПАГАНДИ.....	37
Зіменко Вадим Вікторович ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В ХХІ СТОЛІТТІ	41
Іщенко Микита Сергійович ЗАСТОСУВАННЯ ВАГЕНБУРГІВ УКРАЇНСЬКИМИ КОЗАКАМИ У ВІЙСЬКОВИХ ДІЯХ.....	45
Кабанова Аліна Євгенівна ДО БІОГРАФІЇ ЮРІЯ ЛИПИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЙОГО ОСОБОВОЇ СПРАВИ У ЦДАВО УКРАЇНИ)	47
Конопля Діана Олександрівна ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ТИПУ КУЛЬТУРИ	49
Коренюк Дмитро Ігорович ПЕРЕДУМОВИ ШЕСТИДЕННОЇ ВІЙНИ 1967 РОКУ.....	52

Коренюк Дмитро Ігорович РОЛЬ США В АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ПЕРЕГОВОРАХ ПІСЛЯ ЖОВТНЕВОЇ ВІЙНИ 1973 РОКУ	56
Кузнецова-Молодчая Ангеліна Олександрівна ВПЛИВ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКИХ ЦАРІВ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ: ВІД АЛЕКСЕЯ I ДО ОЛЕКСАНДРА II	58
Кукаріна Євгенія Анатоліївна ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН УКРАЇНЦІВ	63
Левченко Аліна Віталіївна БОРОТЬБА ЗА ПРАВДУ: ТРАГЕДІЯ АЛЛИ ГОРСЬКОЇ	67
Маглакелідзе Давид Зазайович ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ І ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПОСТСАДДАМІВСЬКОМУ ІРАКУ (2005–2006 рр.)	71
Мамотенко Марія Ігорівна ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	74
Мельниченко Вікторія Євгенівна РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА (з 2014 року).....	78
Нагорна Валерія Валеріївна МОДНІ ЖУРНАЛИ, ТКАНИНА І СТАНОВИЩЕ ЖИТЕЛІВ МІСТ НАПРИКІНЦІ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	80
Никонець Вікторія Володимирівна ФЕНОМЕН ХОЛОДНОЯРСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ 1917–1920-х рр.....	83
Николаїду Елпіда Стефанівна ЕВОЛЮЦІЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРЕЦІЇ ТА УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ	86
Оврамець Артур В'ячеславович ОДЯГ, ВІЙСЬКОВЕ СПОРЯДЖЕННЯ ТА ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД КОЗАЦТВА В СЕРЕДИНІ ХVІІ СТ.....	91
Омельченко Мирослава Михайлівна ДИРЕКТОРІЯ УНР: ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС ТА ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ЛІДЕРІВ.....	96
Паращенко Денис Олександрович ІНДІЙСЬКА АНЕКСІЯ ПОРТУГАЛЬСЬКИХ КОЛОНІЙ ІНДОСТАНУ В 50–60 рр. ХХ ст.....	101
Парфило Богдан Сергійович АРХЕОЛОГІЧНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ В ХІХ ст. НА ПРИКЛАДІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО СЕРИДОВИЩА МІСТА ЛЬВОВА	105
Петрова Світлана Вікторівна ЖИТТЯ МИРОПІЛЬЧАН В СКЛАДНИХ УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	108

Плотник Надія Романівна	
МОСКОВСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 1658–1659 рр.:	
РОЗГЛЯД БИТВ ПІД КОНОТОПОМ ДЛЯ	
ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	110
Прийма Максим Романович	
УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАЦІЙНОГО	
МОНАРХІЧНОГО РУХУ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ	113
Проценко Анна Андріївна	
НРУ І НАРОДНІ ФРОНТИ КРАЇН СХІДНОЇ ТА	
ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ	
АНАЛІЗ ІДЕЙ, ДІЯЛЬНОСТІ І ЗДОБУТКИ	117
Трофименко Захар Русланович	
ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ:	
ВІД САМСОТІЙНОСТІ ДО ФЕДЕРАЦІЇ	120
Тютюнник Назар Юрійович	
ЯН ГУС – ІДЕОЛОГ ЧЕСЬКОЇ РЕФОРМАЦІЇ	125
Чудінович Юлія Сергіївна	
ГЕТЬМАН П. СКОРОПАДСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У	
СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	128
Шеремет Олександр Романович	
МОНІТОРИНГ НАСЛІДКІВ ЗЕМЕЛЬНО-ІНЖЕНЕРНИХ	
РОБІТ НА МНОГИНСЬКОМУ ГОРОДИЩІ.....	132
Шеренок Ірина Михайлівна	
В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ ЯК ПРОВІДНИК	
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО	
ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ	135
Шкумат Іван Віталійович	
ДО 315-Ї РІЧНИЦІ ПЕРЕБУВАННЯ КАРЛА XII В МІСТІ	
РОМНИ. КОРОТКА ІСТОРІЯ ПОДІЙ	139
Ярмішко Єлизавета Анатоліївна	
ДЕРЖАВОТВОРЧІ ІДЕЇ КОЗАЦЬКИХ ВАТАЖКІВ	
ТА ПЕРІОД «РУЇНИ» XVI – XVII СТ.	142

Байзан Вероніка Аркадіївна
студентка,
Київський національний університет
архітектури та будівництва

ПОДІЛИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: 1648 – 1686 РОКИ

Період 1648-1686 роки були переломним для української історії, який змінив політичну карту регіону. Основна подія того часу – національно-визвольна боротьба українського народу, яку очолив Богдан Хмельницький.

Визвольна війна бере свій початок з першої половини лютого 1648 року. Саме тоді повстанці захопили Запорозьку Січ і обрали Богдана Хмельницького гетьманом. А причинами цього стали:

«Ординація» 1638 року

Зростання експлуатації українського селянства

Посилення гноблення українського народу

Після декількох місяців підготовки у квітні розпочинаються бойові дії. Їх початок був дуже оптимістичним для української сторони; у 1648 році вони здобули перемогу у битвах під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями та взяли в облогу Львів та Замостя. Після чого підписали мир з Річчю Посполитою.

А вже наступного 1649 року поляки знову розпочали воєнні дії, щоб повернути втрачені території. У серпні біля міста Зборова відбулася одна з найголовніших битв того періоду. Козацькі війська оточили армію польського короля, але через зраду кримського хана Іслам-Гірея, який вирішив примиритися з Польщею, Богдану Хмельницькому довелося піти на компроміс з Річчю Посполитою. Тому було підписано Зборівський мирний договір, за яким влада гетьмана поширювалася на три воєводства, а саме – на Київське, Чернігівське та Брацлавське (рис.1).

Після двох років тиші поляки поновлюють воєнні дії. Битва відбулася під Берестечком у червні 1651 року. І через чергову зраду кримського хана козаки опинилися у дуже скрутному становищі. Тому підписаний Білоцерківський договір був набагато гіршим у порівнянні з минулим, так як обмежував територію держави одним Київським воєводством (рис.2).

Але цей мир, як і попередні виявився короткочасним. У червні 1652 року у битві під Батогом козаки розгромили польську армію,

що дало змогу Богдану Хмельницькому відмовитися від виконання Білоцерківського договору.

У вересні 1653 року українська армія обложила Жванець. Облога тривала два місяці. І знову кримський хан зрадив Богдана Хмельницького та домовився з поляками про мир. Оцінивши ситуацію Хмельницькому стало зрозуміло, що Туреччина та Крим ненадійні союзники. Отож перед гетьманом виникло витання: чи самостійно продовжувати боротьбу з Річчю Посполитою, чи прийняти протекторат Московського царства.

Після Переяславської ради, яка відбулася у січні 1654 року, були підписані «Березневі статті» за якими визначалось верховенство московського царя над Гетьманщиною. Після укладання даної угоди війна України проти Польщі продовжувалася у союзі з Московією, але у 1656 році між московитами та Польщею було укладено мир, при цьому до переговорів не допущено українську делегацію.

У наступному році, Богдан Хмельницький помер і національно-визвольна війна завершилася. Розпочався новий період у історії України – Руїна. Наступником Хмельницького мав стати його молодший син, але через його юний вік вибір пав на Івана Виговського, який вважав своїм головним завданням – побудова незалежної України. Він підписав з Річчю Посполитою Гадяцький договір у 1658 році. За цим договором Україна мала увійти до Речі Посполитою як рівноправна держава під назвою Велике князівство Руське (рис. 3).

Москва сприйняла цей договір як оголошення війни. У червні 1659 року українські війська розбили російську армію під Конотопом. Але Іван Виговський не зміг скористатися своєю перемогою під Конотоп, тому московська армія, підтримуючи заколотників та підтримуючи гасла, що Виговський продає Україну полякам, захопила Лівобережжя України. Після чого Іван Виговський зрікся влади.

Наприкінці вересня 1659 року гетьманом обрали Юрія Хмельницького. Під тиском московських військ він підписав фальсифікований варіант Березневих статей – Переяславські статті. Що спричинило перетворення Гетьманщини на фактичну автономію Московії.

Після Чуднівської компанії (1660 року) Юрій Хмельницький змінює політичну орієнтацію і підписує Слободищенську угоду у 1660 році, що була копією Гадяцького договору, проте Україна входить до Речі Посполитою лише як автономія. Отже, Лівобережжя

бережжя залишилося за Московією, в той час коли Правобережжя за Польщею. Це стало початком поділу Гетьманщини.

Правобережна Україна		Лівобережна Україна	
Гетьман	Роки правління	Гетьман	Роки правління
Павло Тетеря	1663-1665	Іван Брюховецький	1663-1668
Петро Дорошенко	1665-1677	Дем'ян Многогрішний	1669-1672
Юрій Хмельницький	1677-1681	Іван Самойлович	1672-1687

За правління Івана Брюховецького між Московською державою та Річчю Посполитою на 13,5 років укладено Андрусівське перемир'я у 1667 році (рис.4). За цим договором Правобережна Україна відходила Польщі, а Лівобережжя залишається Москві. Київ тимчасово контролював Лівобережний гетьман, а потім місто переходило до Польщі. А Запорозька Січ знаходилася під спільним контролем.

За правління Івана Самойловича, але без його участі Москва і Річ Посполита підписали Вічний мир у 1686 році (рис. 5), за яким кордон між цими країнами пролягав по річці Дніпро, а Запорозька Січ відходила Москві, як і Київ, за відмову якого Польща отримала викуп.

На жаль, історична доля українців виявилася досить трагічною. Переживши страшну Руїну, Україна надовго залишилася роз'єднаною. Вже після трьох поділів Польщі українські землі опинилися у складі двох імперій - Російської та Австро-Угорської.

Рис. 1

Рис.2

Рис.3

Рис.4

Джерела та література

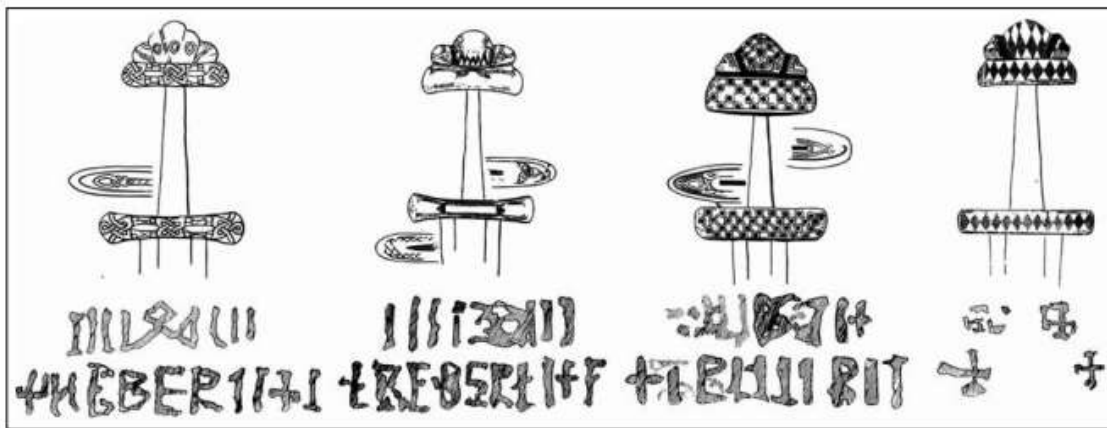
1. Остафійчук В. Ф. Історія України. Сучасне бачення : навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Київ. економ. ін-т менеджменту. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ: Знання-Прес, 2006. 422 с.
2. Лановик Б. Д., Лазарович М. В. Історія. України : навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ: Знання-прес, 2006. 598 с.
3. Кормич Л. І., Багацький В. В. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття: навчальний посібник. Вид. третє. Харків: ТОВ «Одісей», 2002. 480 с.
4. Історія України / Під ред. В.А. Смолія. Київ: Альтернатива, 1997. 69 с.
5. Король В. Ю. Історія України. Київ: Феміна, 1995. 264 с. - (Старшокласникам і абітурієнтам).

Берлін Дмитро Євгенійович
 студент 2 курсу магістратури,
 Український державний університет
 імені М .П. Драгоманова

ГРУПА МЕЧІВ КАРОЛІНГСЬКОГО ТИПУ З ОКОЛИЦЬ О. ХОРТИЦЯ. ШТРИХИ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ КОНТЕКСТУ

У 1928 році під час археологічного нагляду на місці будівництва греблі Дніпровської ГЕС були виявлені 5 мечів каролінгського типу з розкішним декоруванням ефесів (Додаток 1). Залізні перехрестя та навершя мали багату орнаментацию, виконану у вигляді покриття поверхні кольоровими металами. П'ятий меч зберігся лише фрагментарно, не має руків'я та частини клинка, через що його тип встановити неможливо.

Характерно, що усі підняті з глибин Дніпра у цьому районі мечі надзвичайно близькі за типами і датуванням. Концентрація такої кількості елітних мечів є прямим свідченням нетривіальних подій, які відбулись у X-XI ст. в даному районі.

Додаток 1. Ефеси та клейма на клинках мечів № 1-4, що були знайдені при будівництві Дніпрогес у 1928 р. (За М. Чернишовим, 1963).

Автор першої публікації, археолог В. Равдонікас, намітив три версії, яким чином мечі могли потрапити на дно Дніпра: у результаті нападу печенігів на купецьке судно, яке везло зброю на продаж; під час літописної загибелі князя Святослава з дружиною; у якості язичницької пожертви [11, с.613-616].

Приводом для перегляду можливого контексту знахідки 1928 року стала подія 2011 року, коли місцевий запорізький рибалка випадково підняв із дна Дніпра, у північній частині острова Хортиця ще один меч.

Знахідка у 2011 р. у Дніпрі меча X ст. повністю лягає у схему «дніпробудівських» мечів 1928 року: це меч з латинським клеймом на клинку і багатою обробкою руків'я, інкрустацією, аналогічною мечам типу V при формі навершя, аналогічному мечам типу T2 за Я. Петерсеном [8, с. 59].

Після цього, у історіографії, включно до нашого часу, триває неоднозначність в інтерпретації та спроби встановлення контексту знахідки, котрий відомий нам лише частково. Це зумовлено випадковістю самої знахідки, слабким ступенем дослідженості археологічних пам'яток в районі порогів Дніпра, неодноразовими антропогенними змінами ландшафту та русла Дніпра у цьому районі.

А. Кіричников, спираючись на багате оздоблення знайдених мечів та повідомлення арабського географа Ібн Хордадбега про купців-русів, які возили мечі по Чорному морю до Багдада, обґрунтовував думку про торговий характер цієї групи мечів, яка призначалася для східних ринків [7, с. 38]. Ф. Андрощук звернув увагу на традиційний германський обряд жертвоприношення зброї у воду, який був зафіксований численними археологічними знахідками на півночі Європи. У поєднанні з писемними відомостями Костянтина Багрянородного про жертвне місце Русів на о. Хор-

тиця, це дозволило Ф. Андрощуку віднести дніпробудівські мечі до слідів такого ритуалу [2]. Вкрай ускладнює роботу сучасним дослідникам те, що після евакуації у 1941 році колекції Катеринославського історичного музею, до якого були передані на зберігання мечі, всі вони безслідно зникли і зараз відомі лише по малюнкам, публікаціям та звітам. Так, О. Комар, вимушений спиратись лише на щоденники, звіти та публікації учасників експедиції, встановив стратиграфічну різницю між окремими мечами. У результаті дослідник пропонує п'ять мечів, котрі в історіографії весь час розглядались як єдиний комплекс, розглядати у якості результату мінімум двох хронологічно розділених подій [8, с.47-54].

На всіх п'яти мечах, знайдених у 1928 році, зафіксовані сліди їхнього бойового використання. Їхні леза пощерблені, причому, у двох мечів щерблення концентруються лише на одному боці леза. Клинок одного з мечів містив сліди заточки. На клинку меча №1 було зафіксовано залишки тканини, ймовірно від піхов. [8; 12]. Це може свідчити про інакший спосіб його зберігання або потрапляння у воду. Інтерес дослідників викликало також порівняно масивне руків'я одного з мечів, знайдених у 1928 р. [8, с.59; 7, с. 27-29]. Ймовірно, воно було встановлене під індивідуальну манеру фехтування власника. Таким чином, мова йде про мечі, котрі вже були використані у бою, а тому навряд чи могли призначатись для продажу.

Версія про належність мечів до літописної згадки про смерть князя Святослава на дніпровських порогах натикається на типологічне датування самих мечів. Мечі типів S, T1 і T2 переважно поширені у більш пізньому періоді, останній третині X ст. – початку XI ст. [1, с. 72–87]. Однак, оздоблення меча № 1 з Дніпробуду (тип T1) повністю повторює декор мечів типу E2, які датуються у давньоруських комплексах не пізніше середини X століття [6, с. 57–58]. Подібна ситуація спостерігається з Хортицьким мечем 2011 року, форма ефесу якого подібна до типу T2, але декорація відповідає більш ранньому типу V. Ймовірно, поєднання елементів середнього та пізнього періоду епохи вікінгів у цих мечах свідчить про період їхнього виготовлення приблизно 70-80-х років X століття, в той час як мечі з Дніпробуду типу S можуть бути більш пізнього походження і датуватись першою половиною XI ст.

Отже, лише два мечі з шести знайдених можна впевнено датувати часом літописної згадки про смерть князя Святослава в районі порогів Дніпра. Поєднавши різницю датування знайдених

мечів з результатами досліджень О. Комара, котрий стверджує, що потрапляння мечів у воду було неодноразовим, версію про належність мечів, знайдених у нижньому Подніпров'ї, князю Святославу або його дружині можна вважати малоімовірною.

Свого часу археолог М. Чернишев, проаналізувавши техніку виготовлення мечів з дніпровських порогів, дійшов висновку, що стилістика орнаменту ефесів мечів свідчить про те, що «франкські» клинки завозились до Скандинавії, де на них монтували складові ефесу та комплектували піхвами [12, с. 226]. Тобто, на імпортований клинок встановлювали виготовлені на місці складові ефесу. Про сліди місцевого виробництва складових ефесу та бутеролей відомо, зокрема, з Хедебю та Гньоздова [2]. Якщо ж висновок дослідника вірний, то сліди походження мечів, знайдених в районі порогів Дніпра, потрібно шукати у Скандинавії.

На о. Готланд, з Пілгорда, відомий рунічний камінь епохи вікінгів, який розповідає про вікінга Равна, який досяг Айфура. Подібним чином (*Айфор*) у трактаті «Про управління імперією» Костянтина Багрянородного названий один із дніпровських порогів [10, с. 103-106; 9, с. 47; 2, с. 132]. Крім того, саме на Готланді зафіксовано декілька концентрацій жертвоприношень у вигляді зброї, котрі датуються від кінця VIII до початку XI ст. [2, с. 130-132]. Можливо, саме мешканці Готланда були відвідувачами дніпровських порогів, а мечі, знайдені в районі порогів, можуть свідчити про такі подорожі.

Подорож через дніпровські пороги була пов'язана з особливим ризиком для життя, як через особливості самого водного маршруту, так і з небезпекою з боку печенігів. Костянтин Багрянородний описує, що Русам потрібно було долати скелі, котрі виходили з води, місцями тягти човни по мілині, виходити на берег та навіть нести човни на плечах під загрозою нападу печенігів. А після цього руських купців очікували не менш важкі випробування - вихід у відкрите море [9, с. 47-51]. Мабуть, саме тому, успішно обходячи пороги і рухаючись вниз по Дніпру, Руси приносили курей як вдячну жертву святому дубу на острові святого Григорія (Хортиця). Мечі в річках та озерах знаходять у багатьох місцях Європи доби вікінгів. Особливо багато таких відкрито на вже згаданому о. Готланд [10, с. 102-103].

Меч, який було знайдено у 2011 році в Дніпрі безпосередньо біля Хортиці, де, за Костянтином Багрянородним, Руси зупинялися для жертвних обрядів, значно переважає в аргументації на користь версії про ритуальний характер дніпробудівських мечів

1928 року та Дніпровського меча 2011 року [2, с. 48–49]. Серед них немає пересічних або неякісних зразків – в жертву приносилася лише надзвичайно дорогоцінна зброя, яка була гідна богів.

Отже, знайдені в районі дніпровських порогів мечі містять у собі сліди їхнього бойового використання, а тому навряд чи призначались для продажу. Часом літописної загибелі князя Святослава в районі дніпровських порогів можна впевнено датувати лише два меча з шести знайдених. Інші, скоріш за усе, датуються дещо більш пізнім часом. Поєднавши ці дані з результатами новітніх досліджень, за якими мечі, хоч і були знайдені поруч, але потрапили у воду не одночасно, а у результаті як мінімум кількох хронологічно розділених подій, версію про потрапляння цих мечів на дно Дніпра у результаті загибелі Святослава з дружиною також можна вважати малоюмовірною.

Скандинавська емпорія Шестовиця на річці Десна, яка розташовувалась на Дніпровському торговельному шляху («з Варяг у Греки»), була заснована наприкінці IX - на початку X століття. А найпівденнішим пунктом, де зосереджено скандинавські артефакти, що датуються періодом формування Дніпровського торговельного шляху, є Київ. Торгово-ремісниче поселення на Київському Подолі має найнижчу дендродату 887 р., а станом на початок X століття Поділ вже був розпланований і заселений. Приблизно в цей же час виникають перші укріплення на Старокиївській горі [10, с. 66-72].

Виникає ряд цілком логічних запитань. Якщо обряд жертвоприношення зброї у воду відомий у Європі протягом довгого часу, чому на Дніпровському торговельному шляху ми не фіксуємо ніяких слідів такого обряду, датованих раніше середини – кінця X століття? Чому його використання обмежується лише другою половиною X – першою половиною XI ст.?

На нашу думку, це можна пояснити частими періодами посушливості в басейні Дніпра в період з 890 по 950 рік, коли в районі Дніпровських порогів відбувалась суха фаза. Унаслідок посух, в цей період район Дніпровських порогів був непридатним для плавання човнів [5, с.84]. До того ж, немає археологічних даних, які дозволили б датувати функціонування шляху «з Варяг у Греки» раніше середини X ст. [3].

Відсутність більш пізніх матеріальних свідчень такого обряду, не дивлячись на подальше функціонування торговельного шляху, на нашу думку, можна пояснити тією самою причиною, через яку з XI ст. зброя поступово зникає з поховального інвентаря – через поширення християнства.

Таким чином, найбільш вірогідною, на нашу думку, є гіпотеза про те, що ці мечі варто розглядати як принесені в жертву богам. На користь цієї версії вказують особливості подолання самого водного маршруту; писемне свідчення Костянтина Багрянородного про жертвоприношення, які здійснювали Руси, подолавши дніпровські пороги; різний час потрапляння мечів у воду, підтверджений типологією та стратиграфічними дослідженнями, що вказує на певну систематичність подій протягом певного часу (кінець X – початок XI ст.); оздоблення, сліди попереднього бойового використання майже всіх знайдених мечів.

Нижче за течією Дніпра, із о. Березань відома знахідка рунічного каменю XI ст. з написом: «Грані створив цей пам'ятник по Карлу, своєму товаришу» [4, с. 131]. Ймовірно, що саме від таких небезпек, через які загинув Карл під час подорожі цим шляхом, в уявленні Русів мали захищати принесені в жертву богам мечі.

Цілком ймовірно, що у найближчому майбутньому у дослідників буде привід намітити нові версії концентрації мечів у районі дніпровських порогів, або ж переглянути існуючі. Попри жажливі наслідки руйнування у 2023 році Каховської ГЕС російськими окупантами та обміління водосховища, щиро сподіваємось, що археологічний нагляд за цією територією приведе до виявлення нових артефактів, які проллють більше світла на події, що відбувалися на дніпровському магістральному шляху у досліджуваний, і не тільки, період.

Джерела та література

1. Андрощук Ф. А. Мечи и некоторые проблемы хронологии эпохи викингов. *Краеугольный камень. Археология, история, искусство, культура России и сопредельных стран*. Т. 1 (сборник). СПб.-Москва: «Ломоносовъ», 2009. С. 71-93.
2. Андрощук Ф. Гнёздово, Днепровский путь и финал Бирки. *Археологический сборник «Труды ГИМ 124»*. Москва, 2001. С. 126-135.
3. Андрощук Ф. Нормани і слов'яни у Подесенні (моделі культурної взаємодії доби раннього середньовіччя) / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, Товариство археології та антропології. Київ: [б.в.], 1999. 143 с.
4. Андрощук Ф., Зоценко В. Скандинавські старожитності Південної Русі. Париж, 2012. 365 с.
5. Бараш С. История неурожая и погоды в Европе. Ленинград: Гидрометеиздат, 1989. 284 с.
6. Каинов С. Ю. Еще раз о датировке гнёздовского кургана с мечом из раскопок М. Ф. Кусцинского (К вопросу о нижней дате Гнёздовского могильника). Гнёздово : 125 лет исследования памятника. (Труды ГИМ. Вып. 124). Москва, 2001. С. 54-64.
7. Кирпичников А. Н. Древнерусское оружие. Выпуск первый. Мечи и сабли. IX-XIII вв. Москва-Ленинград, 1966. 109 с.

8. Комар А. Мечи Днепростроя (к истории находки 1928 г). *Русь в IX–XII веках: общество, государство, культура*. 2014. С. 47–61.
9. Константин Багрянородный, Об управлении империей, Москва, 1991. 498 с.
10. Папакін А. Світанок Русі. Військова справа в Україні епохи вікінгів (IX-X ст.). Київ: Темпора, 2023. 232 с.
11. Равдоникас В. И. Надписи и знаки на мечах из Днепростроя. *Из истории докапиталистических формаций. Сборник статей к 45-летию научной деятельности Н. Я. Марра* / Известия ГАИМК. Москва-Ленинград: ОГИЗ, Государственное социально-экономическое издательство, 1933. Вып. 100. С. 598-616.
12. Чернышев Н.А. О технике и происхождении «франкских» мечей, найденных на Днепрострое в 1929 году. *Скандинавский сборник*. Т. VI. Таллин, 1963. С. 211-226.

Бойченко Оксана Петрівна

*магістрантка 1 року навчання
ННІ історії, права та міжнародних відносин
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка*

*Науковий керівник:
д. і .н., доцент С. Г. Іваницька*

ТЕАТР КОРИФЕЇВ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

«Театр корифеїв» є унікальним явищем в соціально-культурному житті українського суспільства кінця XIX – початку XX ст. У той час, коли імперські закони намагалися стерти нанівець національну ідентичність українців, перший професійний театр став для нового покоління української інтелігенції і доволі широкого кола глядачів у Києві та провінції ковтком свіжого повітря. Їхній народний, побутовий, українофільсько-патріотичний репертуар пробуджував національну свідомість, а бездоганна гра акторів залишала свій відбиток у серцях глядачів. Окрім професіоналів в акторському складі, театр корифеїв тісно співпрацював із відомими композиторами того часу: Петро Ніщинський написав «Вечорниці» до п'єси Шевченка; Кирило Стеценко створив композиції до «Про що тирса шелестіла» Черкасенка. А Микола Лисенко став автором музики до 21 вистави «корифеїв» та 10 опереток, які разом охоплювали всі популярні жанри сценічної музики. Серед найвідоміших постановок театру корифеїв – «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулак-Артемовського, «Енеїда» Котляревського, опера «Катерина» Миколи Аркаса, комічна опера «Продана наречена» чеського композитора Бедржіха Сметани тощо. Актори поєднували драму з комедією,

музику з вокальними сценами і танцями. Їхні вистави були навіть популярнішими за імперський театр, тому виступи «корифеїв» із задоволенням дивилися в Москві та Санкт-Петербурзі [3].

Про життєво-творчий шлях народного театру та його корифеїв із захопленням писали сучасники – Сергій Єфремов, Андрій Ніковський, Симон Петлюра, Іван Мар'яненко, Валер'ян Ревуцький, Лесь Курбас, Євген Кротевич. Ця проблематика стала предметом наукових зацікавлень сучасних фахівців, серед них і Ганна Веселовська, авторка монографії «Театр Миколи Садовського (1907-1920)» (Київ: Темпора, 2018).

Театр корифеїв був присутній у житті і думках українських діячів різних поколінь. Так, наприклад, на сторінках юнацького щоденника С. Єфремова зафіксовано початок його захоплення українським театром корифеїв, котре збереглося на все життя (відвідування вистав М. Садовського, П. Саксаганського та інших труп [1, с. 182]. А в листах Олександра Кониського до Іллі Шрага простежується сюжетна лінія, пов'язана зі вболіванням за долю українського театру (відгуки щодо вистав трупи М. Садовського в Києві, сприйняття київською публікою вистав М. Заньковецької і фінансових справ її трупи). Листування свідчить про намагання О. Кониського організувати колективний «моральний тиск», спрямований на модернізацію й «націоналізацію» змісту репертуару рідного театру, на перетворення його з «малоросійського» в «український». Так, у березні 1893 р. він писав до Шрага: «... Сьогодні ми гуртом послали до його листа, остерігаючи, щоб він своїми спектаклями не спричинивсь ні на зерно пошкодити чуттю національної поваги». «Годі нам – байдуже дивитись, як наші трупи виводять нашого мужика на глум і «морозять хохлика». Проблеми репертуару українського театру хвилювали його повсякчасно. «Нехай наш репертуар буде не великий, та чепурний», – писав він у львівській «Зорі» ще в 1890 р. [2, с. 361]

У сучасних умовах, коли питання самозбереження й розквіту української культури знову стоять на порядку денному, дуже важливо відновити і зберегти історичну пам'ять про здобутки видатних культурних діячів, для того аби перейняти їхній досвід. Театр корифеїв був саме тією рушійною силою у розвитку нашої культури в період імперського панування. Саме тому дана тема є нині актуальною і має реальні перспективи вивчення. Мета даної роботи – розкрити суть феномену «театру корифеїв» у соціокультурному аспекті.

Термін «корифей» має декілька значень. Зокрема словник тлумачить його як заспівувач хору грецького театру або ж в переносному значенні – провідний діяч науки чи мистецтва [5]. Вперше це поняття з'являється у книжці «Корифеи украинской сцены» 1901 року, де «корифеями» йменували Марка Кропивницького, Михайла Старицького, братів Тобілевичів та інших відомих діячів театру [4]. Одним із авторів видання був Сергій Єфремов, у складанні збірки також брали участь Василь Доманицький і Олександр Лотоцький.

Боротьба за існування українського театру тривала багато років. Емський указ, виданий у 1876 році імператором Олександром II, мав би поставити хрест на українській культурі, заборонивши вжиток української мови, чи не у всіх сферах життя, в тому числі й театральному. Проте за клопотаннями amatorів, громадських діячів та меценатів, у 1880 році полтавська та елисаветградська трупи врешті отримують дозвіл на українські вистави, за умови, якщо вони будуть добродійними. Того ж року вийшов інший указ, який наділяв губернаторів та генерал-губернаторів правом, дозволяти діяльність українських вистав. Таким чином, український театр відроджувався, новостворені трупи гастролювали, підкорюючи малі та великі міста. Однією з таких була українська трупа на чолі з Марком Кропивницьким. Він запросив до співпраці знайомих amatorів, акторів і актрис, які в майбутньому стануть «корифеями» театральної сцени: Миколу Садовського, Леоніда Манька, Андрія Максимовича, Марію Адамовську (Заньковецьку) та ін. Разом вони втілювали в життя різноманітні п'єси української драматургії: «Сватання на Гончарівці», «Бой-жінка» Г. Квітки-Основ'яненка, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Не ходи, Грицю, на вечорниці» В. Александрова, а також п'єси самого М. Кропивницького. З таким репертуаром вони подорожували від Полтави до Києва. Проте, з часом почали даватися взнаки матеріальні проблеми, відсутність сильного репертуару та й акторський склад був ще надто слабкий. Вирішення цих питань знайшли, шляхом об'єднання зусиль М. Кропивницького та М. Старицького. Так відбулося утворення високомистецької української трупи, в якій питання матеріального забезпечення взяв на себе М. Старицький, а М. Кропивницький став її мистецьким керівником. З цього часу настав період безперервних гастролей, постійних репетицій, вщент заповнених глядачами залів та справжнього творчого злету. Та слідом за шаленою славою прийшов внутрішній розбрат, спричинений

здебільшого невгамовністю особистих амбіцій М. Кропивницького. З 1885 року відбувається розкол першої української художньої трупи, дороги М. Старицького та М. Кропивницького розходяться. Відтепер існують дві окремі «російсько-малоросійські трупи» – М. Кропивницького і М. Старицького [8, с. 277-286].

До акторського складу трупи Марка Кропивницького ввійшли майже всі корифеї. Їхня діяльність розпочалася із Полтави, а гастролі тривали близько місяця. Протягом цього часу публіка побачила театральне втілення творів: «Глитай, або ж Павук», «Вій», «Запорожець за Дунаєм», «Наталка Полтавка», «Богдан Хмельницький» та інші.

Театр корифеїв у об'єднаному зірковому складі проіснував три роки. Їхній останній виступ відбувся 1903 року в Полтаві під час урочистого відкриття пам'ятника. За декілька місяців до цього трупу покинули М. Кропивницький і М. Заньковецька, тож тепер вона мала назву - «Малоросійська трупа під орудою П. К. Саксаганського і М. К. Садовського за участю І. К. Карпенка Карого». Триумфальна діяльність театру завершилася славнозвісною виставою «Наталка Полтавка». Це була остання зустріч корифеїв на сцені у повному складі [6, с. 6].

Ідеї соціальних проблем українців, протидію асиміляції з москалями, боротьби за національну ідентичність та автентичність, було покладено в основу творів, які за допомогою майстерності акторів, ставали реалістичною виставою. Театр корифеїв нагадував українцям, що вони є саме українцями, а не малоросами. Михайло Муравйов, командувач військами червоних, які наступали на Київ у 1918 р., колись сказав, що якби вони свого часу повісили Кропивницького, Заньковецьку, Садовського, Саксаганського, то ні про який націоналізм не було б і мови. Україні теж не було б. Це вкотре доводить неоціненний вклад корифеїв у збереження не лише культури, а й української ідентичності [7].

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що правильно вибраний репертуар і природній артистизм провідних акторів дали шанс створити справжній народний театр, який справив вагомий вплив на самоідентифікацію українців. Складно усвідомити, як акторам вдалося пропагувати національну ідею, знаходячись фактично «під носом» у імперської цензури. Небувала раніше акторська майстерність корифеїв стала початковим щаблем на шляху розвитку театрального мистецтва в Україні та світі. Своєю діяльністю вони започаткували «золотий вік» в історії театру. Саме в цьому і полягає соціокультурний феномен театру корифеїв.

Джерела та література

1. Іваницька С. Г., Єрмашов Т. В. С. Єфремов. Щоденник: Про дні минулі (спогади). *Український історичний журнал*. - 2013. - № 1. - С. 179-187.
2. Іваницька С. Г. Олександр Якович Кониський в епістолярному спілкуванні (1893-1900 роки): [Рецензія]: Листи Олександра Кониського до Іллі Шрага: Наукове видання / Упорядкування, передмова, примітки Т.П. Демченко, О.О. Мисюри. – Чернігів: Просвіта, 2011. – 210 с. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2011. Вип. XXXI. С. 358-363.
3. Історія театру корифеїв: як перша професійна трупа боролася за українську ідею. URL: <https://suspihne.media/culture/183584-istoria-teatru-korifeiv-ak-persa-profesijna-trupa-borolasa-za-ukrainsku-ideu/>
4. Корифеи украинской сцены : Книга. Типографія Петра Барскаго, 1901. 190 с.
5. Корифей. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. URL: <http://sum.in.ua/s/koryfej> (дата звернення: 17.11.2023)
6. Новиков А. Феномен театру корифеїв у контексті світової культури. *Українська література в загальноосвітній школі : Науково-методичний журнал*. 2012. № 10. С. 5–8.
7. Печерська Н. Театр корифеїв VS Російська імперія: як українські митці рубали шупальця національній амнезії. *Інститут Просвіти - неурядовий модернізаційний проект: досліджуємо, аналізуємо й доносимо до людей*. URL: <https://iprosvita.com/teatr-koryfeiv-vs-rosijska-imperiia-iak-ukrainski-mytsi-rubaly-shchupaltsia-natsionalnoi-amnezii/> (дата звернення: 18.11.2023).
8. Пилипчук Р. Історія українського театру (від витоків до кінця XIX ст.). Львів : Видавництво ЛНУ ім. Ів. Франка, 2019. 356 с.

Бондар Ігор

*студент 4 року навчання,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

*Науковий керівник:
викладач Литвиновська Ю. А.*

СТАНОВИЩЕ ТА ПОБУТ ІНВАЛІДІВ В УРСР У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПЕРІОДУ ТИМЧАСОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ

У контексті вивчення соціокультурних аспектів історії Української Радянської Соціалістичної Республіки, особливу актуальність набуває аналіз становища та побуту людей з обмеженими можливостями, або, як їх класифікувала тогочасна ідеологія, інвалідів. Це вельми важливе поле для наукового дослідження, оскільки прогресивна демонстрація соціальної політики в тоталітарному суспільстві розкривається через вив-

чення практичних кроків та механізмів, які застосовувалися щодо цієї вразливої соціальної групи.

Актуальність дослідження визначається не лише глибоким архівним підґрунтям, що виставляє на показ багат шаровий соціокультурний ландшафт періоду, але й суспільною значущістю питань, пов'язаних із визначенням ролі інвалідів у рамках тоталітарної системи, формуванням їх соціального статусу, а також виявленням стратегій адаптації, що спрямовувалися на пристосування до умов, які часто обмежували їхні права та можливості. Дослідження цього контексту дозволить поглибити знання про соціальні процеси в УРСР періоду після Другої світової війни.

Чинники, що визначали статус інваліда, були множинними та комплексними. З одного боку, військові конфлікти та наслідки Другої світової війни призводили до численних фізичних та психічних травм. З іншого боку, соціально-економічні умови і тоталітарний характер системи сприяли розвитку несприятливих умов життя, що впливали на стан здоров'я громадян. При цьому, неадекватні умови праці («соціалістичне змагання»), недостатня медична допомога та відсутність ефективної системи реабілітації стали складовими частинами механізму, що спричиняв формуванню інвалідності у різних соціокультурних контекстах того періоду [3, с. 235].

Ключовими аспектами повсякденного життя інвалідів стали соціальне відокремлення та стигматизація. Система «соціалістичного змагання» та економічні пріоритети, визначені тоталітарним режимом, виділялись прагненням до максимізації виробничої продуктивності, залишаючи на другому плані питання соціальної інтеграції та дбайливого ставлення до здоров'я [5, с. 44].

Специфіка виробничого підходу в системі соціалістичного господарювання створювала умови для соціального відокремлення інвалідів. Основними факторами цього відокремлення були обмежена можливість участі в громадському житті та надання невідповідного рівня підтримки та доступу до соціальних ресурсів. Суспільство та робоче оточення сприймало інвалідів як «менш цінних» членів суспільства [1; 5, с. 44].

Стигматизація інвалідів мала значний вплив на їхні можливості здійснювати повноцінну соціальну участь, зокрема у здобутті освіти. Умови освіти для інвалідів, як і участь у громадському житті, значною мірою визначались ідеологічними та соціально-економічними чинниками. Інваліди часто мали проблеми у доступі до шкіл і вищих навчальних закладів. З іншого

боку, навіть якщо вони отримували можливість здобувати освіту, то стикалися з труднощами адаптації до навчального процесу через недостатню підготовленість освітніх закладів [2; 5].

Тому для вирішення проблеми освіти інвалідів у СРСР характерним було створення спеціалізованих навчальних закладів із «сегрегативною» моделлю навчання громадян з інвалідністю, що передбачала навчання цих осіб в спеціальних школах-інтернатах. Ця система часто мала негативні наслідки відносно реабілітації і навчання людей з порушеннями опорно-рухового апарату і нервової системи [5].

Створення шкіл-інтернатів, концентрація учнів з інвалідністю у відокремлених навчальних установах, супроводжувалася рядом негативних наслідків. Зокрема, це обмежений доступ інвалідів до загальноосвітнього середовища та не завжди ефективний процес їхньої реабілітації та соціальної інтеграції. «У результаті із спеціалізованих навчальних закладів виходили люди із знаннями, які часто є нижчими ніж знання отримані в звичайних навчальних закладах. Внаслідок явних фізичних відхилень і відсутності навиків спілкування із людьми, інваліди з різними комплексами не конкурентоздатні на ринку праці», – пише Я.І. Федан [2]. Зрозуміло, що в умовах «соціалістичного змагання» для недієздатних осіб це ставало катастрофою.

Ще одним показовим явищем у повсякденному житті людей з інвалідністю були демонстрації та протести. Проведення демонстрацій стало частиною життя інвалідів, що свідчить про активний протест та прагнення до змін у їхньої соціальної позиції. Інваліди виступали за визнання своїх прав, вимагали адаптованих умов в громадському просторі та рівних можливостей у всіх сферах життя [4].

Суттєво позначався тоталітарний характер управління, що впливав на медичне забезпечення та реабілітацію інвалідів. Однією з основних проблем було обмежене фінансування та недостатнє забезпечення медичним обладнанням, яке б відповідало потребам осіб з обмеженими можливостями. Медичні установи, зорієнтовані на інвалідів, часто зазнавали дефіциту ресурсів, що ускладнювало надання ефективної медичної допомоги. Однак, РНК УРСР було прийнято постанову, що визначила першочергові заходи з лікування інвалідів зокрема: організовано мережу лікувальних закладів відновлювальної хірургії та лікувального протезування загальною кількістю 3 тис. ліжок. Створена система спеціалізованого лікування інвалідів Великої Вітчизняної війни принесла позитивні результати [2].

Крім того, недостатньою була інтеграція принципів реабілітації в загальну систему медичного обслуговування. Забезпечення реабілітаційних послуг та соціальної підтримки для інвалідів формувалася в надзвичайно складних обставинах. Навіть створення цілого масиву закладів медичної реабілітації не охоплювало всіх, хто потребував доліковування. Ці заходи часто обмежувались бюрократичними труднощами та недостатнім розумінням комплексності потреб інвалідів. Важливо, що численні зловживання медичних працівників і обслуговуючого персоналу в системі медичної реабілітації, змушували осіб з інвалідністю, по можливості, уникати таких закладів [1].

Тому в післявоєнний період та на початковому етапі тимчасової лібералізації тоталітарної системи в УРСР, становище та побут інвалідів були суттєво визначені складнощами соціальної адаптації та обмеженнями у доступі до ключових ресурсів суспільства. Враховуючи загальний контекст того періоду, можна зробити ряд висновків.

По-перше, інваліди стикалися із системною відсутністю підтримки та соціальним відокремленням. Обмеженість доступу до освіти, працевлаштування та медичної допомоги перешкоджала повноцінній інтеграції цієї групи громадян у суспільство.

По-друге, важливим елементом була активна громадянська позиція інвалідів, що виявилася у проведенні демонстрацій та вимогах до влади щодо визнання їхніх прав та поліпшення умов життя.

Загалом становище інвалідів у вказаний період визначалося відсутністю системних рішень та соціальною обмеженістю, що покладало серйозні виклики на шляху їхньої соціальної адаптації та самореалізації.

Джерела та література

1. Гордієнко Г. М. Медична реабілітація інвалідів вітчизняної війни в УРСР у перші післявоєнні роки. *Волинські історичні записки: Збірник наукових праць*. 2012. Т. 8. С. 25–28.
2. Федан Я. Гуманістичні підходи державної політики щодо інклюзивної освіти. *Конституціоналізм в Україні (ідеї, концепції, доктрини): історія і сучасність: Наук. інтернет-конф.* Вип. 2, м. Львів, 25 квіт. 2013 р. С. 62–63.
3. Швидкий В. Проблеми соціально незахищених та їх правове розв'язання. *Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія*. Київ: Інститут історії України, 2014. С. 231–261.
4. Щербіна В. «В СССР инвалидов нет!...». Як люди з інвалідністю відстоювали свої права в СРСР. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/12/3/158609/> (дата звернення: 22.11.2023).

5. Янковська О. В. Соціально-побутова сфера життя громадян УРСР як відбиток пріоритетів держави від початку повоєнної відбудови до кінця «відлиги». *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*: Зб. ст. 2014. Вип. 19. С. 21–53.

Ганжа В.В.

магістрант

*III історії, права та міжнародних відносин,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ СУДОВОГО ВИКОНАННЯ

Проблема невиконання судових рішень в Україні відома нашій історії з самого початку становлення органів радянської юстиції, що відбулася у 30-роках минулого століття. Вже тоді відзначалася особлива проблемність системи судового виконання з-поміж інших органів юстиції та правоохоронних органів в цілому. Так, напередодні реорганізації органів юстиції система судового виконання перебувала у вкрай незадовільному стані, що полягало у відсутності організації роботи судових виконавців, їх малограмотності, кадровому голоді, а також низькій заробітній платі. Невизначеністю характеризувалося й місце системи судового виконання, яка балансувала між судами та органами юстиції. Виконавці входили до складу судів та вважалися технічними працівниками судових органів. Їх добирали, як правило, судді. У містах судові виконавці самоорганізовувалися та створювали свої «бюро». За мізерної заробітної плати (в УРСР у 1934 році вони отримували в середньому 150 рублів), склад судових виконавців постійно змінювався (в окремі роки до 75%).

Щодо кадрового питання складу судових виконавців, то слід зазначити, що у виконавці йшла молодь із початковою освітою. Малограмотні виконавці часто порушували закон, привласнювали кошти, затягували виконання. Найчастіше вони перебували на утриманні госпрозрахункових підприємств, що ними обслуговувалися, або стягували зі стягувачів після виконання рішень. Вони не мали своїх приміщень.

16 серпня 1938 року було прийнято закон про судоустрій СРСР, союзних та автономних республік, до нього було включено 8 главу, яка визначала основи виконавчої системи в СРСР. З цього моменту розпочалася нова історія судового виконання. Статті 78,79 та 80 Закону про судоустрій заклали основу системи

судового виконання в СРСР. Стаття 79 закону передбачала призначення на посаду судового виконавця наркомом союзної республіки, тобто наркомат юстиції перебрав на себе повноваження щодо призначення судового виконавця на посаду.

Положення про НКЮ СРСР та союзних республік 1939 року покладали на наркомати функцію «керівництва та організації» судовим виконанням. У складі судових управлінь формували відділи судового виконання. 28 вересня 1939 року було видано інструкцію НКЮ СРСР «Про порядок виконання судових рішень». Це був своєрідний Виконавчий кодекс СРСР. Інструкція вводила єдині акти, повістки, виконавчі документи, грошові книжки формою НКЮ. Запроваджувалися регулярні перевірки фінансової звітності судових виконавців. Перевірки роботи судовиконавців, як правило, проводились одночасно з перевіркою роботи суду. У 1940 році було перевірено роботу 31% виконавців у СРСР (12% припало на ревізорів і 19% - на народних суддів), а згідно з інструкцією перевірки мали бути щомісячними. Втім, не зважаючи на унормування діяльності судових виконавців, на практиці становище із системою судового виконання залишалось вкрай незадовільним. Перевірки роботи судових органів постійно показували численні недоліки роботи виконавців, що полягали у тривалому невиконанні судових рішень, витрачання ними стягнутих грошей, фальшуванні тощо. Особливо погано виконувались судові рішення щодо аліментів та у справах про розтрати та розкрадання.

Хоча керівництво судовим виконанням адміністративні органи юстиції СРСР здійснювали безпосередньо, попри це система виконання у 1930-х роках залишалася найпроблемнішою. Відбувалися численні правопорушення, майже не було осіб із вищою юридичною освітою, мало хто працював понад один рік. Можна виділити такі причини. По-перше, виконавці отримували найнижчі заробітні плати у системі правоохоронних органів. По-друге, НКЮ так і не спромоглося налагодити повсякденний контроль над судовими виконавцями. По-третє, питання судового виконання мало хвилювали керівництво СРСР, а загальносоюзні акти щодо діяльності судового виконання були прийняті лише наприкінці 1930-х років.

Гладишева Катерина Володимирівна

магістрантка

*III історії, права та міжнародних відносин,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

БОРОТЬБА ЗА НЕЗАЛЕЖНУ ДЕРЖАВУ НА ЗЕМЛЯХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У 1920 – 1930-ті РОКИ

Наміри мати власну державу, відстоювати свободу та незалежність відігравали вирішальну роль у боротьбі за незалежну державу на землях Західної України у 1920–1930-ті роки. Мета боротьби на землях Західної України у 1920–1930-ті роки полягала в досягненні політичної самостійності та визнання суверенітету України як окремої держави, захист інтересів українського населення. Головні цілі включали в себе збереження української культури, мови, та територіальної цілісності, а також боротьбу за визнання прав українського народу на створення власної незалежної держави. Західні українці прагнули до утворення суверенної та незалежної Української держави, яка б забезпечувала їм політичні, культурні та економічні права, враховуючи їхні історичні та національні особливості.

Населення Західної України не хотіло визнавати рішення Ради послів країн Антанти від 14 березня 1923 року стосовно анексії Східної Галичини та передачі цієї території під юрисдикцію Польщі. Населення брало активну участь у бойкоті державних розпоряджень, спрямованих на фактичну анексію Східної Галичини.

Боротьба за незалежну державу особливо посилювалася з ухвалою польського уряду провести сеймові вибори на території Східної Галичини. 24 серпня 1922 року міністр закордонних справ Польщі Габрієль Нарutowич заявив, що «обняття виборами територію Східної Галичини є натуральним проявом суверенності польського уряду, що українське населення буде лояльним у справах державності Польщі»[6, с. 145]. Таким чином польський уряд сподівався перетворити сеймові вибори у плебісцит визнання українцями окупаційної влади, тим більше, що закон вимагав від кандидатів до сейму чи сенату декларації про польське громадянство. У цій ситуації всі українські опозиційні сили розцінили дії польського уряду як спробу анексувати Східну Галичину і тому одноставно виступили проти участі населення у сеймових виборах.

Незважаючи на заходи влади, національно-визвольний рух наростав. Це одностайно підтвердилося у бойкоті виборів 5 і 12 листопада до польського сейму і сенату. У виборах не брали участь 63%, а до сенату 60% виборців, тобто фактично майже все українське населення Східної Галичини [7, с. 250].

У середовищі селянства особливою популярністю користувалася Українська Народно-трудова партія (УНТП). У схваленій на травневому з'їзді УНТП (1923 р.) програмі стверджувалося наступне: «Вивласнення земель великої власності у земельних спекулянтів з метою наділити ними безземельних та мало-земельних хліборобів... за рівноправність всіх громадян без різниці статі, народності і віросповідання, за свободу слова, друку і зборів» [11, с. 227].

Велике значення для консолідації політичних сил мало створення 11 липня 1924 року Українського Народно-Демократичного Об'єднання (УНДО). До його складу увійшли УНТП з усіма своїми угрупуваннями: Українська партія національної роботи та національна група Української Парламентської репрезентації зі своїми однодумцями. Головою УНДО було обрано Д. Левицького, а з 1935 року – В. Мудрого. У своїх програмних документах об'єднання обстоювало «культурне і економічне піднесення села, перехід всієї землі без викупу у власність українського селянства» [9, с. 405].

Масового характеру саботажницький рух почав набувати влітку 1930 року. Спочатку він охопив тільки Львівське воєводство, а потім поширився на всю Східну Галичину та частково Волинь. У процесі «умиротворення» польська поліція та війська розгромили десятки культурно-освітніх установ та організацій, закрили українські гімназії у Тернополі, Станіславі, Львові та Рогатині [12, с. 23]. Але у тих важких умовах українська спільнота все ж таки обрала до сейму та сенату 24 депутатів, з них від УНДО – 13 [12, с. 22].

Водночас керівники українських політичних партій зверталися до світової громадськості рішуче засудити репресивні дії польського уряду проти населення Західної України. У листі до секретаріату Ліги Націй українські сеймові послы просили Раду Ліги Націй з'ясувати всі випадки насильницьких дій польської влади, та змусити Польщу виконувати свої зобов'язання щодо дотримання національних прав українців. Уже 19 січня 1931 року Рада Ліги Націй розглянула ситуацію в Східній Галичині та створила комітет з представників Великої Британії, Італії та

Норвегії [12, с. 33]. Міжнародний резонанс стосовно подій у Західній Україні та їх обговорення Лігою Націй був певною моральною підтримкою українського національно-визвольного руху.

Слід зазначити, що сеймові збори, які відбувалися 8 вересня 1935 року продемонстрували неоднозначне ставлення українців до нормалізації відносин із польською владою. У Східній Галичині у них приймало участь 18% українців. Блок українських партій здобув всього 18 мандатів. Тоді ж голова Української парламентської групи В. Мудрий був обраний віце маршалком сейму [3, с. 13].

У міжвоєнний період на західноукраїнських землях активізувався радикально-націоналістичний рух. Відомий український дослідник Г. В. Касьянов вивів причини і характер виникнення цього руху: «обструктивна політика відповідних держав щодо українського населення, ...наявність суспільних груп здатних на самоорганізацію під радикально-націоналістичними гаслами, ...зростання впливів тоталітарних, право радикальних рухів в Європі, ...наявність нехай слабкої, але власної традиції радикально-націоналістичного мислення» [8, с. 29].

Саме ці причини привели до того, що у липні 1920 року виникла Українська військова організація. Вона виникла у середовищі військовослужбовців, які після поразки Української революції опинилися на території Польщі. То були колишні січові стрільці, вояки Української Галицької армії та Армії УНР. Організацію очолив полковник Січових Стрільців Євген Коновалець. УВО мала своє своїм завданням підготувати і провести широкомасштабне повстання з метою відновлення Української держави [2, с. 14]. У 1922 р. УВО налічувала 2000 осіб, які мали бойовий досвід [4, с. 13]. У 1924 році було зроблено замах на президента Польщі С. Войцеховського [10, с. 306].

На ідейному ґрунті боротьби за незалежну державу УВО зблизилася з іншими українськими організаціями. Власне УВО стала одним із ініціаторів утворення єдиної національної визвольної організації. ОУН допускала, як один із можливих засобів досягнення мети, насильство і терор. Восени 1930 року на території Східної Галичини ОУН здійснило близько 2200 актів саботажу. Нападів зазнавали маєтки польських поміщиків і осадників, державні об'єкти. Не викликає сумнівів той факт, що оунівці не переоцінювали індивідуального терору і дотримувалися думки, що шлях до самостійності України прокладають дії мас, спрямовані на розхитування та знищення окупаційних структур.

Необхідно наголосити, що в умовах розколу обидві крила ОУН продовжували втілювати в життя власні політичні та ідеологічні засади. Керівники обох ОУН виходили з того, що радянська імперія і сталінський тоталітарний режим – головний ворог українського народу. Звідси впливала основна мета українських політичних сил – рішуча боротьба проти СРСР. Тому ОУН до певної міри орієнтувалася на допомогу Німеччини у побудові української держави [1, с. 118]. Орієнтація керівників обох гілок ОУН на Німеччину впливала з тогочасного погляду всього українського загалу, з його надії на те, що в конфлікті з СРСР Німеччина неминуче мусить визнати український фактор і національні прагнення українців [5, с. 262].

Таким чином, наприкінці 1930-х років українське населення Західної України приймало активну участь у боротьбі за незалежну державу. Багато українців підтримували мирні методи боротьби за свої права, вступаючи до легальних партій, як-от, Українське націонал-демократичне об'єднання, Українська народно-трудова партія, Українська соціалістично-радикальна партія, Українська соціал-демократична партія. Але спроба знайти компроміс з польською владою не вдалася. Ці обставини мали вирішальний вплив на подальше життя українського населення.

Джерела та література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Дрогобич: Відродження, 1994. С.118.
2. Борець Ю. ОУН в боротьбі за Українську Державу. Львів: СПОЛОМ, 2002. С.14.
3. Бурковська І. Проблема польсько-українського компромісу в діяльності українського національного об'єднання. Розбудова держави.1987. № 1. С. 13.
4. Гогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы. СПб.: изд. Дом «Нева», 2004. 476 с.
5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ. Видавництво дім «Альтернативи», 2000. 360 с.
6. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали у 5-ти томах. Т. 5. Кн. 1 / Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2009. 944 с.
7. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. Том 2 / авт. кол.: О. В. Андрощук, В. К. Баран, А. В. Блануша. Київ: Наукова думка, 2006. 653 с.
8. Касьянов Г. В. Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз. *Український історичний журнал*. 2004. № 1. С. 68-82.
9. Кугутяк М. Українська національна демократія (1918–1939). Київ–Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2004. 405 с.
10. Кульчицький С. Комунізм в Україні : перше десятиріччя (1919–1921). Київ: Основи, 1996. 396 с.

11. Панфілова Т. Програма реальної політики Української Народної трудової партії та її опоненти. *Ефективність державного управління. Зб .наук праць* / Гол. ред. В. Ільницький. Львів: Світ, 2005. С. 227.
12. Швагуляк М. «Пацифікація». Польська репресивна акція у Галичині 1930 року і українська суспільність. Львів: Світ, 1993. С. 22-33.

Головач Дарина
студентка 2 курсу,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка
Науковий керівник:
викладач Литвиновська Ю.А.

ОСОБЛИВОСТІ ХРИСТІЯНІЗАЦІЇ БРИТАНІЇ

Достовірно відомо, що християнізація в Британії почалася в VII ст. і тривала близько ста років. Процес християнізації не був простий тому, що не всі верстви населення хотіли зректись язичництва та прийняти християнство. До VI ст. католицьке християнство стало передовою релігією в Західній Європі. У період, коли у Франкському королівстві християнство вже закріпилось, англосакси ще поклонялись пантеону германських богів. Тому Римська церква почала активну місіонерську діяльність на Британських островах. Цей момент і вважають початком християнізації Британії.

У період англосаксів Британія мала два напрями християнізації: британську, пов'язану з Римом та ірландську, значною мірою незалежну від Риму. Місію в Ірландії очолював Святий Патрік, місію в Британії - Святий Іллуд. Процес християнізації Британії був ускладнений тим, що між британською та ірландською місіями не було домовленості. Північно-західні області Британських островів підпорядковувалися ірландській церкві, яка з VI ст. починає активно розбудовуватися. Далі християнство поширюється на Нортумбрію. Процес поширення християнства в королівстві Нортумбрія називають «Золотий час». В цей період відновлюються зв'язки з Європою, стають доступними для вивчення передові наукові праці того часу, а також переклади античних авторів. На Півночі Британії розпочинається епоха стрімкого розвитку. Цей період називають «Нортумбрійським Ренесансом»[1, с. 136].

У цей же період в Британії працює і римська місія на чолі зі Святим Августом та монахами з монастиря св. Андрія. Навернення на римське християнство почалось з короля Етельберта, дружина якого була християнкою. За розпорядженням короля

побудована церква, яка згодом стала головною резиденцією та місцем утворення монастиря святих Петра та Павла. Таким чином, було створено єпископство в Кенті, а пізніше і в Рочестері. Кентербері стало центром, з якого поширювалося вплив римської церкви. Наступні Британські королівства, які прийняли християнство - Уессекс, Вессекс та Східна Англія [1, с. 143-144].

Згодом, в 664 році, місіонери двох течій християнізації, зустрілись на синоді у Вітбі, для того, щоб вирішити всі розбіжності. Власне проблема була в тому, що дві церкви мали відмінності в обрядах. Наприклад, у римських і кельтських ченців були різні види постриження. Римське постриження – це зстригання волосся у формі кола на маківці (тонзуру). Ірландське постриження – це зстригання на голові смуги від вуха до вуха, уздовж верхівки при довгому волоссі ззаду. Найбільшим принциповим розходженням був розрахунок дати святкування Великодня. У VI ст. в Римі ввели нову систему підрахунку Пасхи від Діонісія Малого. Кельтська церква ж була більш консервативною і не стала міняти вже звичні методи розрахунку. Таким чином на території Британії відзначалися два Великодні, в залежності від церкви прихожан (римської або кельтської). У сім'ях, де були прихильники обох обрядів Великдень могли відзначати і двічі на рік. Це було звичайним явищем для областей зі змішаним впливом церков [2, с. 102]. Парафіяльних організацій в Ірландії не було, самі єпископи чимось були схожі на мандрівних проповідників, а влада була визнана лише моральним авторитетом. В той час, як римські місіонери підпорядковувались римському праву, малу ієрархію та систему парафій, також феодальні відносини.

На синоді в Вітбі представником ірландського християнства був Колман з Ліндесфарну. З боку римської церкви був Вільфрід. Вільфрід був нортумбрійським абатом Ріпонського монастиря і палким прихильником римського обряду. Освіу як поточний бретвальда виступав на синоді суддею. Вислухавши аргументи та позиції кожного представника двох течій, Освіу зробив вибір на користь Римської церкви. Таким чином Синод у Вітбі встановив римські звичаї як єдині для церкви в Нортумбрії. Колман і прихильники айонійської партії відмовилися приймати нові порядки. Їм було дозволено виїхати в Айону і навіть забрати з собою частину реліквій. Єпископська резиденція була перенесена з Ліндесфарна у Йорк. Її єпископом став Вільфред Йоркський, який відстоював на синоді римську позицію.

Таким чином, можна зробити висновок, що християнізація Британії це складний історичний процес, який супроводжувався як викоріненням давніх язичницьких вірувань серед населення, так і боротьбою римської та ірландської течій християнства, посилюючи суспільний розкол. Остаточо питання вирішилося на Вітебському синоді на користь Римо-католицької церкви, що у подальшому призвело до тісніших суспільно-політичних, економічних та культурницьких відносин з континентом. Англійські королівства набули більшого авторитету та визнання на загальноєвропейській арені, поповнивши лігу середньовічних християнських королівств. Важливо констатувати також, що укріплення християнства принесло за собою зрушення у розвитку освіти, науки та культури в цілому.

Джерела та література

1. Yorke B. The Conversion of Britain Religion. London: Рутледж, 2014. 350 с.
2. Глебов А. Англия в раннее средневековье. СПб.: Евразия, 2007. 283 с.
3. Байкова А. История Англии и Ирландии. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. 253 с.

Гонтар Анна Володимирівна

*студентка 1 курсу,
ННІ історії, права та міжнародних відносин
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕРОРИЗМ: ЗАГРОЗИ ТА СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ

Транснаціональний тероризм становить значну загрозу глобальній безпеці, що вимагає ефективних контрстратегій. Про це свідчить зростання частоти та масштабів терористичних атак у всьому світі. Транснаціональний тероризм охоплює інциденти, в яких злочинці, жертви або глядачі походять з двох або більше країн [1, с. 596].

Джерело підкреслює, що сучасний тероризм прагне зачепити велику кількість жертв і спрямований на глобальну трансформацію світу [2, с. 1]. Крім того, участь громадян різних країн у глобальних атаках ще більше підкреслює транснаціональний характер тероризму. Наслідки терактів 11 вересня спонукали до посилення уваги до транснаціонального тероризму та його потенціалу поширення, коли невдоволення в одній країні може призвести до атак в інших частинах світу. Як наслідок, уряди та служби безпеки

визнали необхідність розробки ефективних стратегій для боротьби з тероризмом. Ці контрстратегії передбачають поєднання превентивних і оборонних заходів. Вони можуть включати посилення безпеки й розвідувального потенціалу, вдосконалення заходів прикордонного контролю, посилення міжнародного співробітництва та обміну інформацією, а також сприяння соціальній стійкості й залученню громадськості. Зрештою, мета цих контрстратегій полягає в руйнуванні терористичних мереж, стримуванні нападів і захисті населення від терористичних атак.

Деякі уряди можуть розглянути можливість створення анти-терористичних коаліцій для колективної боротьби з міжнародним тероризмом. Такий підхід дозволяє скоординовано реагувати і об'єднувати ресурси та розвідувальні дані для ефективної боротьби зі складним і мінливим характером транснаціонального тероризму. В цілому, представлені докази підтверджують тезу про те, що транснаціональний тероризм становить значну загрозу і вимагає ефективних методів вирішення вже зараз. Прийняття контрстратегій проти транснаціонального тероризму має вирішальне значення для забезпечення глобальної безпеки і стабільності.

Крім того, варто розглянути проблему встановлення легітимності та демократичного контролю на транснаціональній арені боротьби з тероризмом. Складний і розмитий характер транснаціональної боротьби з тероризмом вимагає чітких меж демократичного контролю і підзвітності. Міжнародні зусилля з протидії транснаціональному тероризму повинні здійснюватися в рамках багатостороннього співробітництва, особливо в рамках Європейського Союзу. Ефективні контрстратегії проти транснаціонального тероризму передбачають поєднання превентивних і оборонних заходів, таких як посилення безпеки і розвідувального потенціалу, вдосконалення заходів прикордонного контролю, посилення міжнародного співробітництва та обміну інформацією, а також сприяння соціальній стійкості і залученню громадськості. Ці стратегії особливо важливі для великих розвинених демократичних країн, оскільки вони мають ресурси та інфраструктуру для ефективної боротьби з транснаціональним тероризмом.

Група з розробки фінансових заходів боротьби з корупцією (FATF) відіграла вирішальну роль у цьому питанні, розробивши рекомендації та стандарти для країн, щоб ускладнити терористам можливість фінансувати себе. Насамкінець, вони зазначають глобальний характер транснаціонального тероризму та необхідність спільної роботи країн у боротьбі з ним. Впровадження

ефективних контрстратегій, включаючи перекриття ресурсів і спільні міжнародні зусилля, має важливе значення для подолання нестабільного характеру транснаціонального тероризму.

Джерела та література

1. Avdan, N. (2013). Controlling access to territory. *Journal of Conflict Resolution*, 58(4), 592-624.
2. Fischer, D., Schwemmer, C., & Fischbach, K. (2018). Terror management and twitter: the case of the 2016 berlin terrorist attack.

Дойчик Максим Владиславович

*магістрант 1 курсу
КНУ імені Тараса Шевченка*

КУНЕРСДОРФСЬКА БИТВА 1759 р.

Семирічна війна 1756–1763 рр. була найбільшим та найкращим конфліктом XVIII ст. Вона охопила величезні простори Європи, Північної Америки та навіть Азії. Тим не менш саме європейський театр воєнних дій був наймасштабніший з усіх. З цієї точки зору, боротьба королівства Пруссія та її короля Фрідріха II Гогенцоллерна привертає до себе ще більшу увагу, оскільки він, на відміну від інших, воював за виживання своєї країни. Перші три роки війни були успішними для прусського монарха, хоч і не обійшлося без поразок, проте з настанням 1759 р. ситуація погіршувалася. Основні противник Пруссії – Австрія та Росія почали об'єднувати свої сили для нанесення вирішального удару по Берліну. Ресурси, щоб вести війну, закінчувалися в усіх сторін конфлікту, проте саме у Фрідріха II їх було найменше. У нашій статті ми проаналізуємо причини, перебіг та результати однієї із найбільших баталій Семирічної війни – Кунерсдорфської битви 1759 року.

З настанням 1759 р. Фрідріх II вів вже не наступальну, а оборонну війну, тому російські та австрійські війська змогли наблизитися до прусських територій та піти на з'єднання. Пруський монарх намагався цьому перешкодити, використовуючи принцип – «розділяй та володарюй», тому він полишив свого брата принца Генріха, із 44 тисячним корпусом боронити Сілезію від австрійців [5, с. 727-728]. Їх командувач, Леопольд фон Даун, відправив два корпуси під командуванням генералів Андраша Хаддіка та Ернста Гідеона Лоудона, загальною чисельністю 43 тисячі, на з'єднання із російським командувачем Петром Салтиковим. Фрідріху II вдалося відрізати один із корпусів австрійців,

проте другий, все ж таки, дістався до росіян 5 серпня 1759 року.

Пруський король вирішив здійснити проти Салтикова такий же план, який він реалізовував у битві при Цорндорфі в серпні 1758 року, що цікаво, також проти росіян. Він полягав у перетині річки Одер нижче російських позицій, обійти їх та нанести удар. Створивши плацдарм неподалік від фортеці Кюстріна, Фрідріх II разом із своєю армією перетнув Одер 10 серпня 1759 року та здійснив марш, прибувши до Кунерсдорфа вже 11 серпня. Спочатку прусський король-полководець оглянув місцевість та російські позиції, щоб скласти план наступу. Росіяни зайняли підготовлені позиції вздовж пагорбі та хребтів [6, с. 242-245]. Пруський генерал Фрідріх Август фон Фінк, згідно із планом, мав залишатися на північній стороні російських позицій. Ціль плану полягала у тому, щоб змусити російські сили, після атаки, покинути свої укріплені позиції, зайшовши їм в тил. Проте Фрідріхом II не було враховано, що Петро Салтиков очікував його атаки з півдня, де були підготовлені необхідні позиції. Тому обхід прусської піхоти та удар в тил, виявився наступом на підготовлений фронт.

Щодо сил сторін напередодні битви, то вони були наступними – Пруссія мала 48 тисяч бійців та 230 гармат, натомість австро-російські війська були чисельністю у 59 тисяч осіб і мали 290 гармат [1, с. 256]. Хоч і сили були нерівними, проте їх співвідношення було сприйнятим для проведення битви.

Погода також не грала на користь прусським військам, вона була спекотною, і вони були втомлені виснаженим переходом. Сама місцевість також була складною, вона була піщаною, також щоб дістатися росіян треба було оминати безліч невеликих ставків, які руйнували прусський стрій та обмежували поле для маневру. Тому Фрідріх II прийняв вимушене рішення змінити план, а точніше напрямок удару по російських флангах. 60 прусських гармат, які вже були наведені, відкрили вогонь о 11:30, обстріл був такий масивний, що наступаючі пруські частини здійснили штурм майже не зустрічаючи супротиву. Таким чином росіяни втратили свої позиції на пагорбі Маль-Берг, що створювало загрозу повного розгрому для них. Так Петро Салтиков втратив чверть своїх ліній, безліч піхоти та 80 гармат.

На погляд прусських генералів – Фрідріха фон Зейдліца та Фрідріха Августа фон Фінка, битва була вже виграною, тому вони радили припинити подальшу атаку, оскільки росіяни і так почали відступати. Як ми зазначали раніше, у той день була спека, тому і

так втомлена прусська піхота була не у найкращому стані. Тим не менш Фрідріх II прагнув повністю розбити австро-російські війська, щоб убезпечити Берлін від можливого захоплення, тому він наполіг на продовженні атаки, що як ми знаємо, стала помилкою. Тож прусські гармати були перекинуті на позиції у Мюль-Бергзі для наступної фази битви. Після підготовки вони відкрили вогонь по противнику. Далі розпочала вже свій другий наступ прусська піхота через Кух-Грунд, яка була вузькою піщаною долиною. Тож для бійців Фрідріха II це було важким випробуванням, тим паче росіяни почали стягувати нові та значні сили та гармати у це місце [7, с. 190-191].

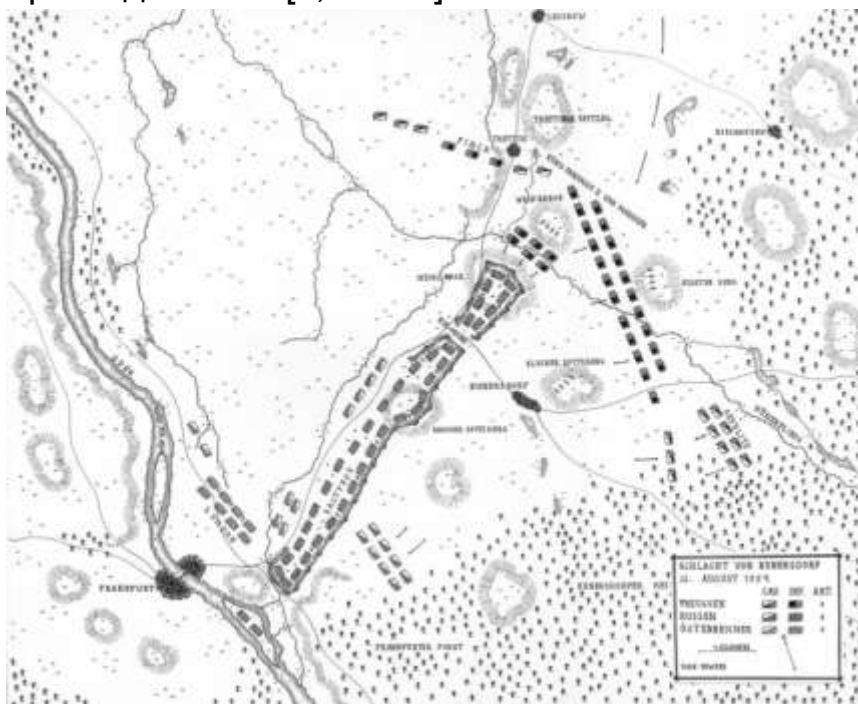
Генерал Фрідріх Фінк здійснив атаку з півночі, інші ж частини атакували з півдня, тепер бойові дії точилися на цих напрямках. Щоб покращити ситуацію для власної піхоти, у вир битви була залучена прусська кавалерія, щоправда через незручну місцевість вона діяла невеликими групами та в обмеженій кількості. Австрійська та російська кавалерія здійснила контратаку, проте вона зазнала невдачі через кавалерійський удар Фрідріха фон Зейдліца, який отримав у цей час поранення та покинув бій. Також генерал-майор Георг Людвіг фон Путткамер був убитий, ведучи свій полк білих гусар в атаку [3, с. 33-47].

Із настанням вечора, битва ще продовжувалася проте перевага опинилася на боці австро-російського війська. Прусска кавалерія намагалася здійснювати атаки, проте вона була переможена контратакою Ернста Лоудона. Тож вона була вимушена рятуватися втечею. Самого Фрідріха II вдалося врятувати прусським гусарам від загону козаків. Таким чином прусська армія, рухаючись на північ, перетнула Одер. Сам прусський монарх вважав, що ця поразка коштувала йому цілої держави.

Стосовно втрат, вони були значними з обох сторін. Пруссія втратила 19 тисяч полоненими та вбитими, а також 172 гармати захопив противник. Втрати росіян та австрійців сягнули 15 500 осіб вбиті, пораненими та полоненими [2, с. 239].

Наслідки битви для Пруссії були жахливими, відразу після зіткнення залишки прусської армії перетнули Одер, разом із своїм королем. Він так його офіцери намагалися відновити дисципліну та порядок у строю. Фрідріх II був військовим генієм свого часу, який здобув багато перемог, проте і поразки були. Він завжди вмів вийти із будь-якої важкою ситуації. Тим не менш Кунерсдорфська битва стала для прусського монарха справжнім випробуванням, він розумів, все що сталося, це його вина. Фрідріх II недооцінив

можливості росіян, що стало його фатальною помилкою, бо вважав, що це також європейська армія. Цікаво, що такої ж помилки він припустився і під Цорндорфом 25 серпня 1758 року, тобто майже рік тому. Кунерсдорфська битва, справді, поставила під питання продовження війни, оскільки для австро-російських військ шлях на Берлін був відкритим, і ресурсів щоб спинити цю об'єднану армію не було. Проте ті хто переміг Фрідріха, його і врятували, Петро Салтиков із російською армією перетнув Одер та рухався до Берлін, проте Леопольд фон Даун вирішив рухатися до Саксонії [1, с. 250]. Вдалі маневри брата прусського короля – принца Генріха, змусили австрійського командувача відступити, також його російський колега повернувся до Польщі, тож Берлін був врятований. Цю подію Фрідріх II назвав «Чудом Бранденбурзького дому», проте і воно було не останнім. Не часто в історії буває, коли організована армія програє так швидко, і катастрофічно для себе [4, с. 294].

Таким чином, ми розглянули одну із найбільших та кривавих баталій в історії Семирічної війни. Кунерсдорфська битва стала черговою поразкою Фрідріха II, його відома тактика косого бойового строю також зазнала невдачі, пруська піхота фактично розбилася об підготовлені позиції росіян та австрійців. Тим не менше, пруський монарх ще не програв війну, лише битву, він має твердий намір перемогти, і він здобуде успіх. Нам відомо, що ця баталія могла бути успішною для пруського короля, якби не його самовпевненість у своїх силах. У кожного полководця є свої поразки, але і є перемоги.

Джерела та література

1. Duffy C. The Army of Frederick the Great / Christopher Duffy. Emperor's Press, 1999. P. 256.
2. Franz A. J. Szabo. The Seven Years War in Europe: 1756–1763. Routledge, 2013. P. 239
3. Pudruczny Grzegorz; Wrzosek, Jakub. «Lone Grenadier: An Episode from the Battle of Kunersdorf, 12 August 1759». *Journal of Conflict Archaeology*. 2014, 9 (1): 33–47.
4. Redman Herbert J. Frederick the Great and the Seven Years' War, 1756–1763. McFarland, 2015. P. 294.
5. Rink Martin. «Battle of Kunersdorf». In Zabecki, David T. (ed.). *Germany at War: 400 Years of Military History* [4 volumes]. ABC-CLIO, 2014. PP. 727–728.
6. Showalter, Dennis E. Frederick the Great: A Military History. Frontline Books, 2012. P. 242 – 245, 250.
7. Weigley, Russell F. The Age of Battles: The Quest for Decisive Warfare from Breitenfeld to Waterloo. Indiana University Press, 2004. PP. 190–191.

Заїкін Павло Юрійович

студент 1 курсу

*ННІ історії, права та міжнародних відносин
Сумського державного педагогічного університету*

імені А.С. Макаренка

Науковий керівник:

канд. політ. наук, ст. викладач І. М. Крупеня

РОСІЙСЬКІ ВІЙНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ВПЛИВУ ПРОПАГАНДИ

Російська пропаганда має довгу та складну історію, яка починається ще з часів царської Росії та продовжується до сьогодні [1]. За цей час вона пройшла кілька етапів та характеризувалася різними особливостями в залежності від політичного режиму, ідеології, соціально-економічної ситуації та зовнішніх викликів. Одним з найважливіших факторів, який впливав на розвиток російської пропаганди – це військові конфлікти, в яких брала участь Росія [2].

Друга світова війна була одним з найбільш трагічних та руйнівних подій в історії людства, яка забрала життя мільйонів людей та змінила світовий порядок [3]. Для Радянського Союзу ця війна була також випробуванням на міцність та виживання, адже він зазнав найбільших втрат та зруйнувань від нацистської агресії. У цих умовах пропаганда відіграла важливу роль для підтримки морального духу населення, мобілізації ресурсів для війни, формування патріотичних почуттів та ідеологічної єдності.

Радянська пропаганда використовувала різні методи та засоби для досягнення своїх цілей, такі як газети, радіо, плакати, листівки тощо [4]. Вони передавали офіційну інформацію про хід війни, висвітлювали героїчні вчинки радянських воїнів та працівників тилу, закликали до боротьби з фашизмом, вихваляли роль Сталіна та Комуністичної партії, демонізували ворога та його союзників, пропагували соціалістичні цінності та світогляд [5]. Ідеологічна спрямованість радянської пропаганди базувалася на марксистсько-ленінській ідеології, яка визначала світогляд та цінності радянського народу. Пропаганда висвітлювала війну як боротьбу пролетаріату проти імперіалізму, соціалізму проти фашизму, свободи проти рабства, прогресу проти реакції. Пропаганда також підкреслювала роль Сталіна як геніального вождя та вчителя, який очолював радянський народ до перемоги [5]. Вона охоплювала всі сфери життя населення, від політики та економіки до культури та освіти. Пропаганда проникала в усі соціальні групи та верстви, від робітників та селян до інтелігенції та військових. Пропаганда використовувала всі доступні канали та формати, вона також вплинула на світову громадську думку, створивши позитивний образ Радянського Союзу як антифашистської держави, яка зробила найбільший внесок у перемогу над нацизмом, а також негативний образ Німеччини та її союзників як агресорів та злочинців. Пропаганда також поклала початок холодній війні, яка стала наступним етапом розвитку російської пропаганди.

Холодна війна була періодом глобального протистояння між двома світовими супердержавами: Сполученими Штатами Америки та Радянським Союзом, які змагалися за світове лідерство та вплив. Холодна війна тривала з кінця Другої світової війни до розпаду Радянського Союзу в 1991 році. Пропаганда відіграла важливу роль у цьому конфлікті, адже вона була одним з основних інструментів для формування світогляду та ставлення до себе та до противника, а також для впливу на події в різних регіонах світу. Радянська пропаганда під час холодної війни використовувала різні методи та засоби для досягнення своїх цілей. Вони передавали офіційну інформацію про політику та суспільство Радянського Союзу, висвітлювали його досягнення в різних сферах, таких як наука, освіта, культура, спорт, космос, промисловість, сільське господарство тощо, пропагували соціалістичні цінності та світогляд, критикували капіталістичну систему та її негативні наслідки, такі як нерівність, експлуатація,

бідність, безробіття, расизм, імперіалізм, війни тощо, демонізували США та їхніх союзників як головних ворогів світового пролетаріату та миру [6, с. 23-25]. Радянська пропаганда під час холодної війни була складною та різноманітною, адже вона мусила враховувати різні ситуації та обставини, які виникали в ході конфлікту. Вона також адаптувалася до змін у світовій політиці та технологіях, використовуючи нові можливості та викликаючи нові загрози. Радянська пропаганда мала свої успіхи та невдачі, але в цілому вона була ефективною та впливовою, адже вона формувала світогляд та ставлення до себе та до противника мільйонів людей в Радянському Союзі та в світі.

Сучасний конфлікт в Україні є одним з найгостріших та найскладніших військових та політичних протистоянь в світі, який триває з 2014 року. Цей конфлікт є наслідком анексії Криму Росією та підтримки сепаратистських рухів на сході України [7]. Він є не тільки військовим, але й інформаційним, де російська сторона веде активну кампанію проти української державності, суверенітету та євроінтеграційного курсу України. Російська пропаганда використовує різні методи та засоби для досягнення своїх цілей в цьому конфлікті. ЗМІ передають офіційну інформацію про політику та суспільство Росії, висвітлюють її позицію щодо конфлікту в Україні, вихваляють роль Путіна та його союзників, демонізують українську владу та її партнерів, пропагують ідею «русского мира» та «новороссии», викривають «фашистський» характер української революції та її побічників, створюють фейкові новини та маніпулюють фактами про хід війни та її наслідки [7]. Психологічні операції, такі як листівки, газети, радіопередачі, телепередачі, гучномовці, листи, брошури тощо, які були адресовані населенню окупованих територій України. Вони мали на меті підривати мораль цивільних, спонукати до «нової політики», переходу на бік Росії, співпраці з проросійськими силами та організаціями, пропагувати переваги російського ладу та недоліки європейського та американського.

Російська пропаганда відіграє важливу роль у війні РФ проти України, адже вона має на меті впливати на інформаційне середовище, громадську думку та політичний ландшафт як в Україні, так і в світі. Однак, вона також зіткнулася з рядом викликів та проблем, які обмежують її ефективність та вплив. Зростання критичності та медіаграмотності населення, яке стає більш свідомим та обізнаним щодо методів та засобів пропаганди, а також має доступ до альтернативних джерел інформації, таких як

незалежні та західні ЗМІ, інтернет, соціальні мережі [8]. Зміцнення державності та національної ідентичності України, яка виявила сильний опір російській агресії та пропаганді, а також прагне до реформ, модернізації та євроінтеграції, отримуючи підтримку від міжнародної спільноти, зокрема від США та ЄС [9]. Втрата довіри та авторитету Росії в світі, яка стала відчувати наслідки своєї агресивної та ревізійної політики, такі як міжнародна ізоляція, санкції, економічна криза, соціальна напруга, політична корупція, демографічні проблеми тощо [10].

Російські війни та пропаганда є викликами для міжнародної спільноти, які потребують спільної та послідовної реакції. Міжнародна спільнота повинна зміцнити свою солідарність та єдність, підтримати суверенітет та територіальну цілісність держав, які стали жертвами російської агресії, а також продовжити застосовувати санкції та дипломатичний тиск на Росію, щоб змусити її дотримуватися міжнародного права, а також протидіяти російській пропаганді та дезінформації за допомогою факт-чекінгу, медіаграмотності та просвіти. Крім того, міжнародна спільнота повинна підтримувати демократичні сили та громадянське суспільство в Росії, які прагнуть змін та реформ.

Таким чином, російська пропаганда є одним з найбільш потужних та небезпечних інструментів впливу на світову політику та геополітику. Вона має довгу та складну історію, яка починається ще з часів царської Росії та продовжується до сьогодні. Російська пропаганда використовує різні методи та засоби для досягнення своїх цілей, таких як маніпулювання громадською думкою, дезінформація, підрив довіри до демократичних інститутів, розбіжність між союзниками, підтримка проросійських сил тощо. Російська пропаганда також адаптується до змін у суспільстві та технологіях, використовуючи нові канали та формати для поширення свого впливу.

Джерела та література

1. Bridget Kendall. Russian propaganda machine 'worse than Soviet Union'. *BBC NEWS*. URL: <https://www.bbc.com/news/magazine-27713847>
2. Оприщенко А. Всі війни РФ з 1991 року: від Чечні до України. *ZABORONA*. 2022 URL: <https://zaborona.com/interactive/russias-wars-ua/>
3. Процик П. Україна. Друга світова. Тільки цифри. *Українська Правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2010/05/7/5017138/>
4. Вермеев Ю. Красная Армия и Вторая Мировая война. Листовки (аспект психологической войны) Часть 1. *Анатомия Армии*. URL: army.armor.kiev.ua/hist/listovki.shtml
5. Бережко К.О. Радянська пропаганда як основний спосіб формування суспільної думки. URL: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789

- /35115/ 24-Beregjko.pdf?sequence=1
6. Барановський О. В. Пропаганда в Радянському Союзі під час холодної війни: історія, методи, засоби. Київ: Наукова думка, 2015.
  7. Косьмина А. Політичний конфлікт і міжнародний тероризм у світлі сучасних політичних теорій. URL: dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30705/1/79.PDF
  8. Мінкульт презентував стратегію з медіаграмотності. *FreeДом інформаційний портал*. 2021. URL: <https://uatv.ua/uk/minkult-prezentuvav-strategiyu-z-mediagramotnosti/#:~:text=Сьогодні%20%20квітня%20%20презентували%20стратегію%20з%20медіаграмотності%20на,е%20об'єднання%20зусиль%20усіх%20стейкхолдерів%20%20які%20займаються%20медіаграмотністю>.
  9. Total bilateral aid commitments to Ukraine between January 24, 2022 and May 31, 2023, by type and country or organization. *Statista*. 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/1303432/total-bilateral-aid-to-ukraine/>
  10. Akiko Uehara. Diplomatic isolation of Russia - a tricky strategy in International Geneva. *SWI swissinfo.ch*. 2022. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/politics/diplomatic-isolation-of-russia---a-tricky-strategy-in-international-geneva/4745751>

Зіменко Вадим Вікторович

магістрант 2 року навчання

ННІ історії, права та міжнародних відносин

Сумського державного педагогічного університету

імені А.С. Макаренка

Науковий керівник:

к. іст. н., доцент М. М. Бессонова

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В ХХІ СТОЛІТТІ

Актуальність дослідження. Реформування постбіполярного світу потребувало перетворень у політиці певних країн та об'єднань щодо зовнішньої політики та безпекової ситуації. Збільшення глобалістичного впливу паралельно з підсиленням різних процесів інтеграції мало вплив на формування європейського соціуму, що знайшло втілення у створенні Європейського Союзу (ЄС).

Європейські країни мали намір збільшити вплив ЄС на міжнародні економіко-політичні процеси, перетворити союз на центр тяжіння для нових демократичних країн, які сформувалися на залишках країн радянського блоку.

Велика Британія, як учасник «Великої трійки» ЄС, мала активну позицію у процесі розширення ЄС, але зберігала традиційно «особливий» підхід до заглиблення політико-економічної

інтеграції. Тенденції загальносвітового порядку та формування системи міжнародних відносин у період двох десятиліть XXI ст. пояснюють вибір офіційного Лондона вийти зі складу ЄС.

Мета автора – аналіз трансформації перетворень головних напрямків зовнішньополітичної діяльності Великої Британії з виділенням основних цілей та шляхів запровадження даної політики.

Аналіз основних досліджень. Аналіз зовнішньополітичної діяльності Великої Британії привертає значну увагу вітчизняних та іноземних науковців. Характерні властивості зовнішньої політики та пріоритетність різних інституцій XXI ст. аналізували О. Павлюк [1], В. Соколова [2]. Експерт у сфері ядерної безпеки П. Сіновец [3], досліджує питання ядерного потенціалу Великої Британії.

Виклад основного матеріалу. Значний час зовнішньополітична діяльність Великої Британії характеризувалася еволюційністю, «традиційністю» та умовною стабільністю політичних інституцій. Така політика була характерною для відомих прем'єр-міністрів XX ст., наприклад: М. Тетчер, яка обрала за мету відновлення статусу Великобританії як великої держави; Дж. Мейджор обрав напрямок консерватизму, продовжив попередній курс зовнішньої політики та налагодив співробітництво зі США; уряд Т. Блера не змінював заданого курсу зовнішньої політики, продовжив реформаційний процес з урахуванням минулої стратегії уряду.

Певні зміни зовнішньополітичного курсу почали відбуватися з 2016 року. Головна увага офіційного Лондона була скерована на реалізацію та врегулювання Brexit. Враховуючи те, що Велика Британія знаходилася у складі ЄС 47 років, а вихід держави зі складу ЄС – головне, знакове рішення у XXI ст. не лише для країни, але й для ЄС загалом. Це дозволило сформулювати «помірну зовнішню політику» останніх років [1].

На початку 2017 р., Т. Мей під час власної промови щодо дій Великобританії під час виходу з ЄС, описала провідні завдання, що знаходилися на опрацюванні у британського уряду: формування умов для переконаного та підконтрольного виходу з ЄС з нівелюванням складнощів у правовому полі; підтримка Спільної зони подорожі із Ірландією; встановлення контролю над імміграцією та підтримка прав громадян ЄС на території Великобританії й прав британців у Європейському Союзі; участь у Єдиному ринку на основі Угоди про вільну торгівлю; підписання нових торговельно-економічних угод з іноземними державами; продовження співробітництва з ЄС у сфері безпеки.

Вересень 2017 р. став часом оприлюднення стратегічного пакета документів «Зовнішня політика, оборона та розвиток: майбутнє партнерство» («Foreign Policy, defense and development: A Future Partnership Paper»), в якому йшлося про те, що знаходяться у складі ЄС, Велика Британія зв'язує власне майбутнє з «Глобальною Британією» включеною на постійній основі у європейські та світові справи в інтересах її жителів, та займає основне місце в укріпленні міжнародної та європейської безпеки, та глобального світового порядку, що заснований на підвалинах міжнародного права [3, с. 136].

Велика Британія не заперечує курс співробітництва ЄС з блоком НАТО, та продовжує власні зобов'язання в об'єднаних, з європейським товариством, проектах (операціях «Атланта», «Софія», «Алтея», антикризових місіях у Косово, Сомалі, Грузії, Україні).

Під час прем'єрства Б. Джонсона головна увага була спрямована саме на проведення та процес регулювання Brexit. Вже 16 березня 2021 року прем'єр-міністр Великої Британії оприлюднив документ – «Комплексна стратегія з питань оборони, дипломатії й міжнародного розвитку. Глобальна Британія в епоху конкуренції (The Integrated Review, 2021)».

У цей період уряд був направлений на активну участь у розбудові нового світового порядку шляхом збільшення військових можливостей для активної діяльності у головних регіонах Європи.

Ще одним важливим аспектом, для досягнення ситуації на військово-політичній арені, залишається збільшення та посилення ядерного потенціалу. Цей аспект став одним з неоднозначних та досить цікавих для загальної стратегії. Суттєві зміни вирішив здійснити Б. Джонсон саме у ядерному питанні, тим самим завершивши курс останніх років на скорочення ядерних арсеналів.

Варто звернути увагу на заяву прем'єра 21 квітня 2022 р., у якій говорилося про здійснення удару, наприклад, ядерного, по російських позиціям, у тому випадку коли вона використає зброю масового ураження проти України. До того ж він зауважив, що використання ядерної зброї буде здійснено без консультацій з НАТО. Це надає радикальних рис діяльності Великої Британії, тому що до цього ніхто з держав НАТО не висловлював готовність до рішучої відповіді Російській Федерації.

Попри вихід Великої Британії за складу ЄС, перша продовжує посідати провідне місце на світовій політичній арені як незалежна країна, ведучий член НАТО, ядерна країна та постійний діючий

учасник Ради Безпеки ООН, а також надійний партнер, що підтримує розвиток Індо-Тихоокеанського регіону [2].

Варто зауважити, що процес Brexit мав вплив на позиціонування Великої Британії на міжнародній політичній арені. Даний процес став прикладом того, що існування за межами ЄС можливе, попри всі складнощі, з якими зустрілося керівництво та громадяни країни. Водночас до провідних напрямків зовнішньої політики на сьогодні, варто віднести регулювання взаємовідносин з країнами-членами НАТО.

Уряд країни офіційно зміщує вектор поглибленого співробітництва з ЄС на покращення «особливих відносин» з США та державами Індо-Тихоокеанського сектора. Таку політику широко підтримував Б. Джонсон, який пропагував «особливі відносини» з США, планував реалізацію зміни пріоритету політики «Глобальної Британії» в сторону можливостей та формування партнерських взаємовідносин, та був основним партнером України на початку повномасштабного вторгнення РФ. Ці моменти й відрізняли політику Б. Джонсона від інших очільників уряду. До того ж Велика Британія залишається провідним «гравцем» на території ЄС, намагаючись нав'язати власні правила.

Загалом це дає інформацію про те, що Велика Британія намагається залишатися на великій політичній міжнародній арені та знову позиціює себе не лише як представник регіональної влади, але і як глобаліст.

Висновки. Ми дійшли висновку, що протягом постбіполярного періоду провідний об'єкт британської влади – євроінтеграційний шлях – посідає одне з трьох пріоритетних напрямків. Разом з тим, у зовнішньополітичній діяльності можна простежити певну тенденцію: при уряді Т. Блера та Г. Брауна головна увага була направлена на взаємини з ЄС, а також на конкуренцію з Францією та Німеччиною за провідне місце в регіоні. Д. Кемерон та Т. Мей розпочали Brexit та його формальну реалізацію, а також розбудову нової концепції зовнішньої політики – відходу від ЄС та поглиблення співпраці з США, НАТО.

Джерела та література

1. Павлюк О. Зовнішня політика Великої Британії: сучасні тенденції та прогнози. *Аналітичний центр «Стратегія»*. 2017. URL: <https://medium.com/аналітичнийцентрстратегія/зовнішняполітикавеликоїбританії-сучасні-тенденції-та-прогнози7c14f8fe350f>. (Дата звернення 04.11.23 р.).
2. Сіновець П. А. Британія йде проти правил: чому Лондон хоче збільшити кількість ядерних боєголовок. *Європейська правда*. 2021. URL: https://www.eurointegration.com.ua/article_s/2021/03/24/7121274/. (Дата звернення 05.11.23).

3. Соколова В. А. Європейський напрямок у зовнішній політиці Великої Британії через аналіз діяльності її лідерів у ХХІ столітті. *Правова держава*. 2018. № 29. С. 134 – 147.

Іщенко Микита Сергійович

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

Науковий керівник:

д. іст. н., проф. Кудінов Д.В.

ЗАСТОСУВАННЯ ВАГЕНБУРГІВ УКРАЇНСЬКИМИ КОЗАКАМИ У ВІЙСЬКОВИХ ДІЯХ

Військова справа український козаків – доволі вивчена й популярна тема як у вітчизняній, так і в зарубіжній історіографії військової історії. Утім, залучення нових джерел інформації, як археологічних, так і документальних, вимагає систематизації й узагальнення по кожному з напрямків дослідження, у тому числі, і стосовно використання козаками таборів у бою. Власне, це й визначає мету даного допису – систематизувати основні знання стосовно їх застосування козаками у військових діях.

Важливо зазначити, що вагенбург або рухома фортеця (козацький табір) – мобільний загальновійськовий інженерний засіб оборонного призначення, рухомий табір із вишикуваних у кілька рядів возів, з'єднаних між собою ланцюгами. Марш, маневрування на полі бою, атаки, а також оборона на місці в польових умовах, відбувалися під захистом табору. За потреби вози засипали землею й окопували, а також робили інші польові укріплення [1, с. 34]. Чи не вперше вагенбургі у військових порядках готів документуються римським військовим істориком Амміаном Марцелліном у IV ст. [2, с. 123]. У розвинутому Середньовіччі вагенбургі широко вживалися в бойових діях на території нинішньої України. Зокрема, табором оборонялися руські дружини від нападів половецької кінноти в степах. Подібний спосіб оборони був відомий половцям, чумакам і купцям, чеським таборитам, які вивели цей спосіб протистояння кількісно сильнішому противникові на новій рівень, додавши до вагенбургів силу гарматного вогню [3, с. 183].

З того часу цей засіб оборони й наступу вдосконалювався. На завершальному етапі застосування рухомих таборів свій внесок у військове мистецтво зробили й українські козаки.

Військові походи відбувалися під охороною табору; 5-6 рядів обозних возів виставлялися по обох флангах похідної колони. Коли відбувалося зближення з ворогом, сам табір залишався на місці, а з возів, які з'єднувалися ланцюгами та укріплювалися валами, рогатками і шанцями, будували чотирикутник. Це була своєрідна козацька база, з якої проводилися різні операції: обстріл ворога з гармат, вилазки «герцівників», наступи піхоти чи кінноти. Звичайно, ворог намагався своїми наступами роз'єднати сполучені вози і вдертися в середину табору. Сучасники називали табір «рухомою фортецею», бо козаки під прикриттям возів могли долати сотні кілометрів голим степом.

Серед відомих прикладів застосування назвемо такі: 1) у 1596 під Білою Церквою Григорій Лобода мав табір з 5 рядів; 2) у 1637 Павло Павлюк ішов табором на 6 шеренг; 3) у серпні 1621 р. 40-тисячне козацьке військо рухалося під захистом табору з возів по території Молдавії в район м. Хотин, постійно відбиваючи атаки татар; 4) 1628 року запорожці під заслоном табору пройшли весь Крим від Перекопу до Бахчисараю й назад. У визвольній війні під проводом гетьмана Богдана Хмельницького козацькі табори відіграли чималу роль в боях під Старокостянтиновом, Пилявцями, Берестечком (табір завдовжки і завширшки на 7 верст), Лоевом, Білою Церквою (1651), Охматовим (1655) тощо. Так, під Берестечком у 1651 р. табір Б. Хмельницького мав сім кілометрів в ширину і довжину.

Неперевершено майстерності запорожці досягли у використанні табору з возів, який застосовувався для просування військ, наступу, оборони. Згідно з організаційною структурою війська того часу на кожні 5-10 козаків був один віз, на якому перевозилась зброя, боєприпаси, продукти, фураж для коней (взимку), лопати, сокири, пилки та ін. На окремих возах перевозилися гармати. Рухомий табір з возів мав вигляд прямокутника, по великих сторонах якого рухались вози один за одним, в один або декілька рядів. Між рядами хур рухалось спішене військо. У першому або другому зовнішньому ряду були встановлені гармати, а біля возів йшли козаки з вогнепальною ручною зброєю, готовою до бою [4, с. 103]. Посередині табору вели коней. Передня і задня сторони прямокутника були не замкнені; їх прикривала кіннота. Для замкнення цих сторін прямокутник мав «крила», тобто один або декілька рядів були довші за інші на величину ширини табору. Якщо табір раптово зупинявся для оборони, «крила» заворачивалися, замикаючи передню та задню

сторони табору возами. Якщо передбачалася довготривала оборона табору, то колеса возів закопувались у землю; її насипали і на вози. Навколо возів із зовнішньої і внутрішньої сторони робилася мережа окопів та брустверів, з'єднаних ходами сполучення.

Очевидно, що такі формування виникали через брак ефективного прикриття піхоти кавалерією. За подібної тактики здобути перемогу вдавалося лише за умови відсутності у супротивника гармат. При інших умовах, як це мало місце під час Солониці де поляки попередньо використали артобстріл, козаки не досягали успіху. Наприкінці XVII століття у зв'язку з розвитком артилерії табори почали зникати.

Загалом, військова справа український козаків – гарно вивчена й популярна тема як у вітчизняній, так і в зарубіжній історіографії військової історії. Поява нових джерел інформації, як археологічних, так і документальних, вимагає систематизації й узагальнення по кожному з напрямків дослідження, у тому числі, і стосовно використання козаками таборів у бою. Саме це й було взято за мету даного допису – систематизація основних знань стосовно застосування таборів козаками у військових діях.

Джерела та література

1. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж–Нью-Йорк : Молоде життя, 1955–1995.
2. Сас П. Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII—XVIII ст. Кн. 1. Київ: Інститут історії України, 2018. 610 с.
3. Козацька піхота: озброєння, організація, бойові можливості на тлі європейської лінійної піхоти кінця XV – середини XVII ст. Кам'янець-Подільський: КПНУ імені Івана Огієнка, 2012. Вип. 3. 244 с.
4. Кашенко А. Ф. Славні побратими-запорожці. Б. м.: б. в. 2012. 231 с.
5. Кашенко А. Ф. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове. Б. м.: б. в., 2011. 450 с.
6. Кашенко А.Ф. Вибрані твори. Б. м.: б. в. 2008. 223 с.

Кабанова Аліна Євгенівна

*студентка 1 курсу,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

ДО БІОГРАФІЇ ЮРІЯ ЛИПИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЙОГО ОСОБОВОЇ СПРАВИ У ЦДАВО УКРАЇНИ)

Юрій Липа – відомий письменник, публіцист, лікар, автор «Чорноморської доктрини» й активний діяч визвольного руху. Його

постать та творчість знайшли відображення в науковій літературі, проте окремі сторінки його біографії потребують дослідження й уточнення. Знайдена нещодавно особова справа письменника, яка зберігається у фонді 1113 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, розкриває ті віхи життя Ю. Липи, які або малодосліджені, або взагалі невідомі. У справі йдеться про те, що з 16 лютого по 10 серпня 1921 р. він працював у Міністерстві преси і пропаганди (МПП) УНР. Мета авторки – ввести до наукового обігу документи, які уточнюють окремі епізоди з життя та діяльності письменника в період Української революції 1917-1921 рр. Відповідно до цього сформульовано наступні тези.

1. Справа містить низку документів про службу Ю. Липи у МПП. Перший документ, датований 16 лютого 1921 р. – прохання про зарахування до складу урядовців міністерства, в якому зазначається про те, що він навчався на правничому факультеті, мав своє видавництво в Одесі, кілька місяців редагував щоденну газету «Вісник Одеси», був секретарем київської «України», перекладачем у відділі преси Головного управління Генерального Штабу (ГУГШ), вів курси українознавства для старшин одеської міліції [1, арк. 1].
2. Наступний документ – копія наказу (від 2 березня 1921 р.) про призначення Ю. Липи на посаду референта-репортера при Департаменті пропаганди й інформацій з 16-го лютого по вільному найму з платнею 6 тис. польських марок на місяць. Затверджено міністром Преси й Пропаганди О. Ковалевським [1, арк. 2].
3. Важливим документом щодо біографічних даних є власноруч підписана персональна картка. У ній зазначено, що Юрій Іванович Липа народився 1900 р. у Полтаві, місце постійного проживання (перед виходом на еміграцію) – Кам'янець-Подільський, українець, православний, навчався на правничому факультеті університету, неодружений, був редактором газети «Вісник Одеси» (1918), секретарем газети «Україна» (Київ, 1919), перекладачем Закордонного відділу ГУГШ (1919), належав до студентських і літературних організацій [1, арк. 3-4].
4. Ще один документ – посвідчення про те, що Ю. Липа є референтом-репортером Департаменту пропаганди й інформації МПП [1, арк. 5].
5. Далі йде копія наказу від 20 квітня 1921 р. про переведення Ю. Липи на посаду урядовця особливих доручень VII класу з 10 квітня 1921 р. [1, арк. 6].

6. Наступний документ – розпорядження міністра від 16 липня 1921 р. щодо необхідності подачі Ю. Липою рапорту з пояснення причини неявки на службу [1, арк. 7].
7. Далі у справі є кілька копій наказу від 16 липня 1921 р. щодо прикомандирування Ю. Липи у розпорядження Департаменту пропаганди й інформації [1, арк. 8-11].
8. Наступний документ – рукописна довідка та її печатна копія про те, що Ю. Липа прослужив на посадах урядовця для доручень при Міністрові ісповідань (віросповідань) з 25 січня по 1 квітня 1919 р. й урядовця першого рангу з 1 вересня по 1 листопада 1920 р. у тому ж міністерстві. Документ датований 16 травня 1921 р. [1, арк. 12-13].
9. Останній документу справі – копія наказу по МПП від 10 серпня 1921 р. про те, що на підставі постанови Ради Народніх Міністрів від 3 серпня 1921 р. ч. 115 пункту 5 та в порядку закону УНР від 4-го червня 1920 р. Ю. Липу звільнено зі служби [1, арк. 14].

Отже, з особової справи Ю. Липи випливає, що у період Української революції 1917-1921 рр. він перебував на державній службі у міністерствах віросповідань та преси і пропаганди УНР, в інформаційній службі Головного управління Генерального штабу УНР та працював у редакціях українських газет. Подана вище інформація може бути використана для корегування гасел про Юрія Липу в енциклопедично-довідкових виданнях.

Джерела та література

1. Особова справа Липи Юрія Івановича, 13.02.1921-10.08.1921. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. Ф. 1113. Оп. 3. Спр. 23. 14 арк.

Конопля Діана Олександрівна

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

Науковий керівник:

д. іст. н., проф. Кудінов Д.В.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ТИПУ КУЛЬТУРИ

Українська національна культура – це осмислення місця нації в процесі розвитку людства. Для українського народу – це відкриття, яке утворює його як самодостатню структуру в співдружності етнічних спільнот і визначає місце, роль і значення

в історичному контексті, без міфологізації, на діалектичних засадах [1].

Мета нашого дослідження полягає у тому, щоб визначити особливості українського типу культури. Розпочинаючи висловлювати власні міркування на основі вивченої наукової літератури стосовно заявленого питання, слід зазначити, що українська територія завжди належала до ареалу стародавньої хліборобської осілої культури, тобто аграрної культури. І, відповідно, саме цим і зумовлена специфіка українського типу культури, яка довгі тисячоліття знаходила опору свого існування в традиціоналізмі.

Українська культура та суспільство здавна пронизані глибокою повагою до традицій, прагненням до усталеності, обережністю до новацій. Прагнення до стабільності та рівноваги – характерні риси, успадковані від аграрного типу культури. Особливе місце у духовній культурі українського народу займає природа. І найчастіше географічним символом України виступає Дніпро [2; 3].

України з давніх часів називають квітучою, але вона не лише квітуча, а й співуча. Згадаємо слова великого знавця української пісні Миколи Васильовича Гоголя: «Ніщо не може бути сильнішим від народної музики... Пісні для України – все: і поезія, і історія, і батьківська могила... Всі вони милозвучні, запашні, різноманітні надзвичайно».

Отже, широке визнання здобули українські народні пісні. Недарма фігура співця – кобзаря давно перетворилася на символ співучої України. Особливу роль в українській культурі відіграє жіноче начало, яке домінує над чоловічим у побутовому та культурному житті. Сама Україна часто виступає у вигляді якщо не матері, то покривдженої дівчини [4].

Особливістю українського типу культури також є неприйняття авторитарного начала. Стати аристократом, дворянином, представником еліти означало розірвати зв'язок зі своїм народом. Демократизм і прагнення до соціальної рівності – ще одна важлива риса української культури. Історичний процес українського народу завжди символізувало козацтво. Недарма український народ та його країна ще на початку XIX ст. називалася козацькими. Козак є таким же репрезентантом всього українського, як ковбой – американського, шляхтич – польського. Козацька держава була втіленням політичного буття українців, козацька тематика – провідною в часи формування національної самосвідомості [5]. До характерних ознак української культури слід

віднести і панування села над містом. Сільський пейзаж, побут, народне житло та одяг, страви, чарівні народні пісні – все це завжди широко використовується для визначення національної специфіки української культури.

Не можливо оминати увагою і той факт, що характерною особливістю української культури є її відкритість, здатність сприймати й українізовувати культурологічні впливи. Завдяки цьому українська культура протягом історії двічі змогла відродитись. Водночас українська культура століттями розвивалась в лоні польської, російської тощо. Тому вона оцінювалась часто як «провінційна».

На її розвиток негативно впливала відсутність державності, національної політики в галузі культури. Сьогодні збереження українського народу, як суб'єкта історичного розвитку, в умовах трансформації людського суспільства актуалізує проблему осягнення історичної спадщини, у якій культурні надбання посідають чільне місце [6; 7].

Незважаючи на існування індивідуальних специфічних характеристик, українська культура має багато спільного з загальноєвропейською культурою, і перш за все це стосується гуманістичних цінностей, важливими формами прояву яких є усна народна творчість, художня література та інші види мистецтва, філософія та суспільно-політична думка.

Отже, українська культура – це унікальний феномен, якому притаманні свої специфічні риси, кожна з яких обумовлена впливом певних історичних передумов та чинників. Українці віками творили самобутню культуру, успадковуючи цінності предків, осмислюючи надбання інших народів. Цим вони не лише розвивали національну культуру, а й робили внесок у скарбницю світової.

Джерела та література

1. Гнатюк Я. С. Український кордоцентризм: історико-філософський аналіз: Автореф. канд. філософ. наук. Івано-Франківськ: Плай, 2005. 19 с.
2. Горський В. С., Кислюк К. В. Історія української філософії. Київ: Либідь, 2004. 488 с.
3. Історія української культури : конспект лекції за темою «Сутність і специфіка культури» / уклад. І.П. Мозговий. Суми: УАБС НБУ, 2012. 31 с.
4. Лозко Г. Символіка жінки-птаха в українській культурі. Україна в етнокультурному вимірі століть : збірник наукових праць : посібник для викладачів, вчителів, студентів й учнів вузів і шкіл / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 5 : Міфи і символіка в етнокультурі українців. С. 33-42.

5. Пальм Н. Д. Історія української культури : навчальний посібник / Н.Д. Пальм, Т. Є. Гетало. Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. 296 с.
6. Ременець О. В. Витоки цінностей української культури. *Вісник Національного авіаційного університету*. Сер. : Філософія. Культурологія. 2013. № 2. С. 112-115.
7. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
8. Хома І. Я. Історія української культури: навч. посібник / І. Я. Хома, А. О. Сова, Ж. В. Мина; за ред. І. Я. Хоми. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 356 с.
9. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Брюссель, Мюнхен, Лондон, Нью-Йорк, Торонто: СУМ, 1983. 175 с.
10. Калюжний Є. Як стати і бути багатим: Філософія індивідуального успіху. Київ: Смолоскип, 2006. 282 с.
11. Ярмусь С. Кордоцентризм – підстава української духовності й філософії. *Збірник праць ювілейного конгресу у 1000-ліття хрещення Русь-України*. Мюнхен: УВУ, 1988–1989. С. 407–415.

Коренюк Дмитро Ігорович
*магістрант 2 року навчання,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ПЕРЕДУМОВИ ШЕСТИДЕННОЇ ВІЙНИ 1967 РОКУ

Актуальність дослідження. Війна на виснаження, війна судного дня, теракт на олімпіаді у Мюнхені, Чорний вересень у Йорданії, Ліванська війна, суперечки про єврейські поселення та майбутнє Єрусалима, Кемп-Девідські угоди, угоди в Осло та Інтифада – все це результат 6 напружених днів боїв на Близькому Сході в червні 1967 року.

Не занадто часто в Новий час настільки короткий і локальний конфлікт має такі тривалі та глобальні наслідки, коли увага всього світу зосереджувалася на одній події та її результатах. Очевидно, що цей локальний конфлікт відбувався у контексті глобального протистояння двох конфліктуючих військово-економічних блоків: радянського та американського.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Передумови Шестиденної війни цікавили низку вітчизняних дослідників. Серед них варто виокремити наукові дослідження Д. Лікарчук [1], Н. Сіцінського [2], В. Фісанова [3], які розглядали способи міжнародного врегулювання на Близькому Сході.

Мета роботи – проаналізувати передумови початку Шестиденної війни 1967 р., як каталізатора майбутній військових кампаній.

Виклад основного матеріалу. Прийнята назва досліджуваного нами конфлікту – Шестиденна війна, проте арабська наукова історична громадськість віддає перевагу назві – Війна червня 1967 року. На цей час існує велика кількість вітчизняних та зарубіжних статей, що вивчають Шестиденну війну. Вся література на цю тему ґрунтувалася на подібних джерелах: раніше виданих книгах, статтях, газетах та інтерв'ю. Переважно англійською мовою. Більшість цих робіт досліджують військову фазу війни, причому частіше всього явно захищаючи одну із сторін: або Ізраїль, або Арабську коаліцію.

Передумови початку Шестиденної війни почали зароджуватися у 1949 року, коли було утворена держава Ізраїль. Ізраїльська війна за незалежність закінчилася на початку 1949 року угодою про перемир'я, за яким формально Ізраїль залишався в стані війни з усіма своїми сусідами, захищали ненадійні кордони та відрізані від євреїв релігійні святині. Крім того, війна стала причиною появи 750 тисяч палестинських біженців у Йорданії, Лівані, а також на підконтрольних Єгипту та Сирії на територіях.

Територія Ізраїлю дорівнює площі Уельсу і в 1967 році населення країни ледве доходило до 3 мільйонів людей. Оточений з усіх боків арабськими країнами Ізраїль мав надзвичайно вразливі кордони, а територія держави мала вигляд пісочного годинника з гірським ланцюгом на півночі та пустелею на півдні.

Ці дві області були пов'язані вузьким коридором, ширина якого у найвужчій його частині становила 11 кілометрів, тому йорданська артилерія могла загрожувати всій території Ізраїлю. Протягом 20 років Ізраїль перебував у стані війни із сусідами. Резолюція ООН 1947 року про створення на території Палестини, яка перебуває під контролем Англії, єврейської та арабської держави, була відкинута палестинськими арабами та більшістю країн арабського світу [1, с. 359].

Після відходу англійців у 1948 році, до Палестини ввійшли 7 армій, зайнявши територію, призначену для палестинських арабів та атакувавши нову державу – Ізраїль.

Після закінчення війни у 1949 році на кордонах Ізраїлю встановився мир. До 1960-х років для Ізраїлю головним західним союзником та постачальником зброї була Франція. Однак після переобрання 1958 року Шарля де Голля на пост президента Франції, П'ята Республіка націлилася на тіснішу співпрацю з арабськими державами.

Особливу роль в процесі ескалації конфлікту Ізраїль відводив Сирії. Це факт підтверджується інтерв'ю начальника генштабу Ізраїлю одному військовому виданню, де він викладає думку про те, що Йорданія та Ліван, на відміну від Сирії, не спонсорує та не озброює терористичні формування, що виявляється в агресії стосовно Ізраїлю. 12 травня 1967 року Л. Ешколь на партійному МАПАЙ заявив, що Сирія – інспіратор терористичних акцій ФАТХ.

В 1960 році, коли сталися прикордонні зіткнення сирійців та ізраїльтян у районі Голанських висот, президент Єгипту став втрачати лідерство в арабському світі. Не можна було допустити, щоб сирійці лідирували у конфронтації з Ізраїлем.

7 квітня 1967 року сталося велике зіткнення між Сирією та Ізраїлем: сирійська артилерія на Голанських висотах обстріляла ізраїльське тракторне господарство, що знаходиться в демілітаризованій зоні. Інцидент переріс у повітряну битву, під час якої Ізраїль збив шість сирійських МіГ-21.

У 1966 році Єгипет уклав із Сирією угоду про взаємну оборону, яка передбачає підпорядкування всіх військових підрозділів єгипетського командування [3, с. 103].

Існує думка, що Насер прагнув видалити миротворчі сили під приводом того, що миротворці не сприяють міжнародному миру та стабільності. Єгипетський уряд розраховував, що ООН не виводитимуть свої сили з Синаю, і тоді Єгипет зможе здійснити акт демонстрації сили в адресу Ізраїлю.

Проте миротворці залишили Синайський півострів. Однак 20 травня розпочалися єгипетські військові приготування: Єгипет мобілізував армію, закликав резерв і почав готуватися до оборони. Цього ж дня на підтримку загальної арабської війни проти Ізраїлю висловився сирійський міністр оборони Хафіз ал-Асад.

Насер схилив молодого короля Йорданії Хуссейна приндатися до єгипетсько-сирійської коаліції та наприкінці травня було підписано військово-оборонні пакти між Єгиптом, Йорданією та Іраком. Британський уряд висловив підтримку Ізраїлю, а прем'єр-міністр Великобританії Г. Вільсон заявив, що Великобританія не дозволить закріпити блокаду Тиранської протоки. Ізраїльська сторона багаторазово зверталася до США та Великобританії з проханням вжити заходів щодо зняття блокади Тиранської протоки [2, с. 107].

Однак зняття блокади призвело б до залагодження конфлікту між Ізраїлем та Єгиптом, вихід цього конфлікту зі стадії загострення, у результаті його врегулювання, що було вигідно

США. Збройні сили Єгипту активно зміцнювалися на Синайському півострові. Тим часом у стан боєготовності прийшов 6 флот США у Середземному морі (близько 50 кораблів, включаючи авіаносці з 200 літаками).

У відповідь через Дарданелли рушив радянський чорноморський флот. 28 травня Насер виступив із промовою, у якій відкрито заявив про плани війни з Ізраїлем. 23 травня США приступили до термінового надання військової допомоги Ізраїлю.

Президент США віддав наказ про постачання різного виду озброєння до Ізраїлю повітрям, у тому числі танків, бронетранспортерів, протигазів. Поїздка до США та переговори з американським керівництвом голови МОСАД М. Аміта на початку липня усунули сумніви Ізраїлю у плануванні завдання превентивного удару.

Вже 4 червня кабінет національної єдності після 7-годинного брифінгу уповноважив прем'єр-міністра розпочати війну. Ізраїльський прем'єр-міністр Леві Ешколь віддав розпорядження про початок бойових дій 4 червня о 7:45 ізраїльського часу та о 8:45 каїрського. Шестиденна війна почалася.

Висновки. Таким чином, ми розглянули головні передумови арабо-ізраїльського конфлікту червня 1967, проаналізували й дали оцінку вже чинним теоріям, які пояснюють причини початку війни. Ми не торкнулися перебігу самої війни, адже попри те, що вона йшла всього лише 6 днів, перебіг її був вкрай складний. Для аналізу ходу війни необхідні широкі відомості про стратегію, тактику та оперативні заходи всіх сторін, складання об'ємного структурованого плану.

Джерела та література

1. Лікарчук Д. С. Особливості конфліктів у політичній сфері. *Гілея: наук. вісник: зб. наук. праць*. Київ: ВІР УАН, 2014. Вип. 83. С. 358 – 361.
2. Сіцінський Н. А. Історичні особливості встановлення сучасного кордону держави Ізраїль. *Менеджер*. 2014. № 2. С. 106 – 109.
3. Фісанов В. Проблеми міжнародного врегулювання на близькому сході у роки холодної війни (за матеріалами опублікованих документів та сучасної кінодокументалістики). *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія*. №1. 2019. С. 101 – 108.

РОЛЬ США В АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКИХ ПЕРЕГОВОРАХ ПІСЛЯ ЖОВТНЕВОЇ ВІЙНИ 1973 РОКУ

Актуальність дослідження. Близькосхідний регіон набуває все більшого значення в сучасному світі, враховуючи новий виток військових дій у ХХІ ст. Війна, постійна загроза ісламського фундаменталізму, важливість району як багатого на нафту, неослабна напруга між Ізраїлем та арабами, міжнародний тероризм, висока ймовірність конфліктів та їхня можлива інтернаціоналізація, як наслідок цього, – постійна увага США до цього регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Роль та місце США в завершенні війни «Судного дня 1973 р.» детально розглянули такі дослідники як Ф. Енцел та Ф. Туал [1], К. Кулешова [3]. Збройні конфлікти на сучасному історичному етапі проаналізовані групою науковців під керівництвом І. Пташник [2].

Мета роботи – проаналізувати роль та місце США в арабо-ізраїльському переговорному процесі після війни 1973 р.

Виклад основного матеріалу. США були впевнені (тим більше нині, коли роль Росії на Близькому Сході зменшилася), що вони в змозі налагодити мир і порядок у регіоні. Налагодити у такий спосіб, який вони знають, що, зокрема, доводить історія політики США у переговорному процесі після арабо-ізраїльської війни 1973 року.

Відразу після ухвалення резолюції Ради Безпеки ООН № 338 США почали намагатися відокремити питання про припинення вогню від процесу загального врегулювання. У розмові з главою уряду Ізраїлю Г. Меїр, яка прибула до Вашингтону 31 жовтня 1973 р., президент США Р. Ніксон виклав основні напрямки американської Близькосхідної стратегії в нових умовах, що склалася в результаті війни. По-перше, США прагнули розв'язувати близькосхідні проблеми покроково, частинами. По-друге, США протистояли посиленню впливу Радянського Союзу на Близькому Сході. По-третє, США спробували покращити відносини з Єгиптом та Сирією, що відкривало можливість для допомоги Ізраїлю [2, с. 46].

У листопаді 1973 р. на арабському саміті в Алжирі ОВП було визнано єдиним законним представником палестинського народу. Учасники саміту підтвердили, що мир із Ізраїлем не може бути укладений без її безпосередньої участі у переговорах.

Секретний «Меморандум про взаєморозуміння», який Г. Кіссінджер передав уряду Ізраїлю ще під час підготовки першої угоди про розділення військ на Синаї, тобто напередодні відкриття Женевської конференції, містив обіцянку, що «Сполучені Штати докладуть усіх зусиль, щоб повною мірою задовольнити ізраїльські потреби у постачанні озброєння на довготривалій основі». До того ж «Меморандум» відіграв роль у згоді Ізраїлю взяти участь у Женевській конференції, оскільки за Ізраїлем визнавали право вето на участь ОВП у конференції. На переконання науковців: «виключаючи ОВП із самого початку, Г. Кіссінджер виключав із процесу встановлення світу суть арабо-ізраїльського конфлікту» [3, с. 80].

Як і СРСР, США домагалися роз'єднання військ, проте з різних причин. США хотіли зупинити нафтове ембарго, а СРСР побоювалися, що Сирія зможе стати об'єктом ізраїльського вторгнення, і ці побоювання посилювалися відверто анти сирійськими настроями США.

Між США та Ізраїлем, як частину досягнутої угоди про роз'єднання, було підписано меморандум, у якому Вашингтон обіцяв задовольняти на довгостроковій основі «оборонні потреби» Ізраїлю. А. Садату ж США дали обіцянку зробити все, що від них залежить для повного виконання резолюції № 242. Єгипетський уряд зайняв непослідовну позицію, що виявилася в тому, що домагався роз'єднання військ Єгипту та Ізраїлю не як наслідок попередніх кроків до політичного врегулювання, а як чисто військові заходи.

Якщо до війни 1973 р. Саудівська Аравія займала досить пасивну позицію щодо проблеми близькосхідного врегулювання, то після війни роль Саудівської Аравії з цієї проблеми суттєво зросла. Крім нафтових санкцій, королівство робило акцент у своїй політиці на необхідність врегулювання близькосхідного конфлікту, приділяючи особливу увагу боротьбі за Східний Єрусалим.

У березні 1975 р., коли Г. Кіссінджер здійснював своє чергове турне країнами Близького Сходу з метою добитися другого роз'єднання військ на Синаї, Сирія засудила політику «дрібних кроків» США, вимагаючи повноцінного врегулювання конфлікту. Слід зауважити, що війна 1973 р., а швидше біфуркація її наслідків для США, спричинила американський курс на нормалізацію відносин із Сирією [1, с. 367].

Зрештою політична лінія Єгипту зіграла на руку насамперед Ізраїлю, який після укладення у вересні 1975 р. другої синайської

угоди вийшов зі стану військової конфронтації з Єгиптом. Друга синаяська угода хоч і вивела Єгипет зі стану військової конфронтації з Ізраїлем, але юридично зберегла окупацію Ізраїлем більшої частини захопленої ним арабської території, і аж ніяк не просунулися у розв'язанні палестинської проблеми. Навіть за умов військової поразки після «Потрійної агресії 1956 р.» та арабо-ізраїльської війни 1967 р., араби не були так роз'єднані, а США змогли усунути СРСР від рішення арабо-ізраїльського конфлікту.

Висновки. Сполучені Штати спробували максимально ізолювати СРСР від процесу близькосхідного врегулювання і взяли функції одноосібного посередника у процесі. Політика сепаратних кроків пояснюється не лише спробою підтримати Ізраїль. Під час виступу 23 червня 1975 р. Кіссінджер пояснив доцільність концепції «часткового врегулювання» та прямих переговорів тим, що вона нібито дає можливість «розділити близькосхідну проблему на окремі елементи, які легше вирішити, чим досягти всеосяжного врегулювання». Варто все ж таки звернути увагу на слова Г. Кіссінджера, які відображають суть меж можливостей США у сфері зовнішньої політики, яка є прерогативою великих держав.

Джерела та література

1. Енцел Фредерік, Туал Франсуа Геополітика Ізраїлю. Порогові точки. Париж. 2016. С. 367 – 369.
2. Збройні конфлікти сучасності. Проектне дослідження / за заг. ред. І. Пташник. Івано-Франківськ: Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 2014. 158 с.
3. Кулешова К. І. Регіон Близький Схід в сучасних політичних концепціях. *Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки: монографія* / [Багацький Є. В. та ін. ; за заг. ред. І. М. Ковалю, О. І. Брусилівської] ; Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2016. С. 72 – 88.

Кузнецова-Молодчая Ангеліна Олександрівна

студентка,

*Київський національний університет
будівництва і архітектури*

ВПЛИВ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКИХ ЦАРІВ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ: ВІД АЛЕКСЕЯ І ДО ОЛЕКСАНДРА ІІ

З початку XVII століття почався важливий етап в історії України, невід'ємною частиною якої стало впливове втручання російської політики в українські землі. У цей період відбувалися

складні політичні та соціокультурні зміни, які визначили шлях подальшого розвитку України, і мав він чимало наслідків для сучасних відносин між двома країнами. Розглядаючи, як російська політика вплинула на українські землі, ми бачимо складні зв'язки, які сформували структуру та ідентичність України. Для кращого розуміння історичного розвитку обох країн у цьому контексті важливо досліджувати ключові етапи та наслідки цього впливу.

Розширення влади Московії на українські землі призвело до значних змін у політичній, економічній та соціокультурній сферах. Під час конфлікту з польсько-литовською державою Переяславська Угода 1654 року фактично встановила владу царя Алексея І над українськими землями і визнала Київський гетьманат залежним від Московії [2].

Внутрішні суперечності між українськими гетьманами та прагнення Московії утримувати контроль над регіоном призвели до частих конфліктів та переговорів. Контролюючий вплив можна побачити під час поступового введення централізованого керівництва, особливо за час правління Петра І, котре супроводжувалося змінами в армії, адміністративній системі та економіці. Що зробило Україну більш інтегрованою в московську імперію, але водночас піддавало її сильній сфері центральної влади.

Культурний ландшафт України був також доволі гострою темою для асиміляції. Як можна побачити, Російська держава всіляко намагалася впливати на ідентичність та релігійні переконання українського населення. Попри те, що православ'я в Україні вже було традиційним релігійним становищем, російська політика використовувала цю релігійну спільноту як інструмент для консолідації українських та російських територій. Це виявилось виразним під час Переяславської угоди 1654 року, коли Росія обіцяла захищати православ'я на українських землях. Хоча насправді це також був одним з інструментів впливу. шляхом будівництва та фінансування церковних інституцій. Московія мала на меті зламати кордони між державами ще більше, та водночас, звичайно, розширити російський культурний вплив на українські землі.

Церковна архітектура, обрядовість, все, що відображало традиції російського православ'я, мало бути інтегрованим в українську культуру, створивши при цьому російський контекст.

Окремою темою також є освітні установи та рішення, котрі Росія активно впроваджувала та використовувала задля подальшої інтеграції та контролю над українськими землями.

Московська влада впроваджувала ініціативи щодо створення освітніх установ, а особливо церковних шкіл. Звичайно, що весь фокус навчання був направлений на підтримку російської мови та культури. Як можна побачити, російська влада намагалась асимілювати під себе Україну будь-якими способами, навіть якщо це включало в себе освіту чи релігію.

Важливо згадати про епоху правління Петра I (1622-1725), котрий використовував різні методи пропаганди задля утвердження своєї влади та головним чином утвердження самого себе як «Всемогутнього лідера», «Царя всієї Русі». Як пише Мартін Малія в своїй книзі «Russia Under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Mausoleum», московський цар вирішив посилити своє володарство, спочатку іменуючи свою державу Росія. Термін «Русь» використовувався для позначенні територій, котрі належали до Київської Русі, а це саме території України та Білорусі [1, с. 256]. Царю було вигідно з геополітичної точки зору назвати Московію Росією, корінь спільний, а значить, і держава одна. Також можна послатись до думки, що таким чином Петро хотів більш інтегрувати себе в західноєвропейський регіон, котрого він був великим прихильником; найменування «Росія» поперше додає державі більшого статусу в міжнародній сфері, а до того ж легітимізує його статус як володаря всіх територій колишньої Русі-України. Пізніше в Московії почали чеканити монети, на зворотному боці яких був напис «ПѢТРЪ І ВСЕА РОСИИ ПОВЕЛИТЕЛЬ» (Петр 1 Цар всієї Русі — Володар). Напис на монетах вказував на те, що Петро I претендує на владу над усіма територіями Русі, включаючи Україну. Ця пропагандистська стратегія мала на меті підкреслити єдність імперії та беззаперечну владу царя. В такому контексті Петро I знову ж впроваджував головним чином свій статус та відношення його до Київської Русі, до якої він відношення аж ніякого не мав. Що підкреслює імперіалістичні погляди тогочасної російської політики [5, с. 330].

Імперіалістичні амбіції російської держави не зупинилися на Петрі. Його наступниця Катерина II взяла ще більший хід до русифікації та утвердження влади на Українських землях. Так, наприклад, в 1767 році вона проводить Знам'янський собор, на котрому ліквідує самостійність Української церкви, Київська митрополія була приєднана до Московської. Автономія Української церкви більше не існує, тези, які промовляють попи, корелюються з тезами російської влади. Україна ще втрачає позиції та будь-яке право на самостійність. Також українська мова

все більше втрачала свій статус та значимість, так, наприклад, в 1786 році видається маніфест про «Знесення гетьманщини та про відміну Українського Літопису», де зазначалося, що в роботах урядових інституцій і судів Російської імперії має використовуватися російська мова [2]. Будь-яке письмо, будь-то газети, видання, поезія українською мовою, або з українськими наративами – заборонялось. Освітні установи, державні видання, все мало переходити на російську мову. Культурних діячів, що підтримували ідею русифікації, ставили на головні державні та суспільні позиції. «Російська ідея» однієї, неподільної могутньої держави жевріла в кожному закутку, повна ліквідація ідентичності – крок до знищення нації, і ці кроки робилися Московією постійно.

Після Катерини II на престол вступив її син Павло I. Павло правив не довго, всього 5 років, і він продовжив шлях своєї матері щодо посилення гніту стосовно українськості. Але головним «світочом» асиміляції у наступний період став Олександр I, прийшовши на зміну Павлу I. Він призначив митрополитом «Всея русі» Євгена Болгаріна, що ще більше централізувало владу Московії та знищило автономію української церкви [3, с. 341]. Правління Олександра I вело політику цензури, що обмежувала політичні та національні вирази в друкованих матеріалах та вищій освіті. Це може бути сприйняте як спроба зберегти єдність та стабільність в імперії, але насправді це призводило лише до пригнічення розвитку української мови та культури. Заборона на друк – а далі затишшя в українському суспільстві, українська ідея гине без провідників. Також Олександр I запровадив адміністративну реорганізацію, яка передбачала поділ імперії на губернії, повіти та волості. Губернії стали важливими адміністративними одиницями, керівництво якими призначалося центральною владою, а отже, центр придбав більший контроль над територіями. До кожної губернії призначався свій губернатор, котрий слідкував за порядком в своїй місцині. Підпорядкований він був царю, той мав можливість контролю над кожним суб'єктом в своїй державі. Кожна наступна влада в Росії призводила до гніту української нації. Олександр I перший став однією з вершин та рушієм спустошення української ідентичності.

Суперечності між міністерською системою («лінійною») та губернаторською («острівною») змусили, на думку фахівців, Олександра I вдатися до намісництва – генерал-губернаторств, зокрема в набутих імперією регіонах, специфіка яких не давала можливості управляти ними на основі законодавства внутрішніх.

губерній. Останнє дало привід говорити про можливе запровадження федеративного ладу в Росії. На українських землях були створені Малоросійське генерал-губернаторство (1802–56) у складі Чернігівської губернії і Полтавської губернії та Новоросійське і Бессарабське генерал-губернаторство (1822–74) у складі Катеринославської губернії, Херсонської губернії, Таврійської губернії і Бессарабської області [4].

Як можна побачити, у період правління царів династії Романових, спостерігалася систематична політика централізації та пригнічення місцевих культур, зокрема української. Ця політика призвела до асиміляції, обмеження мовних та культурних традицій, що значно вплинуло на розвиток та збереження української національної ідентичності в цей період історії.

Монета Петра I з написом «ПѢТРЪ I ВСЕА РОСІИ ПОВЕЛИТЕЛЬ»

Джерела та література

1. Martin Malia(1999) *Russia Under Western Eyes: From the Bronze Horseman to the Lenin Mausoleum*.
2. Simon Sebag Montefiore(2016) *The Romanovs: 1613-1918*.
3. Paul Robert Magocsi (1996) *A History of Ukraine*.
4. Шандра В. С. Олександр I. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Oleksandr_I
5. Гумилев Л. От Руси до России: очерки этнической истории. Москва: Екопрос, 1994. 334 с.

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН УКРАЇНЦІВ

Дослідження національної культури та етнокультурних відмінностей неможливе без деталізованого аналізу основ державно-правових інститутів, ролі звичаєвих підвалин їх розвитку та формування. Велика частка сучасних законів ґрунтується на традиційних основах звичаєво-правового життя українців, що склалися ще в сиву давнину і слугують фундаментом правового співжиття у суспільстві. Процес прийняття законів є складним і багатоступеневим, такий включає законодавчу ініціативу, обговорення закону, санкцію закону і подальше обнародування його. В історичних пам'ятках зберіглася інформація про те, якими саме звичаями керувалися люди від найдавніших часів та як в процесі їхнього побутування й поширення окремі з них закріплювалися у законодавчих документах, кодифікувалися в юридичні закони. Значний масив звичаєвої культури закріпився в уснопоетичній формі творчості та ритуалах, однак основний вірогідний фактичний матеріал виражається в мові або в її діалектах.

Категоризація в певному акті взаємодії є наслідком, з одного боку, тих рис, які особа виявляє саме в цьому акті, а з другого, усталених раніше категорій, що вважаються чинними для всіх форм взаємодії. Для поточної категоризації мова є так само важливим елементом, як інші помітні відмінності – антропологічна група, стать, вік тощо, – або навіть іще важливішим, адже наявність комунікаційного бар'єра робить ці відмінності вочевидь доречними, а отже, наділяє їх особливим значенням своєїрідної точки відліку, що визначає тлумачення особою даного акту взаємодії та поведінку в ньому [1, с. 474]. Така взаємодія проявляється у спілкуванні.

Мова – це особливе світобачення народу. Воно проявляється у формах вираження тих чи інших жартів. Для того, щоб освідомити красу однієї мови її звичайно необхідно порівнювати з іншими. Її естетику підкреслює лаконічність викладу інформації, тобто наскільки повно можна викласти інформацію невеликою кількістю слів. Якщо, наприклад, говорити про українську, то поруч із багатьма якостями, як наприклад милозвучність є повнота прикметників. Наша мова має також багато діалектів, що під-

креслює її варіативність. Наприклад, сильно та кардинально відрізняються діалекти в Одесі, Києві та Ужгороді. Якщо у перших двох містах використовується літературна мова, то на Закарпатті під впливом Угорщини та Польщі наявно дуже багато діалектизмів. Коли в центрі говорять господар, то на Заході використовують слово ґазда. Якщо розкривати значення слова ґазда, то воно може характеризувати у художньому творі гарного господаря. Жіночим відповідником цього слова є ґаздиня. Воно також може означати гарна господиня. Тут, наприклад, можна сформулювати наступне речення:

Василь був щедрим та гарним ґаздою. Він був гарним легінем та з ним було цікаво спілкуватися, бо він завжди пропонував для цього нові теми. Такий парубок може носити крисаню. Крисаня – це предмет одягу: гуцульська шляпа з пером.

Бесаги – це дорожня подвійна сума, яку носять на плечі. Гуцульські переносні суми, зі шкіри або з грубої тканини. Верховина – гуцульська частина Закарпаття. У центрі вона називається вершини або гори. Войт – це сільський староста або керівник, у цій місцевості якщо говорити про центр, то тут кажуть мер або міський голова. Кросна – це ткацький станок на Гуцульщині.

Кожна нація організовується в етнічну одиницю протягом певного історичного періоду. Його тривалість залежить від зовнішніх обставин, а саме їх сприятливого впливу на розвиток чи протидії відповідно. Нація – це політично організована етнічна одиниця для якої є характерною державна форма організації, тобто протиставлення себе іншим народам. Монтеск'є пропонує закон компліментарності, який проявляється наступним чином: завдяки визначенню відмінностей між народами. На їх формування впливає клімат, мова, особливі ознаки відносин в середині самого етносу. Дане питання досліджували та вивчають наступні науковці та письменники П. Чубинський, В. Гнатюк, В. Шухевич, А. Кримський, Б. Грінченко, Ф. Колесса, Д. Яворницький, К. Квітка та ін. Велика увага приділялася етнолокальним вивченням окремих регіонів у працях Наукового товариства імені Шевченка.

Це віддзеркалює перш за все специфіка відносин в середині етнічної спільноти, тобто ставлення до старших та дітей, а також характер взаємин із сусідніми громадами.

Важливо які саме фактори народ вважає пріоритетними. Правильно обраний вектор розвитку сприяє швидкості останнього. У дитинстві починає зароджуватись національна самосвідомість.

Це відбувається завдяки прикладу батьків та усіх оточуючих для яких така форма поведінки є природньою, неможливо нав'язати вигоду у свідомому ставленні до національних проявів. Це виражається у повазі до традицій. Але вона зовсім необов'язково є точним копіюванням традиційних виявів, можлива їх трансформація для відповідності вимогам сучасного суспільства. Воно диктує форми розвитку та виявів самосвідомості.

Традиційно-побутова культура Уманщини – це складний комплекс надбань духовної і матеріальної діяльності краян упродовж віків, до якого належать звичаї, обряди, вірування, світоглядні і побутові установки, моделі поведінки, моральні норми, усна словесність.

Вчені вважають, що в українській фольклористиці регіональне вивчення усної народної творчості найвиразніше виявляється в практиці місцевих збирачів, виданні збірників фольклорних записів з окремих регіонів і місцевостей, у проведенні регіональних експедицій, групуванні архівних зібрань фольклорних матеріалів.

Сьогодні спостерігаємо активізацію процесу фіксації фольклорних надбань у різних місцевостях України. Вже визначилися серйозними напрацюваннями регіональні осередки багато таких досліджень у Глухові, Дніпрі, Львові, Луцьку, Івано-Франківську, Вінниці, Умані, Черкасах.

Разом з цим на фольклористичній карті України є чимало необстежених районів, мало праць, присвячених локальним фольклорним традиціям. Мало використовується географічно-картографічна методика дослідження фольклору як складової традиційно-побутової культури.

Регіональна (локальна) особливість фольклорної традиції передбачає з'ясування реальної структури фольклору досліджуваної місцевості. Жанри і жанрово-тематичні групи складають функціонуючу в даній місцевості усну народну словесність. Важливо визначити на скільки ці складові є традиційними і автохтонними для даної місцевості.

Емпірично-інформаційний рівень дослідження фольклору обмежується даними спостережень дослідника та матеріалу, зібраного його попередниками і сучасними науковцями.

Порівняльно-історичний і типологічний рівень методики дослідження передбачає простеження активності, розвитку жанрово-тематичних підрозділів регіональної (локальної) фольклорної традиції, збереженість у ній архаїчних пластів, вплив інноваційних процесів на неї.

Вчені застерігають, по-перше, від надмірної «генералізації факту на місцевому рівні, бездоказовості локалізації, тобто прив'язки до певного місця чи поширення на більший терен». По-друге, необхідно уберегтися від «надто широкого погляду, екстраполяції регіональних чи локальних фактів на внутрішньорегіональний чи етнотериторіальний простір без достатнього попереднього вивчення їх ближчого контексту, внутрішньої відповідності. Обидві тенденції набули поширення в науці.

Р.Ф. Кирчів вважає, що застосування порівняльно-історичного і типологічного методів при етнолокальних дослідженнях українського фольклору будуть продуктивними за умов дотримання простої логічної послідовності, а саме:

- співвідношення досліджуваних регіональних чи локальних реалій в міжрегіональному та загальноукраїнському контекстах;
- простеження спільностей, паралелей і аналогій на східнослов'янському, загальнослов'янському та інших рівнях.

Лише за таких умов можна говорити про жанрово-тематичну морфологію фольклорної традиції певного регіону, з'ясувати збереженість давніх верств фольклору на жанрово-структурному, змістовому, поетичному рівнях; прослідкувати розвинутість і функціональну пріоритетність певних жанрів і тематичних циклів, домінування окремих форм, сюжетів; пов'язаність усної народної творчості з місцевою історією, побутовою традицією, довкіллям; осмислення інноваційних процесів. Очевидним у цій системі є і регіональні підрозділи традиційно-побутової культури, що склалися на ґрунті історичного процесу формування етносу, його території, особливостей природно-географічного середовища етнографічної структури, територіального районування, характеру господарської діяльності, внутрішньо-регіональних і міжрегіональних та міжетнічних зв'язків тощо. Таке уважне спостереження дасть можливість визначити просторові контури і параметри певної регіональної фольклорної традиції, її основні реалії та специфіку.

Важливо дослідити часову регламентацію поза обрядової присвяченості виконання певних фольклорних творів у різних місцевостях, які мають питому вагу пісенного, танцювального, оповідного та паремійного фольклору у побуті, вихованні. У фольклористичному дослідженні важливу роль грає етнографічна та краєзнавча інформація.

Джерела та література

1. Hale H. E. Explaining ethnicity. *Comparative Political Studies*. 2004. Volume 37, Issue 4.
2. Кирчів Р.Ф. Із фольклорних регіонів України / Ін-т народознавства НАН України. Львів: [б.в.], 2002. 349, [2] с.
3. Країна. 2011. № 30 (83). С. 31.
4. Безклубенко С. Д. Національний характер як феномен культури. *Культура і мистецтво у сучасному світі. Наукові записки КНУКіМ*. 2003. Вип. 4. С.78 – 92.
5. Данилюк І. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір. Київ : Саміт-Книга, 2010. 432 с.

Левченко Аліна Віталіївна

студентка 3 курсу

ННІ історії, права та міжнародних відносин

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

Науковий керівник:

*к. і. н. **В. О. Оліцький***

БОРОТЬБА ЗА ПРАВДУ: ТРАГЕДІЯ АЛЛИ ГОРСЬКОЇ

Уявіть життя, де мовчання стає зброєю, а правда – небезпекою. В історії боротьби за правду та свободу нерідко звучить трагічний резонанс. Серед тих, хто виступав проти тоталітарного режиму, були ті, хто заплатив найвищу ціну за свою відвагу та віру в ідеали свободи. Однією з таких фігур стала Алла Горська – художниця, яка через свою відкриту критику тоталітаризму стала жертвою системи, яку вона осміювала. Доля Алли Горської – це сумна історія боротьби за правду, що стала трагічним символом вільного слова в суворому світі брехні.

Алла Горська народилася 18 вересня 1929 року у Ялті. Її батько, Олександр Горський, очолював спочатку Ялтинську кіностудію, а потім працював директором Ленінградської та кіностудій у Алма-Аті, Києві та Одесі. Під час блокади Ленінграда від нацистів Алла разом із матір'ю пережила дві зими.

Сім'я переїхала до Києва наприкінці 1943 року. Алла почала навчатися у Київській художній середній школі, де закінчила з відзнакою, а потім вступила на живописний факультет Київського художнього інституту, де навчалася у майстерні Сергія Григор'єва.

Ті, хто знав Аллу Горську, описували її як людину з виразним характером, відкритою та життєрадісною. «Аллочка... Так її називали друзі. Висока душею людина, вона була визнаним лідером шістдесятництва. Вона завжди була центром уваги. Саме

там вона познайомилася з Віктором Зарецьким, її майбутнім чоловіком. Вони одружилися, коли ще вчилися, та разом працювали в одній майстерні, подорожували Україною й творили багато монументальних робіт. Вона була яскрава й неординарна в багатьох аспектах повсякденного життя, у творчості, вчинках, судженнях, роздумах, навіть у стилі одягу. Алла Горська зайняла чільне місце в колі шістдесятників, бо задала «вектор громадянської зрілості, мужності митця в умовах тоталітарної системи». Недаремно Аллу Горську називають «душею українського шістдесятництва» [1, с. 57].

Вагоме місце Алли Горської і в українському мистецтві, адже вона спрямовувала свої художні пошуки до модерних європейських здобутків і відповідних пластичних рішень. У доброзичливій, направленій на європейські цінності атмосфері художньої майстерні Алли Горської та Віктора Зарецького творилося нове українське мистецтво шістдесятників, формувалися їхні ідейні переконання та світоглядні позиції [1, с. 57].

На початку 60-х років Алла Горська разом із Віктором Зарецьким, Василем Стусом, Василем Симоненком, Іваном Світличним організували Клуб творчої молоді (КТМ) у Києві. Окрім них, туди увійшли Іван Драч, Євген Сверстюк, Ірина Жиленко, Михайлина Коцюбинська, Микола Вінграновський, Лесь Танюк, Іван Дзюба. Молоді митці проводили дискусії, мистецькі вечори, влаштовували виставки, займалися самвидавом, морально і матеріально підтримували одне одного.

Формування авторської манери А. Горської живилось кількома цілковито різними джерелами. Серед них чільне місце зайняв український художній театральний авангард, живими носіями якого були художники кола Л. Курбаса А. Петрицький, Вадим Меллер (1884–1962), Олександр Хвостенко-Хвостов (1895–1967). Безпосереднє спілкування з ними стало для художниці цілком новим художнім досвідом. Вона копіювала деякі ескізи костюмів А. Петрицького (зокрема до балету «Корсар» – авт.), що дало відчуття не відомих до цього часу фактур, способів формотворень й образності персонажів [3, с. 105].

Одного разу декілька членів клубу вийшли на прогулянку до Биківнянського лісу, пообіч малеча ганяла м'яча та випадково один з хлопчаків поціливі до ніг Симоненка, поета кинуло в жар, коли він побачив, що замість м'яча діти гралися простреленим дитячим черепом. Саме тоді дисиденти захотіли дізнатися правду про злочини Лук'янівського цвинтаря. Вони домоглися заснування

урядової комісії з розслідування, до складу якої увійшла і Алла Горська. Виявилось, що злочин було скоєно співробітниками НКВС. Після цього Симоненка було жорстоко побито, а Горська втратила роботу в Києві. Алла повинна була знайти нову роботу, тож разом з іншими митцями вони зробили ряд декоративно-монументальних речей на території Донбасу. Там вона створила такі полотна, як «Дерево життя», «Земля», робила декорації для різноманітних спектаклів [2, с. 102].

У ті часи заборонялося також збиратися біля пам'ятника Тарасу Шевченку навпроти Червоного корпусу Київського університету. У дні, пов'язані із пам'ятними Шевченковими датами, сквер оточували співробітники КДБ. Щоб показати своє ставлення до цих обмежень, 22 травня 1963 року Алла Горська взяла участь у покладанні квітів до пам'ятника Шевченку.

У 1964 р. у Київському національному університеті було створено Шевченківський вітраж, де був зображений сам поет з погрозливим виразом обличчя, Шевченко однією рукою пригортав до себе жінку-Україну, а в іншій – тримав книгу. На вітражі були слова: «Возвеличу малих отих рабів німих, я на сторожі коло них поставлю слово». Влада оцінила це як ідейно-ворожий задум, у результаті вітраж було грубо знищено, а Алла виключена зі Спілки художників України [2, с. 102].

У 1961–1965 роках Алла Горська зробила доленосний вибір своєї української ідентичності. Вихована в російськомовному середовищі, не вивчаючи української мови, художниця самотужки з абетки вивчила мову, повсякчас користувалась нею. Враховуючи соціоментальні характеристики радянської інтелігенції, ставлення до проблем національної культури та вияву її особливостей номенклатурного оточення, в якому зростала і виховувалась А. Горська, а також професійні перспективи, які відкривалися перед нею за підтримки батьків, раннього визнання таланту і здобутків, розуміємо, що рішення мисткині – це було набагато більше, ніж вибір мови спілкування. Це був екзистенційний вибір людиною «себе-в-собі», поклику свого розуму і серця [4, с. 123].

Правозахисна, волонтерська діяльність Алли Горської пов'язана із:

- неодноразовим зверненням до прокуратури УРСР з приводу арештів українських митців та громадських діячів;
- свідченнями на допитах та судових процесах на користь ув'язнених колег та однодумців, їх відвідинами у в'язниці та таборах;

- участі в акціях протесту проти репресій та переслідувань діячів української культури;

У 1970 р. Алла поїхала до Василькова, поряд Києва, там вона хотіла забрати у свого свекра швейну машинку «Зінґер». Чоловік Алли не дочекався її повернення додому, схвильований він хотів викликати жінку на телефонні переговори, але телефоністка повідомила, що Алла не прийшла до переговорного пункту. За чотири дні Аллу знайшли вбитою у погребі свекра. Через декілька днів на залізниці за 34 км від Василькова знайшли труп свекра з відрізаною потягом головою, тоді версія була замінена на іншу, начебто Зарецький-старший зарубав сокирою Горську через особисту неприязнь, а, отямившись, кинувся під потяг. Офіційним рішенням прокуратури було обвинувачення Івана Зарецького у вбивстві невістки через особисті мотиви, але Зарецький ходив з палицею, переніс інфаркт, тож на скоєння такого злочину не мав сил. На початку 1990-х років провели декілька журналістських та громадських розслідувань. Київський історик Сергій Білокінь познайомився з цією справою. Справу проаналізував юрист Борис Пилипович Тимошенко, який знайшов у ній безліч нестыковок, вважається, що справу можна цілком розцінювати, як сфабриковану [2, с. 103–104].

Таким чином, Алла Горська не шкодувала розпорошувати свої фізичні й творчі сили на спротив тоталітарній системі, бо остання намагалася контролювати все – дії, думки, бажання й емоції кожного громадянина радянської держави, придушувала потяги до свободи ще в зародку. Художниця наражалася на небезпеку, але завжди була серед тих, хто тримався гідно, впевнено і принципово. Вона, будучи сміливою і внутрішньо розкутою особистістю, з стійкою впертістю відстоювала правду та громадянські свободи: їздила на судові процеси своїх однодумців, листувалася з ув'язненими друзями дисидентами, відвідувала Опанаса Заливаха в таборі, влаштовувала збір коштів на допомогу сім'ям засуджених, організовувала зустрічі з тими, хто повертався з таборів. Алла Горська, незважаючи на утиски й творчі обмеження в ідеологічно регламентованому радянському суспільстві, залишалася незалежною цілісною особистістю й діяла як вільна людина з європейськими цінностями.

Джерела та література

1. Авер'янова Н. Мистецька еліта України: Алла Горська в когорті шістдесятників. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Т. 1, № 17. С. 57–59.

2. Маяка А. Життя та творчість Алли Горської. *Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення*: Матеріали II Міжнар. науково-практ. конф., м. Суми, 18 квіт. 2016 р. Суми, 2016. С. 100–105.
3. Несен І. Театральне обличчя шістдесятників: художниця Алла Горська (1929–1970). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 2, № 66. С. 103–109.
4. Петрів О. Українське мистецьке дисидентство в екзистенційному вимірі життя і творчості Алли Горської. *Молодий вчений*. 2020. Т. 2, № 8. С. 122–125.

Маглакелідзе Давид Зазайович

студент ОР «Магістр»

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ І ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПОСТСАДДАМІВСЬКОМУ ІРАКУ (2005–2006 рр.)

Вибори в іракський парламент 30 січня 2005 р. завершили транзит влади від американської окупаційної адміністрації до місцевого уряду, а також почали розбудову демократичної політичної системи. За їх результатами перемогла партія шиїтів «Об'єднаний іракський альянс», яка отримала 48 % голосів. За нею йшов «Курдський союз», що був об'єднанням всіх курдських партій в Іраку (25 % голосів). Останньою великою політичною силою виявився «Іракський список» – сунітське об'єднання, очолюване А. Алаві. Ця партія набрала 13 % голосів. Отже, «Об'єднаний іракський альянс» отримав 140 місць з 275 – монобільшість в парламенті [5].

Вперше шиїтська більшість отримала владу в країні, витіснивши сунітську меншість. Проте така ситуація в перспективі посприяла політичному розколу строкатого за релігійним і етнічним складом іракського суспільства, що в сукупності з фактором боротьби збройних угруповань радикальних ісламістів призведе до воєнно-політичної дестабілізації країни, а також до зближення Іраку з Іраном - іншою шиїтською країною.

Прикладом складних етнічних протиріч може слугувати ситуація, що склалася навколо міста Кіркук. Це місто розташоване на півночі Іраку і має ключову роль у економіці країни. Раніше більшість населення міста складали курди, проте за правління С. Хусейна їх звідти виселили. Водночас з цим 10 % населення регіону складали туркомани, які теж вважали це місто своїм. Після

інтервенції США однією з головних тем для внутрішньополітичних дебатів в Іраку було питання доцільності включення міста в курдську автономію [2].

В квітні 2005 р. Пришвидшився процес утворення нового уряду. 4 квітня іракський парламент обрав спікером суніта Х. Аль-Хасані. 7 квітня національна асамблея обрала президентом Іраку курда Дж. Талабані. Це був перший випадок, коли арабську державу очолила людина неарабського походження. Також було обрано двох віцепрезидентів - шиїта А. А. Махді та суніта Г. Явара. Така інклюзивність нової політичної еліти Іраку була символічною і мала на меті сприяти об'єднанню різних етнічних і релігійних груп в країні.

На практиці головною метою новообраної влади була підготовка нової конституції Іраку до 15 серпня 2005 р., а потім підготовка референдуму щодо прийняття цієї конституції в жовтні того ж року. Після цього провести в грудні нові вибори в парламент, які вже остаточно закінчать процес створення нової іракської держави. Кандидатура Дж. Талабані була вигідна в тому числі США і Туреччині, бо він був готовий зберегти південний Курдистан в складі Іраку в обмін на надання значної політичної свободи курдській автономії [1].

Процес створення конституції був дещо проблемним, тому остаточне її затвердження завершилося в вересні 2005 р. За текстом конституції Ірак ставав федеративною державою (стаття 1). Офіційною релігією залишався іслам, і жоден закон не міг бути прийнятий, якщо він суперечив нормам цієї релігії (стаття 2). Сильний акцент в конституції робився на врегулювання можливих суперечок між етнічними і релігійними групами населення. Особливо це стосується курдів, яким надавалася широка автономія, а курдська мова оголошувалася другою державною (стаття 4). При цьому держава захищала право на отримання освіти мовами інших меншин. Заборонялося розповсюдження будь-яких текстів чи символів, що розпалювали міжетнічну або релігійну ворожнечу (стаття 7) [7].

Проте асиметричний характер федералізму, затверджений у іракській конституції, створював проблемну ситуацію, коли в країні створювалося декілька центрів сили: федеральна влада з одного боку і місцева з іншого. При цьому Курдистан отримав значно ширшу автономію ніж інші регіони. Інші провінції могли б отримати статус автономного регіону в разі якщо це буде схвалено на референдумі. З огляду на невизначеність форми автономії тих чи

інших суб'єктів, нерівні умови цієї автономії та неоднорідний етнічний та релігійний склад населення Іраку нова конституція скоріше сприяла відцентровим тенденціям в країні [4].

Північні курдські провінції Дахук, Ербіль і Сулейманія вже на той момент по суті існували окремо від федерального уряду. Це проявлялося у тому, що курдські збройні загони самі забезпечували охорону Курдистану, а сили коаліції та Збройні сили Іраку не грали у цьому майже жодної ролі. В шиїтських провінціях створювалися власні загони міліції, які де-факто не підкорювалися центральній владі [3].

На той час в Іраку вже діяли численні терористичні ісламістські організації, такі як «Ісламська армія Іраку», «Джейш Ансар ас-Сунна», «Армія Моджахедів в Іраку» і «Аль-Каїда». Протягом 2005 р. військові США зареєстрували 34 100 атак з боку терористів, що на 30 % більше ніж в 2004 р. Також в 2005 р. відбулося 67 атак смертників на вулицях порівняно з 7 такими випадками у 2004 р. Незважаючи на оптимістичні заяви американських і іракських військових з приводу успіху у боротьбі з тероризмом, таке різке підвищення рівня насильства в країні свідчило про загострення кризи [6].

22 лютого 2006 р. в м. Самарра відбувся теракт у відомому шиїтському храмі - «Золотій мечеті». Ця подія спровокувала хвилю насильства: того ж дня відбулися напади на 27 мечетей в Багдаді, було вбито трьох сунітських імамів. «Іракська ісламська партія», що представляла сунітів в парламенті замість спроб здійснити деескалацію конфлікту звинуватила шиїтів у спробах захопити храми на півдні Багдаду.

Рівень активності повстанських угруповань став настільки високим, в Іраку де-факто розпочалася громадянська війна. Шиїтські і сунітські бойовики одночасно вели війну між собою та проти військ коаліції, а також влаштовували терористичні акти проти місцевого населення. В курдській автономії діяли місцеві воєнізовані угруповання «Пешмерга», які підкорялися лише місцевій владі. Збройні сили Іраку формувалися дуже повільно і не були оснащені достатньою кількістю артилерії і засобів протитанкової оборони. Федеральна влада Іраку не контролювала ситуацію в країні. Загалом, в 2006 р. в Іраку загинуло близько 30 тис. цивільних осіб [8].

Отже, протягом 2005-2006 рр. відбулося остаточне формування іракської демократичної влади. Цей процес супроводжувався проблемами, пов'язаними з конфліктом різних етнорелі-

гійних груп, слабкістю іракської національної ідентичності і формуванням асиметричної федеративної системи. Боротьба сунітських і шиїтських угруповань зростала з кожним місяцем і в лютому 2006 р. переросла у громадянську війну, що призвела до десятків тисяч смертей, а її наслідки і досі відчутні в Іраку, що знаходиться в стані перманентної політичної кризи.

Джерела та література

1. Гурьев, А. А. Президент Талабани и перспектива территориальной целостности Ирака. Российский институт Ближнего востока. 15. 04. 2005. URL: <http://www.iimes.ru/?p=3577>.
2. Позиция Турции в отношении ситуации в Киркуке. Российский институт Ближнего востока. 23. 02. 2005. URL: <http://www.iimes.ru/?p=3494>.
3. Шатков, В. С. О безопасности в Ираке. Российский институт Ближнего востока. 05. 12. 2005. URL: <http://www.iimes.ru/?p=3995>.
4. Al-Ali, Z., Auf, Y. The Iraqi Constitution: Analysis of the Controversial Articles. Friedrich-Ebert-Stiftung Jordan & Iraq, 2020. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/amman/17146-20210115.pdf>.
5. Iraq elections held in 2005. Inter-Parliamentary Union Historical archive. URL: http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2151_05.htm.
6. Iraq: Insurgent attacks rose in 2005, says US military report. ReliefWeb. 24. 01. 2006. URL: <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-insurgent-attacks-rose-2005-says-us-military-report>.
7. Iraqi Constitution, 2005. World Intellectual Property Organization. 18. 09. 2005. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/iq/iq004en.pdf>.
8. Number of documented civilian deaths in the Iraq war from 2003 to December 2021. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/269729/documented-civilian-deaths-in-iraq-war-since-2003/>.

Мамотенко Марія Ігорівна

студентка

*Київський національний університет
будівництва та архітектури*

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Аналіз проблем дослідження етнокультурного початку українського народу є однією із найважливіших наукових тем, яку варто розвивати та вивчати, для більш повного розуміння сутності української етнічної історії. Актуальність дослідження сьогодні цієї теми полягає у формуванні в майбутніх поколіннях усвідомлення джерел утворення української етнічної спільноти, національних рис, традицій та звичаїв, патріотизму.

Мета дослідження – розглянути концепції походження українського етносу, визначити найбільш об'єктивну та описати головні її положення.

Основним об'єктом дослідження є етнокультурна історія українського народу. Предмет дослідження – етнокультурні аспекти формування та розвитку українського народу впродовж історичних періодів.

Термін «етнокультурний початок» означає початок формування етнічної групи або народу, який включає в себе розвиток його культури, традицій, мови, релігії та інших аспектів ідентичності. Етнокультурний початок вказує на період, коли специфічна етнічна спільнота почала визначати себе і відокремлюватися від інших націй або груп. Етнічний розвиток неможна обмежити та звести до одного етносу, який просто розвивався та еволюціонував до наших днів, майже завжди був контакт з сусідніми етноутворюваннями, які з часом змішувалися та народжували нові культури та народи. Слов'янські народи не виключення, весь процес проходив на відносно одній географічній території, але коли приходили інші спільноти, які осідали на території, то проходив процес асиміляції етносів.

Українські території з часів раннього палеоліту і до сьогодні ніколи не були безлюдними. Леонід Залізняк зазначає: «Серед найпоширеніших помилок при визначенні часу народження українського етносу, як і будь-якого іншого, є невміння розмежувати конкретний етнічний організм з його пращурами. Усякий конкретний етнос є спадкоємцем культурних надбань інших народів-пращурів. Однак, принципово невірно плутати час зародження українського народу з появою його далеких і непрямих пращурів трипільців чи арійців. Адже між ними немає безперервної тяглості етнокультурного розвитку, що не дає підстави вважати ці спільноти єдиним етнічним цілим» [1].

Існує декілька теорій етнокультурного початку українського народу: теорія автохтонної (зокрема трипільсько-арійська, ранньосередньовічна), псевдотеорія «єдиної колиски» (ініціатива Сталіна за якою всі три народності: росіян, українців і білорусів, походять від одного єдиного етногенезу), теорія «незалежного розвитку окремих східнослов'янських народів». А також є інша умовна класифікація: автохтонна, трипільська, ранньосередньовічна, києворуська та пізньосередньовічна концепція етнокультурного початку українського народу [2].

Основні періоди формування української культури: VI-VII тис. до н.е. на території сучасної України відомо про трипільську культуру; 1500–1200 до н.е. відокремлення від індоєвропейців слов'янського суспільства; I ст. до н.е. – I ст. н.е.

праслов'янська зарубинецька культура; V-VIII ст. н.е. Праукраїнці та Пеньківська культура.

Ранньосередньовічна концепція вважається однією з найпоширених та найобґрунтованих (М.Максимович, М.Костомаров та сам засновник цієї теорії М.Грушевський). М.Грушевський вважав що з I тис. н.е починається відлік етнічної спільноти (саме українського народу), за його твердженням коли існувала Київська Русь (XI-XIII ст.) вже активно розвивалась українська культура. Грушевський акцентував увагу на важливості історичних документів та літератури для вивчення історії та культури українського народу. Він вірив, що архівні матеріали і літературні твори свідчать про розвиток української ідентичності [3]. Прихильники цієї теорії вважають що український етнос появився приблизно I тис. н.е., як і всі народи заходу. Саме з того часу розвивався не тільки український етнос а і такі народи як: поляки, англійці, іспанці, чехи і т.д. Протягом VI – VIII ст. починається процес етнокультурного зародження українського народу на його етнічних землях, частина із яких була слов'янської прабатьківщиною. В період Київської Русі розвивалася культура українського народу, а саме українська мова змінювалася під впливом діалектів національних груп, що проживали на території Київської Русі, розвивалися література, іконопис, архітектура, музика та інші аспекти культури, які внесли важливий вклад у формування української культурної спадщини.

Пізньюсередньовічна концепція пов'язана з давньоруською. Суть полягала в міграційній хвилі, яка докорінно змінювала етнос. Перший хто доказував міграційну теорію був Нестор Літописець. З Дунаю розпочалося розселення слов'ян, саме це і говорить що вони не були споконвічними мешканцями цієї землі, що підтверджує їхню міграцію. Пізньюсередньовічна концепція визнає, що основний процес формування українського етносу відбувся в пізньому середньовіччі (приблизно з XIV по XVI століття). В цей період території, які нині відповідають сучасній Україні, були об'єктом різноманітних культурних і етнічних впливів. Існували різні етнічні групи, включаючи слов'ян, татар, поляків та інших. Змішання цих культурних впливів вплинуло на формування українського етносу.

Згідно Києво-руської чи давньоруської концепції український етнокультурний початок розпочався після завершення формування етногенетичної ніші. Етногенетична ніша – це середовище, яке сприяє розвитку та формуванню певного етносу. В. Балушка

вважав, що на території України створилися умови, які сприяли етнічному розвитку та формуванню українського народу [4]. Перед становленням Київської Русі на території України існувала протоукраїнська мета-етнічна спільність. Ця спільність включала різні етноси племінного типу, і її існування було важливим етапом в формуванні українського етносу. В кінці XII століття на території сучасної України утворилися два інтеграційні центри – Галицько-Волинське князівство та Чернігівське князівство. Ці центри об'єдналися в боротьбі за Київ, що призвело до формування південно-руської етнічної самосвідомості. Цей процес завершився в кінці XII - на початку XIII століття і сприяв формуванню єдиного українського етносу на території, що відповідає сучасній Україні.

Основні засади трипільсько-арійської концепції визначив Я. Пастернак. За його концепцією, давні трипільці вважаються одними з найбільш значущих попередників українського народу. Трипільці були давнім слов'янським племенем, що існувало на території сучасної України, Молдови та Румунії. Теорія стверджує що український етнос існував в часи трипільської культури [5]. Всі західноєвропейської народи мають вік приблизно 1,5 тис. років. З цього робимо висновок, що українська історія стає винятком із західноєвропейської історії.

Таким чином, можна сказати що існує умовна класифікація концепцій етнокультурного початку українського народу. Найбільшу кількість прихильників серед науковців має ранньосередньовічна концепція, за якою етнокультурний початок українців формується із середини I тис. н.е. (поштовхом стало Велике переселення народів), а протягом VI – VIII ст. починається процес зародження українського етносу на його етнічних землях, частина із яких була слов'янської прабатьківщиною.

Джерела та література а

1. Залізник Л.Л. Походження українців: між наукою та ідеологією. Київ, 2008. 104 с.
2. Кириченко Ю.Т. Концепції етногенезу українського народу в історичних інтерпретаціях. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. Випуск 107. С. 125–128.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. Том 1. До початку XI віка. Нью-Йорк: Видавниче товариство «Книгоспілка», 1954. 648 с.
4. Балущок В. Г. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнімія. Біла церква: Пшонківський О. В., 2008. 304 с.
5. Чернега Петро, Луцай Володимир, Телегуз Андрій. Концепція етногенезу українців: новітній етнологічний погляд на проблему. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12451/Chernega.pdf?sequence=1> (дата звернення 11.10.2023 р.).

Мельниченко Вікторія Євгенівна

студентка 5 курсу

Історичний факультет

Житомирський державний університету

імені Івана Франка

Науковий керівник:

к. і. н. А. О. Сичевський

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА (з 2014 року)

Питання війни в сучасному світі є досить актуальним для всіх, тому що війна – це складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей між державами, народами [1]. Новим етапом російсько-української війни стало 24 лютого 2022 року, що є продовженням подій які відбулися в 2014 році між Україною та Російською Федерацією, так звана гібридна війна або як ще її називають неоголошена війна. Ці події стали наслідком Революції гідності та втечі президента України Віктора Януковича до Росії. А розпочалося все з того, що 28-29 листопада 2013 року президент В. Янукович не підписав Угоду про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Безумовно, що перемога Майдану повністю змінила виконавчу владу в Києві, але і разом з тим тільки розізлила звіра який розумів, що втрачає владу над Україною.

У 2014 році розпочинається боротьба України за своє майбутнє. Російсько-українська війна або як ще її називають Російська збройна агресія проти України – це пряме та опосередковане застосування збройної сили проти територіальної цілісності України [2].

Аналізуючи різні джерела можна виділити такі складові російського збройного конфлікту проти України які почали застосовувати в 2014 році:

- **Першим етапом** збройного конфлікту стало вторгнення Російської Федерації в Крим. Цей етап розпочався в лютому – березні 2014 року.

Слід зазначити, що всі дії які виконувала Російська Федерація на території Автономної Республіки Крим мали всі ознаки підготовленої та продуманої за цілями, формами, способами, заходами.

Основними діями Російська Федерація на території Автономної Республіки Крим є:

- захоплення російськими спецслужбами урядових будівель в Сімферополі і усунення від влади керівництва АРК;

- легалізація» факту окупації АРК шляхом проведення «референдуму» з питання статусу АРК, а також ухвалення відповідних рішень парламентом і президентом РФ по включенню АРК до складу РФ як окремого суб'єкта;
- остаточна ліквідація органів української влади
- в АРК, а також витіснення українських військ з території Кримського півострова [3, с. 21].

Отже, Автономну Республіку Крим Російська Федерація отримала занадто легко, тому влада вирішила не зупинятися на цьому і розпочала новий етап збройного конфлікту.

- **Другим етапом** збройного конфлікту стала прихована російська військова агресія і «народне ополчення» на території південного сходу (Луганської і Донецької областей) України, початок бойових дій. Цей період тривав квітень – липень 2014 року.

Основними діями Російська Федерація на території Автономної Республіки Крим в другій фазі є:

- створення так званих «Донецької і Луганської народних республік» (ДНР і ЛНР) шляхом проведення відповідних «референдумів», а також «виборів» їх «органів влади»;
- здійснення РФ політичного і економічного тиску на Україну, а також нарощування угруповання ЗС РФ поблизу українського кордону;
- намагання реалізувати «кримський» сценарій та формування «загонів ополченців» представниками російських спецслужб, криміналізованих правоохоронних органів і місцевих проросійських сил [3, с. 22].

На цьому етапі Російська Федерація стала постачати сепаратистам зенітні кулеметні установки. А вже відповідно наступний період почався, коли стало зрозуміло, що РФ не збирається дотримуватись норм міжнародного права. Відповідно, була обрана тактика охоплення та розсічення основних осередків терористів.

- **Третя етап.** Цей період триває з вересня 2014 року по теперішній час.
  - практично відкрита російська військова агресія;
  - введення величезної кількості військової техніки в різних формах;
  - дії російських розвідувально-диверсійних груп, здійснення терористичних актів ізастосування партизанських методів боротьби із залученням в них так званих ополченців з місцевого населення і криміналітету [4].

Цікавою особливістю ведення всіх етапів війни є масштабне використання РФ методів та технологій інформаційно-психологічної боротьби.

Отже, Україна протистоїть агресору в особі Російської Федерації, який впровадив хаос в усю конструкцію післявоєнної побудови Європи. Також намагання замирення конфлікту між Росією та Україною були нічим іншим як обманом на який надіялася українська влада. Також досить великою помилкою української влади було те, що віддали Автономну Республіку Крим ось так просто, без жодного пострілу, аргументуючи це незрозумілими фактами, можливо якби тоді на початку ми не здалися так просто, то і не було б зараз війни яка триває 9-тий рік, і що найголовніше не було стільки жертв як людський так і матеріальних.

Джерела та література

1. Війна. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: <https://esu.com.ua/article-34448/>
2. Василенко В. А. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень*. 2014. № 42. С. 28–42.
3. Алімпієв А. М., Певцов Г. В. Особливості гібридної війни РФ проти України. Досвід, що отриманий Повітряними Силами Збройних Сил України. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2017. № 2. С. 19–25.
4. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Дзеркало тижня Україна*. 2015, 23 січня.

Нагорна Валерія Валеріївна

студентка 1 курсу

*ННІ історії, права та міжнародних відносин
Сумський державний педагогічний університет*

імені А. С. Макаренка

Науковий керівник:

д. і. н., проф. Д. В. Кудінов

МОДНІ ЖУРНАЛИ, ТКАНИНА І СТАНОВИЩЕ ЖИТЕЛІВ МІСТ НАПРИКІНЦІ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

В даній праці я розгляну моду, як об'єкт, що розквітнув після розвитку техніки, підкоривши серця не тільки аристократів, а й серця буржуазії. За мету я поставила розгляд певних аспектів таких як: Яку тканину використовували, техніка, що пришвидшила процеси, як фасони з модних журналів заповнили вулиці Києва, і чи відображав одяг статок.

Перш за все хочу обговорити тканину. Найдорожчою вважався шовк, тільки найкращі види йшли на вечірні або домашні наряди. Це завжди були такі приємні види шовку як: атлас, крепдешин, драдесуа. Для вуличного одягу використовувався шовк вже іншого ґатунку. Найпрактичнішою вважалась вовна, вона була більш довговічнішою. З сукна шили пальта, бо воно майже не мнеться і чудово зберігало форму, а очищувати від забруднень його було найлегше, бо на ті часи верхній одяг майже не прався для того, щоб надовше його зберегти. Бавовна і льон завжди мали широкий вибір на прилавках купців, адже вони були відносно недорогими. Жінки йдучи обирати тканини для одягу були дуже прискіпливими оскільки ця тканина мала прослужити на свій максимум і були важливі такі ознаки, як якість пофарбування, щоб знати чи не вигорить після першого сезону, чи не має там домішок, щоб випадково не переплатити за середньої якості тканину за повну вартість якісного шовку. Десяток аршин якісної тканини з-за кордону могли зійти за чудовий подарунок, з котрого вже потім можна було пошити вбрання на майбутній прийом гостей. Розмаїття тканин і одягу у ХІХ ст. викликано небаченим розвитком техніки, виробництвом текстилю, удосконаленням крійних технік і процесу виготовлення одягу. У 1801 р. вперше було продемонстровано, а з 1808 р. широко розповсюдились машини для виготовлення тканин, які запропонував винахідник, уродженець французького міста Ліона ткач Жозеф Марі Жаккар (1752–1834). Через автоматизацію виготовлення тканин з візерунками цей процес пришвидшився і тканина стала доступна ширшому колу споживачів. Не менш важливою стала подія, як винайдення швейної машинки в 1829 році, французьким інженером Бартелемі Тімон'є, але через її повільну роботу вона не стала така популярна, як її покращення модель котра з'явилась пізніше. У 1850 р. з'явилося творіння Ісаака Зінгера (1811–1875), яке набуло світової слави. Машини Зінгера швидко розповсюдились по всьому світу, що сприяло промислового виготовленню одягу [2, с. 178]. В Києві магазини швейних машин «Singer» з'явились тільки ближче до ХХ століття. Спочатку це були лише магазини на Хрещатику №43 та на Подолі по вул. Олександрівській №32, а потім фірма з'явилась в Бердичеві, Вінниці, Ромнах, Житомирі, Чернігові та Рівному. Також магазини навчали шиттю і вишивці, а самі машинки можна було брати на довгострокові виплати.

Справжня паризька мода прийшла до наших міст саме з друкованими виданнями журналів з викрійками [2, с. 178]. Ті хто не міг собі дозволити подорожувати в інші країни та замовляти там одяг, чи виписувати самі закордонні журнали мод, мали альтернативу у вигляді петербурзького передруку. І це справді задовольняло жіноцтво, адже тепер вони могли носити наймодніші фасони суконь в театри та хизуватися костюмами англійського зразка своїх супроводжуючи. Проте треба враховувати, що кожна панянка чи вже жінка, мала свої параметри і якщо в крамницях вже готові наряди підганяли по фігурі, а приватні кравці шили вже по фігурі, то з журнальними викрійками ситуація склалась інакше, але і тут журнали мод приходили на допомогу. Читачки журналу «Мода» могли самостійно вираховувати скільки аршин тканин їм треба для пошиття певного вбрання, адже журнал подавав стандарти ширини тканин і за ними можна було орієнтуватися, ось, наприклад шовкові тканини мали 11-13 вершків ширини, а вовняні від 1,5 до 2 аршинів[1, с. 315]. І з подібною інформацією сувої тканин закуплялися, так щоб дарма не купляти зайве.

Однак на початку ХХ століття по-справжньому дорогий та елегантний одяг носили лише представниці забезпеченої частини суспільства такі як дворянство, вищі верстви чиновництва та промислової буржуазії. Не надто заможні городянки намагались дешевими способами імітувати буржуазну розкіш і зробити своє вбрання більш феєричним прикрасивши його додатковими бантиками, брошками з фальшивим камінням, але це було дарма, бо дворянство та інші заможні верстви тепер надали перевагу більш простим в порівнянні з минулими вбранням. Якість тканин і надалі залишалась на високому рівні, але зменшилась кількість прикрас лише для того, щоб додати вишуканості й певної легкості образу. Вони одягалися лише в театр чи на якийсь захід. Одяг міщанок середнього достатку відрізнявся лише якістю і методом пошиття, а дружини і доньки купців, підприємців вибивались з маси лише тим, що любили одягтися яскравіше ніж інші.

Отже, саме таким чином мода і повпливала на жителів міст на розломі двох століть. Можна було дізнатися з якої ланки суспільства людина лише прийшовши на вечірню п'єсу та оцінивши її зовнішній вигляд, якість тканин і пошиття вбрання. На мою думку, це трішки зверхньо, але все-таки має право на життя, адже це і зараз нікуди не зникло, а лише посилюється.

Джерела та література

1. Вільшанська О. Л. Мода у повсякденному житті міського населення України кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.* 2008. Вип. 14. С. 309–322.
2. Пазиніч С. М. Філософія моди і її вплив в царині спілкування. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр.* Харків: НТУ «ХПІ», 2011. С. 173–184.
3. Федоровська К. П. Європейські й американські модні журнали (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.): рукопис. К., 2022. 50 с.

Никонець Вікторія Володимирівна

студентка 4 курсу

ННІ історії, права та міжнародних відносин

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

Науковий керівник:

к. іст. н. В. О. Оліцький

ФЕНОМЕН ХОЛОДНОЯРСЬКОГО ПОВСТАНСЬКОГО РУХУ 1917–1920-х рр.

Холодний Яр – символ нездоланності духу українського народу, приклад боротьби тисяч простих українців, селян за власну державу. Тут віками точилась боротьба за волю й долю, де повстанці гуртувались в боротьбі проти своїх гнобителів. Територія Холодного Яру, густо зрошена кров'ю і потом героїв, які боролися за визволення України.

Більшовики згадували, що «Холодний Яр став символом боротьби проти радянської влади» [2, с. 208]. Саме ця сторінка повстанської війни детально висвітлена Ю. Горлісом-Горським у романі «Холодний Яр» та представлена в більшовицьких джерелах. Як і для УПА, боротьба з більшовиками стала найгероїчнішою сторінкою в історії холоднорярських повстанців, яка мала вагомий вплив на прийдешні покоління. Ю. Горліс-Горський писав про це так: «після того, як московська червона орда захопила Україну, над Дніпром існувала своєрідна республіка, яка під українським національним прапором провадила запеклу боротьбу аж до 1922 р.» [1, с. 22].

Перша військова організація в Холодному Яру (22 особи під керівництвом О. Чучупака) виникла 1917-1918, як охорона Мотронинського Свято-Троїцького монастиря [3]. Восени 1918 року в Медведівці зібрались жителі довколишніх сіл та хуторів. Вони створили військову раду й обрали Василя Чучупака своїм отаманом. На початку 1919-го сформували «Курінь гайдамаків

Холодного Яру», що налічував близько 400 осіб. Їхній прапор – чорний стяг з написом «Воля України – або смерть!», а на звороті Шевченкове «І повіє огонь новий з Холодного Яру». Ю. Горліс-Горський писав про це так: ««Воля України – або смерть!» на холоднорярському прапорі – це не «прапорова деклямація» наших «куренів смерті», що давно вже порозбігалися. Це – тверде, логічне окреслення положення...» [4, с. 96].

«Силою своєї необмеженої волі Український Нарід визнає себе самостійним, незалежним, суверенним і з усіма народами рівноправним і творить на своїх землях свою окрему державу під іменем: Українська Трудова Республіка», – йдеться в «Начерку проекту Державного законодаду для Української Трудової Республіки», який склав Остап Копцюх. Своїм завданням повстанці бачили боротьбу за незалежність України. Холоднорярці мали чітко організовану структуру. Головнокомандувачем був виборний отаман, в разі його загибелі владу переймав заступник. Існувала повстанська рада, суд, інформаційне бюро. Центром Холоднорярської Республіки, як і в козацькі часи, став Мотрин монастир, де був штаб та шпиталь повстанців [5, с. 46].

У січні 1919-го року холоднорярці приєдналися до Першого зимового походу, де разом з підрозділом Армії УНР, брали участь у боях на Поділлі. Однак через відступ Армії УНР повстанці повернулись додому та продовжили боротьбу з московською навалою.

Найбільш відомою операцією проти повстанців стала операція «Заповіт». Петро Трохименко та Юхим Терещенко втерлись в довіру до місцевих отаманів Дениса Гупала, Ларіона Завгороднього, Мефодія Голика-«Залізняка», та оманом їх витягли на вигадану Вищу отаманську раду, де повинні були обговорюватись питання Другого зимового походу. Внаслідок цього отаманів разом з їхніми охоронцями було заарештовано, звинувачено в бандитизмі, організації та участі у збройному виступі проти «советской влади». Пізніше отримали смертний вирок. Перебуваючи у в'язниці вони вчинили повстання, де і загинули. Та навіть після цього холоднорярці та їх послідовники були великою проблемою для російської влади [5, с. 49].

Повстанці не обмежувалися оборонними операціями, вони здійснювали напади на залізниці, цукрові заводи, великі міста. Упродовж 1918–1922 рр. холоднорярці настільки запекло та організовано боронили свій край під державним прапором, що здобували славу не лише серед прихильників, а й серед ворогів.

Це переконливо доводять джерела, які створювали червоноармійці та білогвардійці. «Холодний Яр перетворено на справжню фортецю, для взяття якої потрібні значні озброєні сили Червоної армії», – констатував один з більшовицьких функціонерів [4, с. 103].

Пам'ять про їхню боротьбу намагались стерти, так деякі совітські «українські» письменники та поети, в тому числі і Хвильовий, поки ще був вірним слугою Москві, - брали Холодний Яр за тему для своїх творів, в яких намагались переконати читачів, що це була не національна боротьба, а лиш боротьба українських «кулаків» проти «братнього» народу. ГПУ видало книгу про історичні та «економічні» причини «холодноярщини», заходи та методи якими вони були ліквідовані. Ця книга стала навчальним підручником для чекістів, як боротись з «контрреволюцією» в Україні [1, с. 6].

Загальновідомим було те, що повстанський рух неможливий без підтримки місцевого населення. Участь селян не обмежувалася збройною боротьбою з більшовиками, коцурівцями, білогвардійцями. Вони виконували роль розвідників, постачали повстанцям хліб. Цим і скористалась окупаційна влада. У 1921 році було запроваджено політику НЕПу. Селянам тепер було дозволено жити заможніше, господарювати, що дало селянам примарну надію та переконало в непотрібності продовження боротьби. Також, допомога повстанцям ставала смертним вирокom для місцевого населення, через жорстокі розправи. Росіяни в тодішніх їх військових формуваннях не могли військовим шляхом здолати повсталих, тому вдавалась до хитрощів та диявольських методів.

Навіть за таких умов холодноярці чинили відчайдушний опір, залишивши по собі приклад завзятості та стійкості перед одвічним ворогом українського народу. Адже, жодна катастрофа не ставить хрест на меті. На їхніх крові, на їхніх могилах проросте воля. І що довше вони протримаються в цій боротьбі, то більша надія, що їхній прапор підхоплять діти й онуки.

Холодноярці бажали бачити свою країну самостійною, чинили довгий та серйозний спротив. А історія їхньої боротьби надихнула та виховала вояків УПА, які обирали для себе холодноярські псевда, переймали тактики партизанської війни, і продовжили боротьбу тоді, коли не було надії на визволення. Їхні ідеї дійшли і до нашого сьогодення, зокрема Холодноярський стяг майорів під час Революції Гідності, на фронтах російсько-української війни з 2014 року, на похованнях героїв, що поклали свої життя за нашу

незалежність від того самого ворога. Слова Василя Чучупака «Готуй нових борців, Холодний Яр!» стали пророчими.

Джерела та література

1. Горліс-Горський Юрій. Холодний Яр: у двох частинах / Юрій Горліс-Горський. Вид. 2-ге. Львів: Видавництво «Апріорі», 2022. С. 464.
2. Коваль Р. М. Повернення отаманів Гайдамацького краю. К.: Діокор, 2001. 288 с.
3. Мараєв В. Р. холодноряська республіка (1921). *Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я* / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Видавництво «Наукова думка». 2013. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kholodnoiarska_respublika_1921 (дата звернення 30.11. 2023).
4. Метрофаненко Ю. Холодний Яр в історії української революції 1917–1920-х рр.: історіографічна традиція та сучасні інновації осмислення. *Український визвольний рух*. 2016. № 21. С. 81–116.
5. Холодний Яр. *Локальна історія*. 2022. Вип. № 6-7. С. 160.

Ніколаїду Елпіда Стефанівна

студентка 1 курсу

*ННІ історії, права та міжнародних відносин
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

*Науковий керівник:
д. ф. Ю. В. Тарабан*

ЕВОЛЮЦІЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРЕЦІЇ ТА УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

Греція та Україна є двома європейськими країнами, які мають багату та давню історію, що сягає тисячоліть. Відіграючи важливу роль у формуванні європейської цивілізації, культури, демократії, науки, мистецтва, філософії, права та релігії, Греція та Україна мають багато спільного у своїх історичних, географічних, етнічних, мовних, релігійних та культурних аспектах, які зумовлюють їхню взаємну повагу та співпрацю.

Метою нашого дослідження визначимо торговельні та соціокультурні зв'язки, які виникали на різних етапах історичного розвитку взаємин між греками та населенням територій, що нині складають Україну. Ці зв'язки не тільки сприяли економічному процвітанню обох країн, але й збагачували їхню культурну спадщину, відкривали нові горизонти знань, сприяли діалогу між цивілізаціями, формували спільні цінності та інтереси.

Проаналізуємо основні етапи зазначених процесів.

Перші торговельні та соціокультурні зв'язки між Грецією та Україною виникли в VI-V ст. до н.е., коли греки почали заселятися на південне узбережжя України, яке вони називали Скіфією або Тавридою. Грецька колонізація Причорномор'я була спричинена низкою причин, серед яких були перенаселення, політичні конфлікти, економічні потреби, релігійні мотиви, прагнення до вивчення незвіданого простору та пригодницько-войовничий дух [1, с. 12]. У результаті ця колонізація сприяла встановленню торговельних та культурних зв'язків між Грецією та Україною, які мали важливе значення для обох сторін.

Грецькі міста-держави, що розташовувалися на узбережжі Чорного моря, були центрами економічного, політичного та культурного життя регіону. Археологічні знахідки є суттєвими доказами присутності грецьких колоній на території України, таких як Ольвія, Тіра, Херсонес, Пантікапей, Феодосія тощо [2, с. 67]. Вони вели активну торгівлю з місцевими племенами, а також з материковою Грецією, Анатолією, Середземномор'ям та іншими регіонами [4, с. 42-65]. Грецька культура впливала на розвиток місцевих народів, зокрема скіфів, сарматів, черняхівців тощо. Вони переймали грецькі знання, мистецтво, релігію, писемність, монетну систему та інші аспекти цивілізації. Грецькі колоністи у свою чергу адаптувалися до умов Причорномор'я, використовували місцеві ресурси, співпрацювали з населенням, укладали союзи та шлюби. Таким чином, грецька колонізація Причорномор'я була не лише процесом експансії, але й взаємодії та обміну між різними культурами.

Грецькі поліси Причорномор'я мали розвинену інфраструктуру, фортеці, храми, театри, агори, некрополі, монетні двори. Також ще одним доказом контактів греків з місцевими племенами є епіграфічні та писемні джерела. Наприклад, знаменитий «Напис Діоскуріди», що містить перелік скіфських царів, які платили данину Ольвії. Або твори античних істориків, таких як Геродот, Страбон, Пліній Старший, які описували географію, історію, звичаї та культуру Причорномор'я. Нумізматичні та іконографічні свідчення про торговельні та культурні зв'язки між Грецією та Україною. Наприклад, монети з зображенням скіфських символів, таких як лук, стріла, сокіл, орел, грифон тощо. Крім того, на деяких вазах зображали сцени з життя скіфів, такі як полювання, битва та поховання [6, с. 45-46].

Результатом торговельних та культурних зв'язків в античну добу було виникнення синтетичної культури, що поєднувала елементи грецької та скіфської (та інших) традицій. Ця культура відбилася у матеріальних та духовних пам'ятках, що збереглися до наших днів. Вона також сприяла розвитку науки, мистецтва, філософії, права, політики, релігії та інших сфер життя на території України. Перспективи подальшого розвитку торговельних та культурних зв'язків між Грецією та Україною в античну добу були пов'язані з політичною ситуацією в регіоні. З однієї позиції, грецькі колонії співпрацювали з місцевими племенами, укладали з ними союзи, надавали їм допомогу в боротьбі з загарбниками. З іншої позиції, грецькі міста-держави вступали в конфлікти між собою, а також з персами, македонцями, римлянами, які прагнули підпорядкувати собі Причорномор'я. В I ст. до н.е. грецька колонізація Північного Причорномор'я завершилася, коли Римська імперія остаточно підкорила цю територію. Однак грецька культура продовжувала впливати на місцеве населення, яке зберігало свою самобутність і традиції.

Торговельні та соціокультурні зв'язки між Грецією та Україною в середні віки були тісними та різноманітними, сприяли обміну товарів, ідеями та технологіями, а також вплинули на розвиток культури, мистецтва, релігії та політики обох країн. Візантійська імперія, яка успадкувала славу та традиції античної Греції, налагоджувала культурні та торговельні відносини з народами, що населяли Київську Русь. Візантія була великою державою, що володіла частиною Східної Європи, де розташована нинішня Україна. Візантія була також центром торгівлі, освіти, культури та християнства, які притягували українських купців, мандрівників, митців та духовенство. Існують численні джерела, які свідчать про торговельні та соціокультурні зв'язки між Грецією та Україною в середні віки, такі як археологічні знахідки, історичні хроніки, літописи, листування, мистецькі твори, релігійні тексти тощо. Наприклад, у Києві було знайдено візантійські монети, кераміку, скло, прикраси, зброю та інші предмети, що свідчать про інтенсивну торгівлю між двома країнами. У літописах згадуються поїздки українських князів, купців, послів та паломників до Візантії, де вони вступали в контакт з грецькою культурою, наукою, мистецтвом та релігією. У мистецтві Київської Русі можна побачити вплив візантійського стилю, особливо в архітектурі, живописі, мозаїці та іконописі [3].

Відносини між Грецією та Київською Руссю в середні віки мали позитивний вплив на обидві країни, оскільки вони сприяли розвитку економіки, освіти, культури та релігії. Завдяки торгівлі Греція та Київська Русь отримували доступ до різноманітних товарів, таких як харчі, одяг, прикраси, зброя, книги, ліки тощо, що підвищувало їхній добробут та життєвий рівень. Завдяки соціокультурним зв'язкам греки та слов'яни обмінювалися ідеями, технологіями, мистецькими творами, релігійними текстами тощо, що збагачувало їхню культуру та освіту.

Наслідком усіх цих процесів в середні віки сформували тісні та довготривалі відносини між двома країнами, які мали велике значення для їхньої історії, культури та ідентичності. Греція та Київська Русь стали частиною спільного християнського світу, який мав власну духовну, мистецьку та наукову традицію, відмінну від західної Європи. Греція та Київська Русь також стали стратегічними партнерами, які підтримували один одного у боротьбі проти спільних ворогів, таких як татари, турки, монголи.

Торговельні та соціокультурні зв'язки між Грецією та Україною в новий час були нерівномірними та нестабільними, залежали від історичних, політичних, економічних та геополітичних обставин, але зберігали певний потенціал для розвитку та поглиблення співпраці та дружби між двома країнами. Період турецького панування в Греції, російська окупація України, дві світові війни та радянський режим значно вплинули на характер та обсяг торговельних та культурних зв'язків між Грецією та Україною, ускладнюючи або перериваючи їх. Однак, незважаючи на ці труднощі, Греція та Україна зберігали історичну спорідненість, гуманітарні контакти, економічні інтереси та спільні цінності, які створювали передумови для відновлення та покращення їхніх відносин [7, с. 87].

Завдяки новітнім технологіям ми можемо знайти в мережі Інтернет стан та тенденції торговельних та соціокультурних зв'язків між Грецією та Україною в новий час, такі як статистичні дані, дипломатичні документи, наукові дослідження, ЗМІ, свідчення очевидців та інше. Наприклад, за даними Державної служби статистики України, обсяг товарообігу між Україною та Грецією у 2020 році склав 1,2 млрд. доларів [9]. За даними Міністерства закордонних справ Греції, Греція визнала незалежність України 31 грудня 1991 року та встановила дипломатичні відносини з нею в 1992 році. З того часу, Греція та Україна підписали 32 двосторонні угоди про співробітництво в різних сферах. Також за інфор-

маційними даними, в Україні мешкає близько 91,5 тисяч етнічних греків, а в Греції – близько 15 тисяч етнічних українців, які підтримують гуманітарні зв'язки, культурний та релігійний обмін між двома країнами [8, с. 86].

Партнерство між Грецією та Україною в новий час мають важливе значення для обох країн, оскільки вони сприяють розвитку економіки, туризму, освіти, культури, релігії та громадянського суспільства. Завдяки торгівлі, Греція та Україна отримують доступ до ринків, ресурсів, технологій, інвестицій та інших можливостей, що підвищують їхню конкурентоспроможність та добробут. Завдяки соціокультурним зв'язкам Греція та Україна обмінюються досвідом, знаннями, творчістю, традиціями, цінностями та іншими аспектами, що збагачують їхню ідентичність та сприяють міжкультурному діалогу та толерантності.

Зв'язки між Грецією та Україною в новий час також сформували динамічні та різнобічні відносини, які мають спільну історію, культуру та цивілізацію. Греція та Україна стали стратегічними партнерами у рамках Європейського Союзу, НАТО, ООН та інших міжнародних організацій, де вони співпрацюють з питань безпеки, енергетики, транспорту, освіти, науки, культури та інших сфер. Греція та Україна також підтримують тісні гуманітарні зв'язки, засновані на великій грецькій діаспорі в Україні, а також на активній діяльності різних громадських, культурних, релігійних та благодійних організацій, які сприяють збереженню та розвитку спільної спадщини, ідентичності та цінностей.

З урахуванням всіх аргументів та прикладів можна дійти висновку, що торговельні та соціокультурні зв'язки між Грецією та Україною мають глибокі корені, які сягають античності. Вони були важливим фактором економічного, культурного та цивілізаційного розвитку обох націй, які обмінювалися знаннями, цінностями, традиціями та інтересами. Вони також були джерелом дружби, поваги та співпраці між грецьким та українським народами, які підтримували одне одного в різних історичних обставинах. У сучасному світі торговельні та соціокультурні зв'язки між Грецією та Україною мають великий потенціал для подальшого розвитку та зміцнення, заснованого на спільній європейській ідентичності, цілях та викликах.

Джерела та література

1. Білецький В.С. Античні колонії на українському Причорномор'ї: історія та культура. Київ: Наукова думка, 2019. 256 с.
2. Загоруйко М.О. Грецький вплив на українську культуру. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 176 с.

3. Історія України: середні віки / ВУЕ. — Київ: Видавництво «Велика українська енциклопедія», 2023. — 512 с.
4. Коваленко С.В. Грецькі міста-держави на узбережжі Чорного моря: політичні та економічні відносини. Одеса: Астропринт, 2012. 192 с.
5. Крижицький С.В. Античні держави Північного Причорномор'я: нумізматика та іконографія. - Київ: Академперіодика, 2011. - 256 с.
6. Кульчицький С.М. Етнічний склад населення України за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року // Наукові записки НаУКМА. – 2002. – Т. 23 : Соціологічні науки. – С. 3-11.
7. Ляховський О., Ставиленко В. Грецько-українські відносини: історичний огляд та сучасні перспективи // Український історичний журнал. – 2018. – № 2. – С. 85-97.
8. Міністерство закордонних справ Греції. Bilateral Relations Greece-Ukraine [Електронний ресурс] / Міністерство закордонних справ Греції. – Афіни: МЗС Греції, 2021. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/19983-oprilyudneno-strukturu-agrarnogo-eksportu-ta-importu-ukrayini-ta-krayin-yes>(остання дата звернення: 27.11.2023.)

Оврамець Артур В'ячеславович

студент 1 курсу

ННІ історії, права та міжнародних відносин

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

Науковий керівник:

д. і. н., проф. Д. В. Кудінов

ОДЯГ, ВІЙСЬКОВЕ СПОРЯДЖЕННЯ ТА ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД КОЗАЦТВА В СЕРЕДИНІ XVII СТ.

В українському суспільстві побутують стереотипні думки про зовнішній вигляд козака що виникли під впливом мистецьких творів та художніх картин. Згідно з ними, всі козаки голили бороду, залишаючи довгі вуса, а на голеній голові носили довгу пасму волосся – оселедець. Одягнені в вишиту сорочку і в широких шароварах, шаблею і двома пістолями за поясом.

Ці матеріали дозволяють зрозуміти як канонічно виглядало козацтво в цей період, та зрозуміти їх модні уподобання. Історичні джерела засвідчують іншій стан речей. Модні тенденції змінювалися: так, у 1640–1650-ті роки носили інші зачіски, ніж в останній чверті XVII ст., в наступному столітті настали зміни, і саме тоді поширилася відома всім козацька зачіска-оселедець. Якщо поглянути на портрети старшини часів Богдана Хмельницького то, ми можемо побачити що не всі голили голови. Серед представників старшини були кардинально різні уподобання. Полковник Київського реєстрового полку Михайло Кричевський, замальований придворним художником князя Януша Радзивілла

А. ван Вестерфельдом в 1649 р., не носить оселедця та довгих вусів. Навпаки, в нього короткі вуса, що стирчать догори, а волосся на голові підголене за шляхетською модою. На титульному аркуші до праці Йоахима Пасторіуса «Bellum Scythico-Cosacium» 1652 року видання показані козаки з бородами і в одного видна доглянута клиноподібна борідка. Полковник Мартин Небаба, зображений тим же А. ван Вестерфельдом в 1651 р. в своєму щоденнику, носить охайну доглянуту бороду та невелике пасмо волосся, що спадає до середини лоба. Бороди та короткі вуса, а в декого з козаків також вуса, що звисають, показані на постатях з картушів до мап Гійома Левассера де Боплана. На малюнках деяких простих козаків авторства В. Гондіуса показані достатньо довгі оселедці. На зображеннях козацьких старшин кінця 1650 – у 1660-х роках ми знову зустрічаємо поєднання підголеної голови з чуприною та охайною доглянутою бородою, як у полковника Київського реєстрового полку Антона Ждановича. На надгробній хоругві з зображенням Ніжинського полковника Григорія Гуляницького показано просту зачіску, дещо довге волосся позаду, охайну підстрижену коротку бороду та короткі вуса. Козацькі послы до польського короля Яна Казимира в 1661 р. носять прості зачіски з підголеними скронями та короткі вуса. Присутня на освяченні прапора козацька старшина, що зображена в служебнику Лазаря Барановича 1665 р. В часи Б. Хмельницького та пізніше в старшинському середовищі в моді переважно були зачіски по польській моді, з огляду на модні уявлення: підголені зверху та з боків, з короткою чуприною, з короткими вусами, бородами різних розмірів. В той же час, частина козацької старшини голилася, залишаючи короткі чи помірної довжини вуса та невелику пасму волосся довжиною до середини лоба. Також не виключаємо, що інколи дехто із простих козаків могли носили довге пасмо-оселедець [3, с. 10–13].

Шапки в цей період шились з хутра зі зворотного боку обшивались тканиною, хутро могло бути цілим або зібраним з різних шматочків в них були великі, або невеликі округлі верхи. Опушка могла бути широкою з розрізом спереду, а також з вузькою суцільною опушкою. Використовували хутро соболя, бобра, лисиці та овчини та ін. Покривали їх переважно сукном і шовком різних ґатунків. Переважав червоний, жовтий, синій та зелений колір. Шапка могла бути одягнена на голову основою циліндра, або покладена сукняним верхом на голову (у спеку чи просто в теплу пору року хутряна шапка на голові приносила

дискомфорт, тому для того, щоб шапка залишалась на голові, і в той же час не було так спекотно), або поставлена сукняним верхом на голову хутро знаходилося зверху [3, с. 18–20].

Сорочки переважно виготовляли з домотканого полотна з пазухою довжиною до колін. В заможних людей сорочки по швах шили шовком та золотом [3, с. 35].

Поясний одяг фігурував під різними назвами. Убране-вузькі штани угорського крою. Шились убрание з різних тканин, переважно з вовняних, фалендишові, або з лунського. Штани-гачі з трубоподібними холошами заправлені в чоботи чи постолі. Шилися гачі з сукна і цупкого полотна. Панчохи та онучі носили зверху на штани, одягаючи в чоботи чи черевики. Панчохи для представників старшини шили з коштовних матеріалів [3, с. 32–33].

Окрім чобіт з підборами та без підборів, на підковках, козацька старшина носила і різні варіанти черевиків. Це могли бути черкаського, німецького чи турецького типу черевики жовтого, чорного кольорів, також частим елементом взуття були постолі. Виготовляли постолі з одного шматка шкіри в який протягували шкіряний шнурок [3, с. 36].

До плечового одягу відноситься серм'яга, жупан (кафтан), доломан. Серм'яга – плечовий одяг, що є простим народним аналогом жупана без ґудзиків, з вузькою стійкою. В багатьох випадках у козаків серм'яга виконувала функцію саме жупана. Серм'яги були переважно білого кольору. Плечовим одягом козацької старшини був жупан, який в московських документах позначається терміном «кафтан». Кафтани в описах старшинського та гетьманського одягу зустрічаються різних типів, виготовлені із різних матеріалів: шовку, сукна. Випадки, коли полковники під час військових дій не нехтують простими білими габяними чи серм'яжними кафтанамі. Серед речей (животів) козацьких старшин в 1663 р. згадані різні кафтани «холодні» із шовкових тканин та кафтани, підбиті різноманітним хутром: соболями, білками, рисями. Важко зрозуміти, чи всі перелічені кафтани мали крій жупанів. Цілком імовірно, що деякі з них, як ті, що були підбиті хутром, мали крій кунтуша. Кунтуші одягалися зверху на жупани. В цей період кунтуші ще не мали розрізних рукавів. На кінець століття вже почали з'являтися варіанти кунтушів із розрізними рукавами. Перелічені старшинські кафтани застібалися на коштовні золочені чи срібні ґудзики, литі або плетені петлі на металізованих чи шовкових шнурах, на деяких кафтанах були коштовні нашивки [3, с. 20–22].

Під впливом угорської моди в костюмі українців 40–50-х рр. XVII ст. з'явився такий плечовий одяг як доломан, який шили як з коштовних, так і з простих сукон. Жупани (кафтани), а іноді і кунтуші, підперезувались поясами-кушаками, гарусними (плетеними із вовняної нитки) та з шовкового шнура. На кінцях поясів могли кріпитися шиті золотом чи сріблом ворворки. Пояси пов'язували так, аби кінці випускати з двох боків з заходом назад, або з правого боку. В негоду старшина, як і прості козаки, укривалась опанчами (єпанчами), або суконними плащами ємурлуками. В негоду старшина, як і прості козаки, укривались в простий білий плащ, який міг бути виготовлений з повсті або сукна. Часом плащі-опанчі могли шити з різних по кольору матеріалів [3, с. 23].

Шкіряні пояси використовували для носіння гаманців, сумок, ножа, ложки та виделки. Носили його на поясі з тканини, або просто підперезували верхній одяг. Загальною назвою гаманці І. К. Свешніков окреслив менші за розміром сумочки з одного, або трьох відділень. Багато екземплярів мають шкіряні петельки для підвішування гаманця на пояс, або шкіряні стрічки, якими гаманець обв'язували та кріпили на пояс. На поясі також носили універсальні ножі їх носили в шкіряних футлярах і носили на поясі. Ножі різні за розмірами; вони здебільшого мають рівні спинки та леза. Руків'я з кістки, або дерева. Кожен козак носив ложку у шкіряному футлярі. Виготовлялись з дерева, оздоблювались різьбленими орнаментами. Окремо слід виділити футляри на ложки складаються з довгої зшиті одним швом трубчастої частини, в яку засувався держак, і верхнього розтруба, формованою трикутною шкіряною вставкою, з двома клапанами зверху, що прикривали черпак і зав'язувались шнурком. Деякі футляри мають петельку ззаду до підвішування ложки на поясі, інші, видно, кріпились до пояса тим же шнурком, яким зав'язувався футляр. Дна футляри не мають, а їх нижній край переважно оздоблений нарізними зубчиками, це свідчить про рівень культури й гігієни у козацькому війську. Важливим елементом козацького поясу був гак для носіння шаблі в сторю, носіння казана, або для носіння дичини [1, с. 179–190].

Найважливіші речі з військового спорядження козаків це порохівниці, натруски, та лядунки, без них козак не міг використовувати свою зброю. Носили їх на шкіряному поясі, який одягали через плече. Порохівниці використовували для зберігання грубого пального пороху, яким начиняли набої. У Гетьманщині,

Слобідських полках, Запоріжжі та Правобережжі – порохівниці турецького типу, виготовлені з дерева і обтягнуті шкірою у вигляді сильно зігнутого рогу достатку. Цей тип відомий за козацькими печатками ще з XVI ст. [2, с. 12–13].

Натруски використовували для підсипки дрібного пороху на полицю замка вогнепальної зброї. Натруски виготовляли з рогу оленя або пустотілого рогу, кістки, дерева, формами переважно коникоподібні натруски. Лядунка спростила процес ладування зброї [2, с. 3–4].

Лядунки складаються із вставлених у залізну бляшану коробку з дном і кришкою циліндричних спаяних одна з одною, розташованих в одному або двох рядках тонкостінних залізних трубочок, в яких знаходяться лядунки – всипана у паперовий мішечок заздалегідь відмірена порція пороху і куля. Козакові, отже, не треба було до кожного пострілу відмірювати порцію пороху з порохівниці і окремо вкладати у ствол кулю. Вистачало вийняти паперовий мішечок з трубочки ладівниці, розірвати папір і всипати готовий ладунок у ствол зброї. Важливим елементом спорядження були фляги для води. Виготовляли їх з кераміки носили через плече на шнурку. В наплічних сумках носили речі які не поміщались в гаманці такі як речі для чистки рушниці, відливання куль, речей для ремісництва, особливих речей та ін. [1, с. 254–256].

Перейдемо до зброї огнистого війська, в цей період переважала вогнепальна зброя такі як мушкети різних типів з різними замками, гнотові, ударно крем'яні, або коліщатого типу. Виготовляли переважно на територіях Речі Посполитої або Московії, матеріалом для виготовлення дула слугував метал або сталь вони були гладкими або нарізними, ложе виготовляли з дерева інколи орнаментованого. Шаблі різних видів здебільшого Польського або Угорського типу. Також в козаків був великий різновид держакової зброї таких як клеп, чекан, пірнач, палки колотушки їх носили переважно за поясом, або використовуючи довгий чекан, або клеп як ціпок, також піки, бердиші, алебарди, бойові сокири та коси [1, с. 225–242].

Козацький одяг та зачіски були різноманітними та змінювалися залежно від модних тенденцій, соціального статусу, часу та особистих уподобань. Зібраний матеріал дає змогу побачити канонічний образ козака та матеріал для подальших реконструкцій образів старшини так і звичайних козаків того часу.

Джерела та література

1. Свешніков І. К. Битва під Берестечком. Львів: Слово, 1992. 304 с.
2. Славутич Є. Порохівниці – складова воєнного спорядження українських військ XVII–XVIII ст.: спроба класифікації. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2005. № 8. С. 100–128.
3. Шаменков С. Одяг, військово спорядження та зовнішній вигляд козацької старшини. *Стрій*. 2020. № 2. С. 9–42.

Омельченко Мирослава Михайлівна

студентка 1 курсу

Архітектурний факультет

Київський національний університет

будівництва та архітектури

ДИРЕКТОРІЯ УНР: ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС ТА ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ЛІДЕРІВ

Директорія – це тимчасовий колегіальний революційний державний комітет Української Народної Республіки, спочатку утворений 13–14 листопада 1918 року під час сесії Українського національного союзу, повстанського проти Української Держави. Під час Антигетьманського повстання називалася Виконавча рада державних справ. Її повноваження продовжив Трудовий конгрес України 23–28 січня 1919 р. Після невдалих спроб зібрати членів комітету, 10 листопада 1920 р. Виконавча влада розпустилася. 12 листопада 1920 р. Законом про тимчасову верховну владу і законодавчий устрій УНР виконавчу раду було перетворено на одноосібну урядову посаду.

Директорія була сформована до обрання нової ради для формування професійного уряду. Було вирішено не відновлювати діяльність Центральної Ради, за яку виступали есероцентристи Михайло Грушевський і Всеволод Голубович. Нова рада, Трудовий конгрес, призначив Директорат надзвичайним урядовим органом із захисту республіки. Новій раді було доручено приймати закони за відсутності Трудового конгресу через політичну ситуацію в країні, тоді як Рада народних міністрів мала виконавчі повноваження. Директорія складалася з п'яти делегатів від різних партій і представницьких груп [1, с. 48].

Як відомо, Володимир Винниченко вийшов з уряду (10 лютого 1919 р.) в надії, що Директорія налагодить дружні переговори з представниками Антанти, а Симон Петлюра вийшов із СДПістів, продемонструвавши таким чином, що український уряд змінив політичний порядок денний і не є таким, як той, який підписав

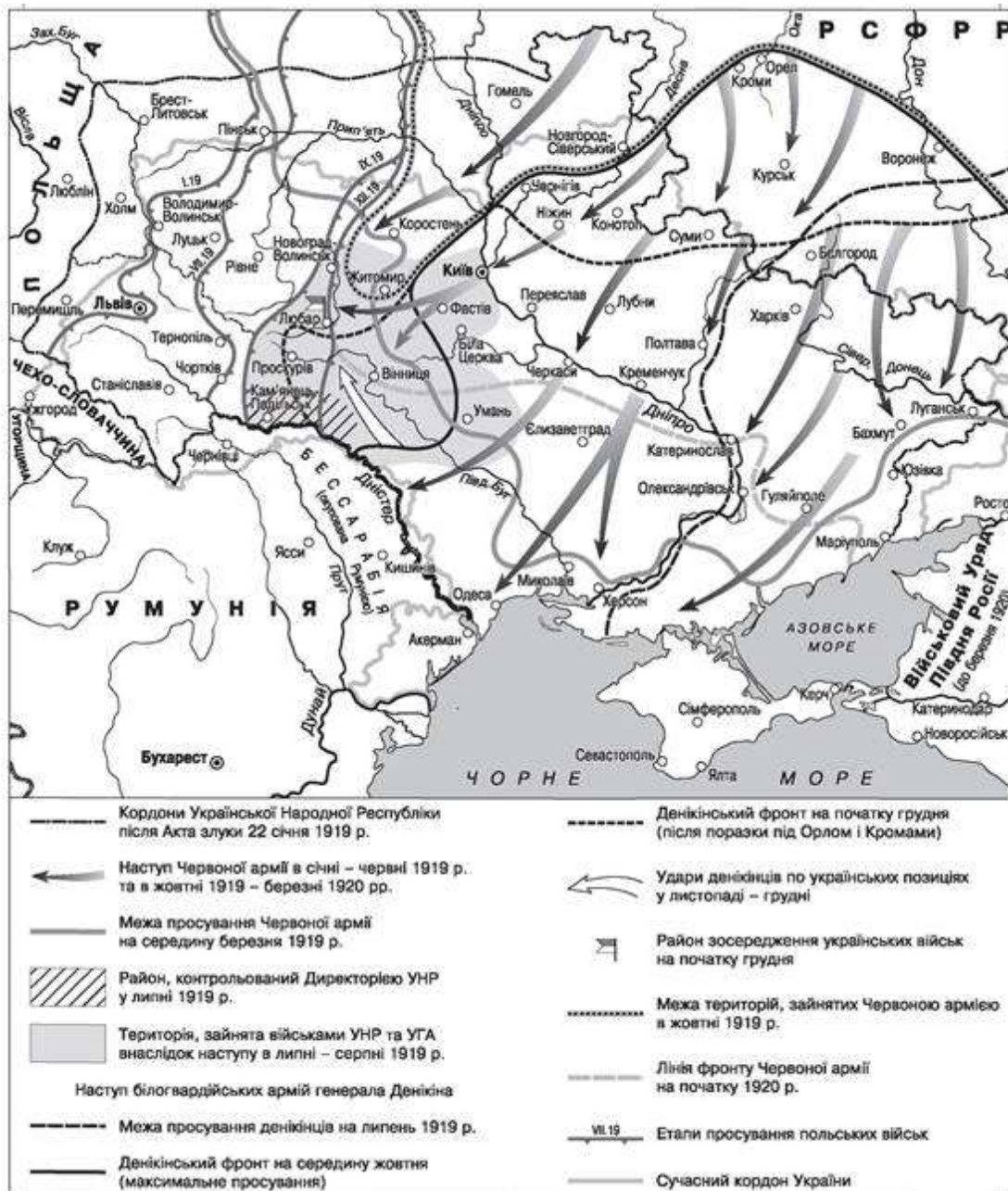
договір у Брест-Литовську 9 лютого 1918 року. У світлі цього також було призначено нового прем'єр-міністра, Сергія Остапенка, який очолював свій несоціалістичний уряд з 11 лютого 1919 року. Коли переговори провалилися, Остапенка було замінено Борисом Мартосом 9 квітня 1919 року.

Протягом двох років (з грудня 1918 р. по листопад 1920 р.) існувало п'ять урядів, перш ніж наприкінці 1920 р. Директорія офіційно відправилася в еміграцію. З 15 по 25 грудня 1918 р. відбулося протистояння між ревкомом у Києві та тимчасовою виконавчою владою ради державних справ у Вінниці. Минуло кілька тижнів, перш ніж 26 грудня було сформовано новий уряд на чолі з Володимиром Чехівським як Головою Ради Народних Міністрів (Прем'єр-міністром). У грудні 1918 р. після створення Директорії гетьмана Української Держави Павла Скоропадського було скинуто. Після поразки Центральних держав у Першій світовій війні Скоропадський більше не міг поклатися на підтримку Німеччини та Австро-Угорщини. 13 листопада 1918 р. противники Скоропадського створили конкуруючий орган, відомий як Директорія, сили якої очолили щойно реформовані Січові Стрільці. Більшість військ Скоропадського приєдналася до Директорії під час громадянської війни в Україні, яка тривала місяць. Потім Скоропадський звернувся до деяких російських офіцерів, які воювали разом з Антоном Денікіним, сформувавши з них Особливий корпус, але ці війська не змогли протистояти військам Директорії. 19 грудня 1918 року війська Директорії взяли Київ і повалили режим Скоропадського.

Директорія відновила Українську Народну Республіку (УНР). Новий режим розривався між пронаціоналістичними, зокрема партією селянських демократів, і фракціями за федеративний союз з Росією. Зрештою було відкинуто ідею відновлення Центральної Ради, відновлення всіх її правових актів, але збережено найважливіше. 26 грудня 1918 р. Директорія оприлюднила декларацію про ліквідацію гетьманського режиму. Наприкінці 1918 року в Директорії почав домінувати український полководець Симон Петлюра [2, с. 64].

Зіткнувшись з багатьма ворогами з усіх боків, армія УНР була організована, щоб протистояти кожній загрозі. На північному сході були більшовики, на південному сході – білі росіяни, на південному заході – румуни, які претендували на територію Буковини та Галичини, а війська французької інтервенції захопили Одесу в грудні 1918 року, щоб заповнити вакуум влади залишені

відступаючими австрійцями та німцями. Швидко досягнувши певного порозуміння з французами та румунами, армія УНР змогла використати більше людей на інших фронтах.

У січні 1919 року почалися серйозні бої, українців було відкинуто, і Київ упав у лютому 1919 року. Уряд переїхав до Вінниці 5 лютого 1919 року. Був політичний трюк, коли Директорія намагалася зіграти з відставкою Володимира Винниченка для того, щоб продемонструвати зміни повноважень в українському уряді і, можливо, досягти можливого погодження з Антантою. Симон Петлюра вийшов з партії і змінив дуже відомого Винниченка. Петлюра обійняв посаду голови Директорії 11 лютого 1919 року, через тиждень після переїзду уряду на Поділля. Переговори, на жаль, виявилися безрезультатними. До травня

1919 року армії Директорії були втиснуті у вузьку смугу землі навколо Бродів. Тоді Директорія домовилася з урядом Польщі, який атакував українців ззаду, завдяки цьому припиненню вогню українці змогли контратакувати та відновити Поділля та заснувати нову столицю в Кам'янці-Подільському. У липні до військ УНР приєдналися війська ЗУНР, витіснені поляками з Галичини. У цей час (травень 1919 р.) Денікін і його біла армія почали наступ проти червоних, протягом літа і осені того ж року. Білогвардійські війська витіснили червоних із Центральної та Східної України, тим самим давши Директорії ще один шанс повернути Київ. Але постійні червоногвардійські контратаки та смертельна епідемія тифу призвели до того, що петлюрівські війська були повністю витіснені з України на добре закріплену територію Польщі. В середині Директорії відбулася політична криза, члени якої суттєво втручалися у справи Ради Народних Міністрів. Через це Швеція і Макарєнка відправили у державних справах за кордон. Згодом у травні 1920 року на прохання Петлюри повернутися вони не відповіли і були звільнені [3, с. 28].

У 1920 році Військо Польське реорганізувалося за допомогою двох нових українських дивізій для підготовки наступу на денікінців. УНР-Польський договір у квітні 1920 р. передбачав об'єднані дії обох армій під загальним польським командуванням із визнанням польського суверенітету над територією колишньої Західноукраїнської Народної Республіки з кордоном по річці Збруч. У радянсько-польській війні 1920 року поляки та українці наступали пліч-о-пліч, і УНР знову була створена, коли вони знову взяли Київ. Але менше ніж через місяць літній контрнаступ радянських військ призвів до відступу поляків і українців, наприкінці 1920 року було підписано перемир'я. З цим великим розчаруванням війська УНР розпочали власний наступ на червоних з території Польщі, однак що швидко побили. Вони були змушені повернутися в Галичину. У 1920 році Польща завершила прикордонну суперечку за Ризьким договором з Радянським Союзом, тим самим скасувавши Варшавський договір. Ризький договір поділив Західну Україну між Польщею, Чехословаччиною та Угорщиною та дав Радянському Союзу контроль над рештою (теперішньої) України (яка стала Українською РСР).

На першому етапі Директорія повернула селянам і робітникам усі права, встановлені прийнятими Центральною Радою законами. До повного вирішення земельної реформи Директорія УНР проголошує, що всі дрібні селянські наділи і всі робітничі наділи залишаються в користуванні їхніх попередніх власників, а решта земель передається селянам з невеликою чи відсутність земельних володінь з пріоритетами тих, хто приєднався до республіканських сил проти боротьби з колишнім гетьманом. Верховну підлеглисть над землею несе Директорія УНР. Це твердження стосується також монастирських, церковних та державних земельних володінь. Для впровадження реформи був організований Народний земельний комітет... Директорія скасувала всі кодекси колишнього гетьманського уряду щодо робітничої політики. Було відновлено 8-годинний робочий день, практику кооперативних угод, права на коаліційні та активістські страйки та різні інші нормативні акти.

Джерела та література

1. Губський С. Історіографічні дослідження формування та діяльності Армії УНР доби Директорії на сучасному етапі. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2019. Спецвип. С. 786–800. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/history/article/viewFile/9895/9909>.
2. Директорія УНР. *Історія державності та правові пам'ятки України: довідник* / Т. А. Михайлів, Т. В. Михайлів. Харків: Основа, 2013. Вип. 12 (120). С. 21–23.
3. Ковальчук М. Відносини Румунії з урядом Української Народної Республіки в 1919 р. *Український історичний журнал*. 2010. № 4. С. 115–127.

Паращенко Денис Олександрович
студент 1 курсу
ННІ історії, права та міжнародних відносин
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
Науковий керівник:
д. ф. Ю. В. Тарабан

ІНДІЙСЬКА АНЕКСІЯ ПОРТУГАЛЬСЬКИХ КОЛОНІЙ ІНДОСТАНУ В 50–60 рр. ХХ ст.

У буремні роки після здобуття Індією незалежності у 1947 р. країна опинилася перед складними геополітичними викликами, прагнучи переглянути свої кордони та утвердити свій суверенітет. Серед безлічі територіальних проблем, що розгорталися на світовій арені в цей період, однією з найбільш важливих була анексія португальських колоній в Індостані Індією в 1950–60-х роках. Прагнення до територіальної цілісності, самовизначення та деколонізації створило підґрунтя для дипломатичної, а часом і збройної конфронтації між Індією та Португалією.

Португальська присутність в Індії має глибоке історичне коріння, що сягає кінця XV століття, коли Васко да Гама вперше висадився на берегах Калікута. Протягом століть Португалія створювала мережу колоній уздовж західного узбережжя Індійського субконтиненту, відому під загальною назвою *Estado da Índia*. Однак, коли в середині ХХ століття вітри змін пронеслися над постколоніальним світом, Індія, як і багато нових незалежних держав, прагнула відновити контроль над своєю територією та об'єднати регіони, які століттями перебували під іноземним пануванням [1, с. 131–132].

Після здобуття Індією незалежності від Британської імперії в серпні 1947 р. Португалія продовжувала утримувати кілька ексclaveів на індійському субконтиненті – райони Гоа, Даман і Діу, а також Дадра і Нагар-Хавелі. Цей регіон займає площу близько 4000 км² і на той період мав населення близько 640000 чол. Релігійний розподіл у колоніях є наступним – 61% індуїстів, 37% християн (переважно католиків) і 2% мусульман. Економіка в основному базувалася на сільському господарстві, хоча в 1940–1950-х роках спостерігалось зростання видобутку корисних копалин – переважно залізної руди і марганцю [5].

Наприкінці 1940-х років відносини між Португалією та Індійським Союзом були досить приязними, особливо у світлі

бажання Португалії розірвати старий договір Падроаду зі Святим Престолом, який традиційно надавав архієпископу Гоа патріаршу владу над іншими частинами Індії. 12 серпня 1948 р. Індія та Португалія обмінялися дипломатичними представництвами. Проте, згодом невирішені територіальні питання ускладнили стосунки між державами. 27 лютого 1950 р. влада Індії звернулася до португальського уряду з проханням розпочати переговори про майбутній статус цих колоній. Це сталося після заяви індійського прем'єр-міністра Дж. Неру про те, що «Гоа є частиною Індійського Союзу і він має повернутися». 15 липня 1950 р. португальський уряд у відповідь заявив, що поставлене питання «не можна обговорювати, а тим більше приймати запропоноване рішення» [2, с. 12–13].

Португалія, аргументуючи свою позицію, стверджувала, що її територія в Індії є не колонією, а частиною метрополії Португалії, а отже, її передача не підлягає обговоренню; і що Індія не має жодних прав на цю територію, оскільки Республіка Індія не існувала, коли Гоа потрапило під владу Португалії. У 1951 р. до португальської конституції були внесені поправки, які чітко визначили колонії в Індії та Африці як заморські території, хоча Гоа і так вважався такою колонією з 1518 р. [5].

Протягом 1954 р. португальці звернулися до Великої Британії з проханням чинити тиск на Індію. Проте, британський міністр закордонних справ А Дуглас-Хоум абсолютно чітко дав зрозуміти, що альянс НАТО не поширюється на закордонні справи Португалії, і що їм не слід очікувати чогось більшого, ніж їх посередницької ролі. Він також попередив, що якщо Португалія посилятиметься на старий англо-португальський союз, реакція Великої Британії буде стриманою, оскільки вона не має наміру вступати у воєнні дії з членом Співдружності. Португалія, як член-засновник НАТО, шукала підтримки і серед інших західних країн, а також у суперників Індії – Пакистану та Китаю. Індія в свою чергу намагалася використати свою позицію в Русі неприєднання, щоб отримати підтримку своїх вимог [3]. Важливим засобом мирного протистояння стало накладання Індією санкцій на Португалію та її колонії. До 1954 р. уряд Індії запровадив візові обмеження на поїздки з колоній до Індії, що паралізувало рух між Гоа та іншими португальськими ексклавами в Індії. В той же час індійська профспілка працівників доків 1954 р. розпочала бойкот на перевезення товарів до португальської Індії [2, с. 15].

Не обійшлося, однак, і без збройних сутичок. Влітку того ж 1954 р. озброєні активісти напали на португальські сили, розміщені в анклагах Дадрі і Нагар Хавелі, і примусили їх до здачі. Дадра була проголошена вільною територією. Для її управління було сформовано самоврядний орган влади Грам Панчаят. На ранок 22 липня було піднято індійський прапор і виконано індійський гімн. Португальці намагалися всіма засобами повернути втрачені території, в тому числі звернулися до міжнародного суду ООН, який 12 квітня 1960 р. ухвалив рішення у «справі розгляду права проходу через індійську територію» на користь португальців, підтвердивши їхні суверенні права на території Дадри і Нагар-Хавелі. Однак португальська влада не вжила військових дій для повернення ексکلів. До 1961 р. ці території формально були незалежні, хоча це й не було визнано іншими державами [5].

У ході протистояння активно практикувалася індійська тактика ненасильницької боротьби Сатьяграха. Так, 15 серпня 1955 р. від 3 до 5 тисяч беззбройних індійських активістів спробували проникнути в Гоа в шести місцях, але були насильно вигнані португальськими поліцейськими, що призвело до загибелі близько 30 активістів. Новини про бійню налаштували громадську думку в Індії проти присутності португальців у Гоа та інших колоніях. 1 вересня 1955 року Індія закрила своє консульство в Гоа [1, с. 139].

Упродовж періоду 1955–1961 рр. конфлікт продовжувався то з більшою то з меншою інтенсивністю, аж поки не з'явився привід до активного втручання індійського уряду. 24 листопада 1961 р. індійське пасажирське судно Sabarmati, що проходило між островом Анджадіп (який утримували португальці) та індійським портом Коччі, було обстріляно португальськими сухопутними військами, що призвело до поранення головного інженера судна і загибелі пасажира. Португальці обстріляли судно з побоювання, що воно перевозить десантний загін для штурму острова. Даний інцидент сприяв широкій громадській підтримці в Індії збройної інтервенції в Гоа та інші колонії. 10 грудня, за 8 днів до вторгнення, Дж. Неру зробив заяву для преси, в якій сказав, що «подальше існування Гоа під португальським управлінням неможливе» [5].

18 грудня 1961 р. в рамках операції «Віджай» індійські війська, підтримані танками і броньовиками, перейшли кордон і вступили на територію Гоа, Дамана і Діу. Індійська авіація піддала бомбардуванню столичний аеродром у м. Панджим. Індійські літаки, що

літали над Гоа, також скидали листівки, які пояснювали мешканцям, що мета індійської військової акції – звільнення Гоа, Діу і Дамана і їх возз'єднання з Індією. Одночасно військово-морські сили Індії атакували португальські укріплення на острові Анджидів. Через 36 годин після початку індійської військової акції португальські війська капітулювали. 19 грудня над Гоа, Даманом і Діу було піднято індійський прапор, і Індія формально вступила в управління цими територіями. Тоді ж було офіційно анексовано і раніше захоплені території Дадра і Нагар Хавелі [4].

Отримавши новини про падіння Гоа, португальський уряд офіційно розірвав усі дипломатичні відносини з Індією і відмовився визнавати включення захоплених територій до складу Індійської республіки. Португалія визнала суверенітет Індії над Гоа тільки після революції 1974 р. [4].

Таким чином, конфлікт між Індією та Португалією щодо португальських колоній на території Індостану був викликаний прагненням Індії до утвердження своєї територіальної цілісності та завершення процесу деколонізації в цьому регіоні. Індія розглядала ці території як свою законну частину, яка була незаконно окупована Португалією. Португалія, зі свого боку, наполягала на тому, що ці території є її заморськими провінціями і не підлягають передачі без її згоди.

Конфлікт тривав протягом 14 років і включав у себе як дипломатичні, так і військові методи протистояння. Португалія вдавалася до дипломатичних засобів, щоб чинити тиск на Індію, зокрема, зверталася до міжнародних організацій та союзних їй країн. Індія, зі свого боку, запровадила економічні санкції проти Португалії та її колоній, а також проводила ненасильницькі акції протесту. Тим не менш, нездатність вирішити конфлікт мирними засобами привела до того, що у 1961 р. Індія вдалася до військової інтервенції, що призвело до капітуляції португальських військ і анексії спірних територій.

Анексія португальських колоній на території Індостану стала важливим кроком на шляху деколонізації та зміцнення позицій Індії в регіоні. Цей конфлікт також показав, що вона готова до силового вирішення територіальних спорів, якщо дипломатичні методи не приносять результатів.

Джерела та література

1. Хазанов А. М. Освобождение Индией португальской колонии Гоа в 1961 г. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Общественные науки.* 2016. №1 (764). URL: <http://surl.li/npbpr> (дата звернення: 24.11.2023).

2. Aravind M. 1961 Indian Annexation of Goa. URL: <http://surl.li/npbiy> (дата звернення: 22.11.2023).
3. International Reactions to Indian Attack on Goa. Keesing's Record of World Events (formerly Keesing's Contemporary Archives), Volume 8, March, 1962 India, Portugal. URL: <http://surl.li/npbls> (дата звернення: 25.11.2023).
4. Operation Vijay (1961): Annexation of Portuguese ruled Goa. URL: <http://surl.li/npbnj> (дата звернення: 25.11.2023).
5. Ruys. T. The Indian Intervention in Goa – 1961. URL: <http://surl.li/npbrg> (дата звернення: 25.11.2023).

Парфило Богдан Сергійович

студент 4 курсу

*ННІ історії, права та міжнародних відносин
Сумський державний педагогічний університет*

імені А. С. Макаренка

Науковий керівник:

*к. і. н. **В. О. Оліцький***

АРХЕОЛОГІЧНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ В ХІХ ст. НА ПРИКЛАДІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО СЕРИДОВИЩА МІСТА ЛЬВОВА

На сьогоднішній день важливо розвивати зв'язки України з міжнародними партнерами. Не зважаючи на деякі проблеми в міжнародних відносин варто вирішувати ці конфлікти заради побудови спільних наукових та культурних надбань. Зокрема перспективним партнером для України є сусідня Польща, з якою маємо значний період тісної історії. Вирішивши історичні дискусії, можна використати позитивні сторони спільного історичного минулого для налагодження сучасних міжнародних відносин.

У ХІХ ст. відбулося створення наукових товариств, які мали значний вплив на розвиток досліджень, включаючи археологічні. Тоді ж виникли публічні колекції та музеї. В умовах Австрійської імперії, еліта національних груп шукала ефективні шляхи вирішення своїх національних питань. У ХІХ ст. Львів став місцем реалізації національних проектів, на території Західної України, тому не випадково діяльність різноманітних товариств, організацій та окремих вчених фокусувалася саме навколо цього міста.

У Львові 31 грудня 1875 р. було створено Крайове археологічне товариство, юридичний статус був формалізований 12 лютого 1876 р. Воно не зважаючи на те, що його члени, говорили польською мовою, але, функціонуючи в атмосфері Львова та

Східної Галичини, активно залучало українських дослідників. Варто відзначити, що голова товариства, С. Крижанівський, на першому засіданні висловлював думку про те що: «...до спільної праці над доісторичною археологією в нашому товаристві слід закликати вчених всіх народностей і племен, а перш за все спільних нам родом слов'янських племен-побратимів! Спільне давнє минуле, спільна історія і спільні пам'ятки об'єднують нас на ниві історії давніх епох, об'єднувати повинні нас і на полі археології! Жорстока боротьба і всі справи політичні нехай будуть поза нами! Залишмо їх дипломатам і державним мужам!» [1, с. 5].

Крайове археологічне товариство здобуло значний рівень популярності з самого початку свого існування. У 1875 р. в його складі було 37 членів, серед яких видатні дослідники, такі як А. Шнайдер, Ж. Паулі, А. Кіркоп, А. Петрушевич, І. Шараневич та інші.

З метою установа зв'язків між товариством та науковими установами інших країн у 1876 році голова товариства, С. Крижанівський, разом із А. Шнайдером від редакції «Енциклопедії Галичини», були делеговані до Будапешту на VIII сесію Міжнародного Конгресу Антропології і Археології.

Непорозуміння національного та політичного характеру стали причиною того, що з 1878 р. по 1881 р. діяльність товариства мала характер епізодичний і обмежений. Разом з тим тимчасово припинило виходити видання «Археологічний огляд». У листопаді 1881 р. ситуація зазнала змін, оскільки вдалося обрати нового голову Товариства. Цю посаду зайняв В. Дідушицький (1848–1909) – політик, історик мистецтва і філософії, прихильник античної культури [2, с. 132].

Протягом існування Крайового археологічного товариства активно підтримувалися наукові зв'язки з провідними європейськими організаціями та дослідниками. Особливу увагу слід приділити взаємодії з геральдично-генеалогічним товариством «Der Adler» у Відні, «Herold» у Берліні, Краківською академією наук та іншими.

У контексті відсутності активності в археологічній науці в межах Крайового археологічного товариства, варто відзначити її виразний розвиток в межах Ставропігійського інституту. Ставропігійський інститут функціонував як освітня установа з українською спрямованістю. Трансформація Ставропігії в науковий заклад була обумовлена рядом чинників, які сприяли розвитку наукової діяльності.

У середині XIX ст. наукову діяльність Ставропігії формувала програма, яка була націлена на вивчення історичних пам'яток рідного краю. Ця програма була визначена на Соборі руських вчених 21 жовтня 1848 р. і передбачала комплексний підхід до аналізу письмових, археологічних та етнографічних джерел для вивчення історії. Зацікавлення Ставропігії в археології було викликане обговоренням, пов'язаним із знахідкою Збруцького ідола у 1848 році.

Щодо археологічних досліджень Ставропігійського інституту, варто відзначити період з 1860р. по 1890 р. Протягом цього часу в історії інституту відбулися певні зміни у напрямку історичних досліджень, зокрема, археологічні джерела введено до наукового обігу поряд із писемними джерелами. Особливу увагу слід приділити науково-дослідній активності І. Шараневича та А. Петрушевича.

Улітку 1866 р. відкрилася можливість провести перші археологічні дослідження. Під час будівництва залізничної колії Відень–Львів–Чернівці, під час земельних робіт біля Замкової гори у Львові, були виявлені архаїчні фрагменти ліпного грубостінного посуду з відбитками шнура у верхній частині виробу та декілька відщепів з крем'яних матеріалів. Завдяки розкопкам, які були проведені на місці будівництва залізничної колії Відень–Львів–Чернівці, А. Петрушевич намагався підтвердити свою гіпотезу про первісне розташування Львова в районі Підзамча. В ході досліджень було виявлено посуд культури шнурової кераміки і невеличку кам'яну сокирку, яку в 1873 р. передали в Народний Дім у Львові. У 1869 р. під час подальшого будівництва залізниці було виявлено остроги, залізні деталі зброї, підкови та багато керамічних посудин. Згодом значну частину археологічних знахідок з Підзамча передали для зберігання у фонди музею Оссолінських.

До закінчення 1870-х років дослідження, які проводились Ставропігійським інститутом, були фрагментарного характеру та переважно обмежувалися розповсюдженням інформації про вже відомі пам'ятки, наприклад, Михалківського скарбу. Михалківський скарб є найвизначнішим відкриттям в галузі галицької археології наприкінці XIX століття. Знахідка була здійснена біля села Михалків у Борщівському повіті. Саме А. Петрушевич першим у своїй публікації подав опис артефактів з цього визначного скарбу. З метою якнайточнішої локалізації знахідки, автор вказав його як на Михалково-Дністрянський [3, с. 2].

Отже, можна охарактеризувати українсько-польські відносини XIX ст. в галузі археології доволі плідними. Незважаючи на деякі проблеми було досліджено багато знахідок і відкрито безцінні артефакти, які стали відомі на весь світ. З огляду на минулі часи в двох країн є перспективні шляхи до розвитку нових археологічних відносин з метою дослідження спільного минулого.

Джерела та література

1. Krzyżanowski S. Mowa miana dnia 20 lutego 1876 r. na pierwszym posiedzeniu wydziału. Prz. A. 1876. 391 s.
2. Dembiński B. Wojciech hr. Dzieduszycki. Lwow, 1909. 8 s.
3. Петрушевич А. С. Михалково-Днестрянский клад. Слово. 1878. № 93.

Петрова Світлана Вікторівна

студентка 4 курсу

*ІНІ історії, права та міжнародних відносин,
Сумський державний педагогічний університет*

імені А. С. Макаренка

Науковий керівник:

к. і. н. В. О. Оліцький

ЖИТТЯ МИРОПІЛЬЧАН В СКЛАДНИХ УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Миропілля – прикордонне село в Сумській області, відоме на всю Україну завдяки Миропільській ярмарці, яка проводилася до 2014 року. На даний час потерпає від щоденних ударів з боку Російської федерації. Численні культурні та історичні пам'ятки знищуються. Війна залишила відбитки і на жителях села: кожен знає, як діяти під час обстрілу і по звуку розуміє, який вид зброї застосовують.

Обстрілюють громаду із села Горналь Суджанського району Курської області, розповідає голова громади Олена Шаркова «На сьогодні в нас пошкоджено понад 170 приватних домогосподарств. До того ж у нас був під обстрілом заклад освіти, дитячий садочок, центр дитячої та юнацької творчості, клуби, два (один у Миропіллі, інший – у Великій Рибиці). Ми під прицілом у ворогів наших»[2].

Майже щоденні обстріли на цій ділянці українсько-російського кордону тривають із квітня 2022 року, коли Росія відвела свої війська після невдалої спроби захопити Київ та окупувати Чернігівську та Сумську області. Зараз активна лінія фронту проходить досить далеко на півдні, і тут немає бойових дій, але військові цілі та цивільні об'єкти регулярно обстрілюють російські сили. Дві жінки загинули, ще одна людина поранена [3].

На початку червня 2023 року по Миропільській громаді поцілив російський безпілотник типу «Shahed», він влучив у продуктовий магазин. Будівлю повністю зруйнованою. «Прилетів сюди «Шахед» вночі, десь пів на 3. Усе вибухнуло. Тут було дуже сильне, потужне загоряння. Наші хлопці пожежники загасили. Насправді, будівля була дуже стара, ще царського будівництва. Тому, там стіна була до півтора метра товщиною. Ви самі розумієте масштаби катастрофи, добре, що це сталося вночі і люди не постраждали», – розповіла головна спеціалістка бухгалтерсько-господарського відділу Тетяна Нагулова [1].

На одній з центральних вулиць Миропілля нині залишаються жити одиниці, бо цю територію російські військові обстрілюють, за словами місцевої мешканки Ольги Логвин, майже безперервно: «Ця вулиця в нас узагалі щира на прийом. Вчора було в нас дуже гучно. Ми сховалися у підвал. Після того було дуже гучно. Ми думали, що знову летить по нашій школі, знову руйнують, знову розбивають, адже нам дуже шкода нашої школи. Тільки зробили ремонт і у класах, вікна вставили, пофарбували. Ми вже звикли до обстрілів. Сказати, що було дуже страшно - ні, бо ми вже звикли до цього всього, але жаль і шкода тих руйнувань, які вони завдають» [2].

В музеї Миропільського краю до повномасштабного вторгнення зберігалися десятки експонатів, які розповідали про історію селища. Нині більшість із них – евакуйовані у безпечні місця. Періодично тут влаштовують тематичні експозиції. «Війна – це річ, від якої не втечеш. Але життя не стоїть на місці. Заклад страждав двічі. Перший раз був найпотужніший. Були зруйновані вікна і дах. Погодні умови нас застали, коли був зруйнований дах, пішов дощ і в нас через погодні умови обсипалася штукатурка, погоріли електроприлади. Ми замінили покрівлю, але працювати ще є над чим. Замінили частково вікна, але після того ще був один обстріл і вони знову були зруйновані», – розповів в. о. директора Центру дитячої та юнацької творчості Миропільської сільради Євген Забаренко [1].

Кожного дня Сумська обласна військова адміністрація оголошую на загал інформацію щодо втрат і пошкоджень в Миропільській громаді та власне в Миропіллі. «Ситуація на прикордонні станом на 21.0026 листопада 2023: Миропільська громада: 14 мін скинув ворог на територію громади» [4]. Такі оголошення населення бачить щоденно.

Аналіз зібраної інформації дає підстави стверджувати фактично про щоденні обстріли села, що призводили до загибелі та поранення цивільних осіб, руйнування й пошкодження цивільних об'єктів – житлових будівель та об'єктів інфраструктури за рахунок навмисних та невивірених обстрілів. З боку РФ майже щодня та щоночі відбуваються обстріли прикордонної території. Подібні обстріли не лише знищують майно, а й мають непоправимі наслідки для культурного та історичного життя Миропілля.

Джерела та література

1. «Близько 60% населення виїхало» – як живе прикордонне Миропілля на Сумщині. Сумські дебати. URL:<https://debaty.sumy.ua/news/blizko-60-naselennya-viyihalo-yak-zhiveprikordonne-miropillya-na-sumshhini> (Дата звернення 06.11.2023).
2. Ніколаєва Ю. «Під прицілом у російських військових». Наслідки обстрілів Миропільської громади на Сумщині. Суспільне новини. URL:<https://suspilne.media/445086-pid-pricilom-u-rosijskih-vijskovih-naslidkiobstriliv-miropilskoi-gromadi-na-sumsini/> (Дата звернення 27.11.2023).
3. Палікот О. «За спиною наші сім'ї, а наші вороги – перед очима»: історії людей із сіл та містечок на кордоні з Росією. Радіо Свобода. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-rosiya-viyuna-kordon-sumska-oblast-zhyttya/32653642.html> (Дата звернення 26.11.2023).
4. Сумська обласна військова адміністрація. Звіт щодо ситуації на прикордонні станом на 21.00 26 листопада 2023. URL:<https://www.facebook.com/sumska.oda/> (Дата звернення 27.11.2023).

Плотник Надія Романівна

студентка 1 курсу

*Київський національний університет
будівництва і архітектури*

МОСКОВСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 1658–1659 рр.: РОЗГЛЯД БИТВИ ПІД КОНОТОПОМ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Конотопська битва входить до числа найвизначніших і найвідоміших тем у рамках російсько-української війни 1658–1659 років. Ці події продовжують викликати гарячі дискусії не тільки серед істориків, але і політичних діячів. Різноманітні погляди та інтерпретації цього протистояння збагачують історичну науку та сприяють формуванню різних національних наративів. У світлі нинішньої політичної ситуації, обговорення Конотопської битви залишається актуальним і впливає на сприйняття минулого та розуміння сучасності.

Передусім у протистоянні з Московією Іван Виговський тримав курс на зближення з Річчю Посполитою та входження козацької України до королівства. У вересні 1658 року сторони уклали Гадяцький договір, відповідно до якого Чернігівське, Київське та Брацлавське воєводства формували автономне Руське князівство під керівництвом гетьмана, що входило до складу Речі Посполитої. Гарантувалася свобода віросповідання, зберігалися права козаків, дозволялося відкриття академій та шкіл. Але з іншого боку угода передбачала відновлення соціально-економічних відносин, зменшення кількості козаків, обмеження самостійних міжнародних відносин Руського князівства [3, с. 118].

Початок війни пов'язаний з невдалою спробою І. Виговського прибрати московського воєводу з Києва. Відповідь московського уряду була категоричною – Виговського проголосили зрадником, розпочаті пошуки нового гетьмана. Через недостовірну інформацію про договір гетьмана з Польщею московська сторона вирішила відмовитися від своєї попередньої політики. Було велено розпочати переговори з Виговським, обіцяючи йому амністію, ба навіть виведення московського воєводи з Києва, якщо це було необхідно за умовами гетьмана [1, с. 331].

І. Виговський, втративши довіру московській стороні, відмовився від запропонованих умов. На початку 1659 року він вирушив за Дніпро, щоб підкорити своїх противників, особливо після того, як Москва виступила проти його рішень. Коли московське військо вторглося, гетьман з військом відступили за Дніпро, а московська армія розпочала підкорення північної України та облогу Конотопа, де знаходився полковник Гуляницький.

За підтримки татар І. Виговський вирушив на Конотоп. Московське військо, не маючи точної інформації про сили гетьмана, вийшло назустріч і потрапило в облогу між козаками і татарами. Відбувся розгром: московське військо було повністю знищене, двоє московських воєвод потрапили в полон. О. Трубецький залишив Конотоп, намагаючись якнайшвидше покинути Україну. Тепер усе перебувало під контролем Виговського [1, с. 331; 2, с. 286–287].

Розгром фронту московського війська під Конотопом був не тільки крахом фронту московського війська, але це була також поразка так званої еліти російської армії – «государевий двор»: це було тогочасною лейб-гвардією царя. До складу полка входили представники московського дворянства та княжих родів. Із 7

намісників Олексія Трубецького 5 потрапили до полону. Серед полонених унаслідок битви були князі Семен Пожарський, Семен Львов, двоє Бутурліних та інші. Загальні втрати військ українців і татар в цьому конфлікті оцінюються приблизно в 3-4 тисячі осіб. Можна лише уявити реакцію московського воєначальника, коли виявилось, що він змарнував кращі частини свого війська і штабу. Ця поразка була справді згубною для Московії [4, с. 235–236].

Перемога під Конотопом у 1659 році визначила велич козацьких військ, які отримали високе визнання в Європі. Але з іншого боку, пам'ятаючи досвід 1659 року, створена у XVIII ст. Російська імперія буде використовувати всі свої зусилля заради придушення наших прагнень до свободи. У ті роки Виговський та козаки зі старшиною ще не усвідомлювали, що українські землі в майбутньому будуть переживати непрості часи та до XXI століття так і не знайдуть спокою від ворога.

Проблема війни між Україною та Росією у 1658–1659 роках була фактично забороненою темою в радянській історіографії. Цензура призвела до обмеженого вивчення цієї сторінки історії. Сучасне дослідження цих подій стає особливо цікавим у контексті нинішніх подій. Україна так само стоїть перед метою остаточного геополітичного курсу та шукає самоусвідомлення щодо свого статусу і місця в Європі.

Актуальність проблем, що виникли ще в XVII ст., визначили подальший розвиток країни. Ці важливі історичні події вплинули на формування ідентичності та геополітичної орієнтації України. Зокрема, розгляд подій того часу цілком зможе висвітлити те, як минулі виклики та конфлікти впливають на сучасні рішення та напрямки розвитку країни. Цей період може бути важливим джерелом або прикладом у формуванні національної свідомості та визначенні стратегій майбутнього розвитку України в європейському контексті. У зв'язку з нестабільним становищем нашої держави та загрозою з боку Росії, що прагне анексувати наші території та знищити нашу культуру. Конотопська битва продовжує нагадувати росіянам про їхню поразку від українців. Події, які розгорталися після битви, та невикористані можливості в боротьбі за незалежність свідчать про велич національно-визвольної боротьби України у XVII–XVIII ст.

І в минулому, і дотепер Конотопська битва є символом високого морального духу та військового мистецтва козаків. Можна з впевненістю провести паралель між сучасними Збройними Силами України та Військом Запорозьким. Досвід

битви наголосив, що запобігання громадянських конфліктів є набагато важливим для держави, ніж зусилля захищати інтереси окремих груп. Війна козаків за незалежність стала боротьбою за загальнонаціональні ідеали, а не за інтереси окремого стану чи групи. Це безперечно є досить важливим фактором у формуванні стабільної держави.

Активні дії щодо збереження своєї Батьківщини та ідентичності визначили подальший розвиток українського народу. Історичні події того періоду підкреслили важливість національної єдності та свідомого національного вибору в умовах геополітичних викликів. Московсько-українська війна та Конопська битва залишили свій слід, визначивши подальше майбутнє нашої держави.

Джерела та література

1. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України: Шоста тисяча. Київ, Львів: Друкарня С. В. Кульженко, 1912. 556 с.
2. Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. Історія Українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.) / Упорядник Б. З. Якимович. Львів: Світ, 1992. 712 с.
3. Світлична В. В. Історія України: Навч. посіб. / За редакцією Ю. М. Алексєєва. К.: Каравела, 2004. 408 с.
4. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція (1648–1676 рр.) / За заг. ред. В. Смолія. НАН України. Інститут історії України. К.: Альтернативи, 1999. 352 с.

Прийма Максим Романович

студент 4 курсу

*ІНІ історії, права та міжнародних відносин,
Сумський державний педагогічний університет*

імені А. С. Макаренка

Науковий керівник:

к. і. н. В. О. Оліцький

УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАЦІЙНОГО МОНАРХІЧНОГО РУХУ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ

Формування еміграційного монархічного політичного руху почалось після зречення Павла Скоропадського та захоплення влади в Україні Директорією. На тлі серйозних військових та політичних прорахунків республіканської влади в українському середовищі ширилась зневіра у ліві політичні сили. На цьому тлі в середовищі еміграції формується табір, що виступав за повернення гетьманату. Перебуваючи в еміграції, Павло Петрович Скоропадський став центром тяжіння для групи нечисельних

прибічників, втім він не вживав заходів до утворення монархічної організації, обмежившись написанням спогадів та вирішенням побутових і фінансових проблем [1. с. 147; 4 с. 81–83].

Ідеологічну базу для гетьманського руху заклав видатний ідеолог українського монархізму В'ячеслав Казимирович Липинський. Ще до початку Першої Світової війни на тлі засилля соціалістичних ідей в українському національному русі він передбачив шкоду цих ідей в разі потенційної боротьби за волю України. За часів гетьманату він виконував дипломатичні функції і після превороту продовжив їх виконання, залишаючись послом УНР у Відні. Республіканська влада зробила все можливе для дискредитації В. Липинського і вже у січні 1919 р. зробила невдалу спробу усунення його з посади. Незважаючи на це, В. Липинський продовжив діалог із урядами УНР та ЗУНР, намагаючись скоординувати їх дії на Паризькій мирній конференції. Втім розклад і хаос, що панував у середовищі проводу УНР, призвів В. Липинського до швидкого та повного розчарування. Останнім поштовхом, що став причиною подання до демісії, став розстріл талановитого воєначальника гетьмансько-монархічних поглядів Петра Болбочана. З червня 1919 р. він перестає бути дипломатом і починає розробку теоретичних підвалин українського державотворення, спираючись на практичний досвід Української держави Павла Скоропадського. Це вилилось у концепцію класократичної трудової дідичної монархії, описаної у праці «Листи до братів-хліборобів» [1. с. 147; 2, с. 120–122; 3 с. 74–75].

У 1920 р. у Відні був заснований Український Союз Хліборобів-Державників (УСХД), до якого увійшли П. Скоропадський, В. Липинський, Д. Дорошенко, М. Кочубей, С. Шемет та ін. Завдання організації полягало у побудові незалежної монархічної Української Держави. Головна ініціатива зі створення цієї організації належала саме В. Липинському. П. Скоропадський, в свою чергу, виступив у ролі «прапора» руху, втім доволі швидко він активно долучився до діяльності організації, ставши її повноцінним лідером [2 с. 123; 4, с. 83–84].

Але монархічний рух не обмежувався лише прихильниками П. Скоропадського. Непомірні політичні амбіції проявив Генеральний писар Українського Вільного Козацтва Іван Полтавець-Остряниця. За часів гетьманування П. Скоропадського І. Полтавець-Остряниця також займав посаду особистого ад'ютанта гетьмана, тож на початку 1919 р. разом з військовиками-гетьманцями емігрував до Німеччини. Формально головою Вільного

козацтва залишався П. Скоропадський, оскільки 20 січня 1919 р. через наступ більшовиків не відбулась Велика Військова козака рада і, відповідно, він не був переобраний. Тим не менш, в часи Директорії при Козацькій раді була утворена Генеральна військова канцелярія, яку очолив І. Полтавець-Остряниця. Вільне козацтво під керівництвом І. Остряниці хоч і підтримувало зв'язки з гетьманом, все ж тримало від нього певну дистанцію [1 с.147–149; 5 с. 15–16].

Крім того, наприкінці 1920 року провалилась спроба долучити до УСХД Василя Вишиваного, що також міг розглядатись претендентом на український стіл. В. Вишиваному не сподобалась авторитарна направленість цієї організації, крім того на нього справив певний вплив І. Полтавець-Остряниця що не бажав підсилення організації П. Скоропадського [1 с.150–151].

В. Вишиваний разом з І. Полтавцем-Остряницею почали створювати окреме від П. Скоропадського політичне утворення. Так, у 1921 році почалось створення Українського національного вільно-козацького товариства (УНвКТ) на чолі з В. Вишиваним. Було створено тижневик «Соборна Україна». Довкола УНвКТ консолідувались діячі різного ідеологічного спрямування, оскільки В. Вишиваний активно загравав з республіканськими колами, крім того до неї влилась закордонна організаційна група Українського Національного Вільнокозацького товариства під головуванням І. Полтавця-Остряниці [1 с.150–152].

Незважаючи на спільні дії з В. Вишиваним, І. Полтавець-Остряниця не полишав і самостійних політичних акцій. Так, він активно шукав контактів з російськими монархістами та намагався відновити контакти з П. Скоропадським. Крім того, він провадив активну співпрацю з різними емігрантськими часописами. Такі дії не сподобались В. Вишиваному, і вже на початку 1922 р. І. Полтавця-Остряницю було виключено з числа членів генеральної управи Українського вільнокозацького товариства. І. Остряниця в свою чергу, за допомоги близької до В. Винниченка газети «Україна» опублікував лист, де заявив що продовжує свою діяльність до скликання нового козацького з'їзду і що будь яке вживання назви УНвКТ кимось крім нього є самочинним. Ця акція призвела до фактичного розпаду цієї організації. Через брак коштів В. Вишиваний припинив видання газети «Соборна Україна» та будь-яку політичну діяльність [1 с.153–155; 5 с.16–17].

1 жовтня 1922 р. Михайло Омел'янович-Павленко утворив Українське Козаче Товариство (УКТ), що виводило легітимність

свого існування від з'їзду Вільного козацтва у Чигирині і було незалежним як від В. Вишиваного, так і від І. Полтавця-Остряниці. Втім незабаром це товариство долучилося до гетьманського руху П. Скоропадського. Своїм основним завданням організація вбачала у об'єднанні гетьмансько-монархічного та націоналістичного рухів в єдину організацію [1 с.154–155].

У 1922 р. І. Полтавець-Остряниця переїхав до Мюнхена, де познайомився з ідеологом НСДАП Альфредом Розембергом, який познайомив його з ідеями націонал-соціалізму. І. Остряниця побачив перспективу в ідеях А. Роземберга і планував створити подібний рух в середовищі української військової еміграції. Відтак, у 1923 р. в Мюнхені І. Полтавець-Остряниця заснував Українське національне козацьке товариство (УНКТ) та отримав абсолютну владу в цій організації. Організація створила власний тижневик «Український Козак», що став її друкованим органом. В своїй ідеології ця організація поєднувала елементи націонал-соціалізму та монархізму [1 с.155–157; 5 с.17].

Таким чином можемо зробити висновок про те, що причиною утворення українського монархічного еміграційного руху стало розчарування громадськості у діяльності уряду Директорії. Головним чином учасниками руху виступили колишні урядовці Української держави, члени Українського Вільного Козацтва та члени військової еміграції. З самого початку його існування в ньому намітилось два полюси, які умовно можна назвати «гетьманським» та «козачим». «Гетьманський» полюс представлений організацією УСХД, створеною за ініціативи В. Липинського. Пізніше до нього доєдналась УКТ М. Омел'яновича-Павленка. «Козачий» полюс був продуктом непомірних політичних амбіцій та політичного авантюризму І. Полтавця-Остряниці. Спочатку він був представлений УНвКТ на чолі з В. Вишиваним, втім в нього дуже швидко виник конфлікт з І. Остряницею. В наслідок цього організацію В. Вишиваного було розвалено а сам він відійшов від політики. «Козачий» полюс, в свою чергу, очолив І. Полтавець-Остряниця заснувавши УНКТ.

Джерела та література

1. Осташко Т. Політичні амбіції Івана Полтавця-Остряниці. *Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.*: зб. наук. пр. № 3. 2008. С. 147–163.
2. Осташко Т. В'ячеслав Липинський: постать на тлі доби. *Український історичний журнал*. 2007. № 2. С. 113–130.
3. Рум'янцев В., Страхов М. Ідея українського монархізму в творах В'ячеслава Липинського. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. № 13. С. 72–77.

4. Папакін Г. Павло Скоропадський: перші роки на еміграції. *Український історичний журнал*. 2008. № 4. С. 81–95.
5. Заболотнюк В. Іван Полтавець-Остриця та український козачий рух в Німеччині (1919–1939 рр.). *Військово-науковий вісник*. 2018. № 29. С. 13–24.

Проценко Анна Андріївна
студентка 1 курсу
Київський національний університет
будівництва та архітектури

НРУ І НАРОДНІ ФРОНТИ КРАЇН СХІДНОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІДЕЙ, ДІЯЛЬНОСТІ І ЗДОБУТКИ

Історія Східної та Південно-Східної Європи сповнена прикладів виникнення народних рухів і об'єднань, що спрямовані на зміну політичних режимів, соціальних умов та національної самосвідомості. Один з яскравих прикладів такого роду в Україні – це Народний Рух України (НРУ). Аналізуючи ідеї, діяльність та досягнення НРУ у контексті інших народних фронтів Східної Європи, можна побачити як спільні риси, так і унікальні особливості.

Народний фронт – загальна назва політичних союзів, що об'єднували ліві та лівоцентристські сили. Народні фронти почали виникати у 1930-ті роки, виступали проти фашизму та війни, в захист економічних інтересів працюючих. У Франції 1936–1938, в Іспанії у 1936–1939, в Чилі у 1938–1941 роках діяли керівництва Народних фронтів. У роки Другої світової війни у деяких державах були створені національні антифашистські народні фронти. У СРСР приблизно у 1989–1992 рр. термін «Народний фронт» мав дещо інше значення. Офіційно їхня діяльність була направлена на підтримку «перестройки», але пізніше вони почали ставити питання щодо виходу їхніх республік зі складу СРСР. У Балтійських країнах народні фронти стали основною політичною силою реформ і боротьби за незалежність. Вони також стали основною альтернативою Комуністичній партії у Молдові, Україні, Вірменії та Азербайджані.

Більшість народних рухів Східної Європи мали за мету боротьбу проти авторитарних режимів, відновлення національної свідомості та створення суверенних держав. Ідеологія НРУ також базувалася на ідеях національного відродження, боротьби за

права людини та створення незалежної України. Втім, кожен рух мав свої особливості, визначені історичним контекстом, культурою та політичною ситуацією. Народні рухи Східної Європи сприяли формуванню нової політичної культури, основаної на демократії, правах людини та міжетнічному діалозі. У контексті НРУ, їх вплив на культурне життя став визначальним. Сприяючи національному відродженню, НРУ також акцентував увагу на європейських цінностях та інтеграції України у європейський простір. Додатково до акцентування на європейських цінностях, НРУ також прагнув підкреслити унікальність та багатство української культури, мови та традицій. Це було відображенням стремління визначити Україну як окрему, неповторну націю з її історичними коренями та культурним спадком, який варто оцінювати та оберігати. На фоні прагнення підкреслити унікальність української культури, НРУ також підняв питання про необхідність збереження природних ресурсів та екологічної безпеки України. Вважаючи, що екологічний стан країни є невід'ємною частиною національної ідентичності, НРУ акцентував увагу на охороні навколишнього середовища. Поряд з екологічною складовою, НРУ також дав поштовх до реформи освіти, стверджуючи, що грамотність та освіченість нації є основою демократичних перетворень. Освіта в сучасній Україні стала більш відкритою, орієнтованою на критичне мислення, з акцентом на історичну та культурну свідомість. Додатково, НРУ виявив особливу увагу до ролі молоді у формуванні майбутнього країни. Були висунуті ідеї щодо необхідності активної участі молоді в політиці, її включення в процес прийняття рішень на всіх рівнях, а також підтримки молодіжного підприємництва як інструменту соціальної мобільності.

У діяльності НРУ можна виявити численні аспекти, схожі на інші народні фронти. Зокрема, організація масових акцій протесту, залучення громадськості до дискусій про майбутнє країни, формування політичних партій та блоків. Однак, НРУ відзначався також активним використанням культурних засобів для мобілізації населення, таких як фестивалі, концерти та літературні заходи. На додаток до основних акцій, НРУ активно працював у сфері освіти та просвітництва. Створювалися навчальні програми, лекції та семінари, спрямовані на підвищення рівня обізнаності населення з питань громадянського суспільства. Ця робота допомогла формувати активну громадянську позицію серед українців. Крім освітньої та просвітницької роботи, НРУ також прагнув залучити до своєї діяльності представників різних верств населення.

Студенти, робітники, інтелігенція – всі вони стали активними учасниками руху. Зокрема, створення та підтримка молодіжних організацій було важливим етапом у розвитку НРУ. Паралельно із залученням різних соціальних груп, НРУ також активно працював з регіонами України, сприяючи розвитку місцевого самоврядування та зміцненню регіональної ідентичності. Ця децентралізація влади стала одним з ключових принципів руху, який підтримував думку, що кожен регіон має право на самостійне управління своїми ресурсами і справами. В контексті регіональної роботи, НРУ розширив свою діяльність до міжнародного рівня, встановлюючи партнерства з аналогічними рухами та організаціями в інших країнах. Ці міжнародні зв'язки не тільки збільшили вплив руху, але й допомогли формувати спільну агенту боротьби за права та свободи на пострадянському просторі. Враховуючи масштаб своєї діяльності, НРУ розширив спектр комунікаційних каналів, включаючи в себе не тільки традиційні ЗМІ, але й новітні діджитал-технології, що дозволило залучити ще більше людей до обговорення актуальних питань та мобілізації громадської думки.

Без сумніву, одним з найважливіших здобутків НРУ є відновлення незалежності України у 1991 році. Такі досягнення, як проголошення незалежності, розпад радянської імперії та формування нової політичної еліти, є спільними для багатьох народних рухів Східної Європи. Однак кожна країна мала свої особливості в процесі державотворення та здобутках своїх народних рухів. Поряд з головним досягненням у вигляді незалежності, важливо зазначити стабілізуючий вплив НРУ на внутрішньополітичний ландшафт України. Завдяки їхній діяльності та наполегливості, було закладено фундамент для демократичних реформ, прав людини та розвитку громадянського суспільства. Також, завдяки спілкуванню з європейськими партнерами, Україна отримала значущу підтримку на міжнародному рівні. Окрім вже згаданих здобутків, можна зазначити і значний внесок НРУ у формування демократичних інститутів України, стимулювання розвитку медіа та свободи слова. Також завдяки наполегливій роботі НРУ, багато українців стали більш обізнаними у питаннях громадянської активності та участі в політичному житті країни. Крім політичних та соціокультурних досягнень, здобутки НРУ включають у себе і створення сильної мережі волонтерів та активістів. Ця мережа допомагала не тільки в організаційних питаннях, але і в наданні допомоги потребуючим, організації гуманітарних акцій та інших соціально-орієнтованих ініціатив. Окрім соціальних та культурних

ініціатив, значний вклад НРУ полягає в законодавчих ініціативах. Багато з них стали основою для нового правового поля України, зокрема в сферах захисту прав людини, свободи зборів та асоціацій. Поза законодавчими ініціативами та соціокультурними досягненнями, НРУ вніс вагомий вклад у створення незалежних медійних платформ, які забезпечували об'єктивне висвітлення подій в Україні. Це дало поштовх до формування більш критичного та освіченого суспільства, яке могло самостійно аналізувати інформацію та висловлювати свої погляди.

Діяльність НРУ не обмежувалася лише політичними ініціативами. Вона охоплювала широкий спектр сфер – від культурних до екологічних, від освітніх до медійних. Здобутки руху, які включають законодавчі зміни, створення незалежних медій та мережі волонтерів, демонструють його значущість і довготривалий вплив на українське суспільство.

Взаємодія з іншими народними рухами збільшила потенціал НРУ, дозволивши обмінюватися досвідом, технологіями та ресурсами. Ця взаємодія сприяла формуванню демократичних перетворень на пострадянському просторі.

Отже, НРУ стоїть як яскравий приклад того, як народні рухи можуть змінювати країни, формувати національну ідентичність та сприяти перетворенню суспільства на шляху до демократії та прогресу.

Трофименко Захар Русланович

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ: ВІД САМСОТІЙНОСТІ ДО ФЕДЕРАЦІЇ

У даному дослідженні проаналізовано роль Павла Скоропадського, українського політика та військового гетьмана, у формуванні української державності, зосереджуючись на його переході від концепції самостійності до ідеї федерації. Використання джерел, зокрема спогади самого гетьмана, дозволяє розкрити його особисті переконання та підходи до власної ролі. Аналіз висловлювань і дій П. Скоропадського дозволяє визначити, чи вважав він себе творцем української держави, чи послідовником ідеї «єдиної й неподільної» Росії.

У кінці квітня 1918 року внаслідок підтримки німецьких військ відбувся державний переворот, що призвів до утвердження Павла Скоропадського на посаді глави української держави. Зазначений факт актуалізує дослідження його державницьких переконань. У своїх мемуарах П. Скоропадський визнавав вплив російської культури на своє виховання, що призводило до відсутності в нього ворожості до Росії: «Різниця між мною та українськими колами є та, що останні, люблячи Україну, ненавидять Росію; в мене цієї ненависті немає.... Я хотів України, що була б не ворожою до Великої Росії, а братньою, де всі українські прагнення знаходили б собі вихід. Тоді фактично ця штучно розпалювана галичанами ненависть до Росії не мала би ґрунту і врешті-решт зникла би зовсім»[1,с.14,17].

У контексті своєї асоціації з Україною Павло Скоропадський виявляв відданість російській державності та підтримував концепцію федерації України та Росії. Він стверджував, що лише спільний союз цих держав може забезпечити їхню національну незалежність. Фактично у 1918 році П. Скоропадський займав федералістську позицію, розглядаючи українську державність як необхідну складову майбутньої Російської Федерації. Як рішучий противник більшовизму, він намагався використовувати національний рух для подолання соціальної анархії: «Я завжди вважав, що український рух уже тим добрий, що перейнятий сильним національним почуттям, що, граючи на цих струнах, можна, як найлегше порятувати народ від більшовизму»[1,с.17].

Ставлення гетьмана П. Скоропадського до незалежності України було доволі скептичним: «Звичайно, самостійність, якої тоді доводилося строго дотримуватися через німців, що твердо на цьому наполягали, для мене ніколи не була життєва...»[1,с.17-18].

Справді, П. Скоропадський не міг не зважати на позицію Берліну, завдяки підтримці якого він фактично і опинився при владі. Німецькі правлячі кола вважали, що наразі Україна має існувати як незалежна держава, тож гетьман та його уряд назовні демонстрували саме таку позицію. Вже 30 квітня 1918 р. П. Скоропадський звернувся з листом до Української демократично-хліборобської партії, в якому наголосив: «Коли в такий момент я взяв владу в свої руки, то це для того, щоб збудувати Україну і до кінця днів своїх бути вірним сином дорогої нашої Неньки і всіма силами боронити державні і національні права українського народу. Прошу і наказ даю вам, брати, вірно і щиро служити незалежній Українській Державі нашій...»[1].

Національно-демократичні сили розглядали гетьманський переворот як напрямок, спрямований проти самостійності Української держави, особливо з огляду на участь в ньому переважно російських офіцерів. Сумніви викликав склад гетьманського уряду, оскільки відсутні були практично будь-які представники українських національних партій. Українські соціалістичні партії визначили гетьманський виступ як «русофільський монархічний переворот» у спільній заяві. За думкою національно-демократичної опозиції, у новий кабінет міністрів потрапили російські кадети та октябристи. Аби підкреслити неукраїнськість правлячого режиму, опозиційні партії обрали для свого об'єднання назву Українського Національно-Державного Союзу. Гетьманський уряд був змушений витратити зусилля на переконання українського суспільства, що нова влада не має намірів придушувати українську національність, її мову, культуру та державність.

Під час приватної бесіди з російським генералом А. Лукомським у середині травня 1918 р. гетьман заявив, що він зовсім не є «щирим українцем» і всі його зусилля спрямовані на встановлення в Україні ладу і створення міцної армії. Коли ж Росія позбудеться більшовизму, він перший підніме голос за об'єднання з Росією, оскільки чудово розуміє, що Україна не може бути самостійною державою. За словами гетьмана, лише тиск Німеччини в цьому питанні змушує його вдавати з себе «щирого українця».

У «неворожій» до росіян державі П. Скоропадського не було місця для Галичини. На сторінках своїх спогадів колишній гетьман не приховував скептичного ставлення до уродженців Західної України, яких вважав культурно чужими «російським українцям». Під час зустрічей з австро-угорським дипломатом Йоганом Форгачем гетьман висловив думку, що українці ніколи йому не пробачать, якщо він дозволить зруйнувати велике національне досягнення таємного протоколу до Брестської угоди. Але при цьому Скоропадський запевнив Й. Форгача, що особисто він не лише проти національного відродження Галичини, але й вітає все, що перешкоджає цьому, оскільки галичани являють собою «дуже незручний елемент».

Павло Скоропадський оголосив Й. Форгачу, що він офіційно приймає до відома заяву про скасування таємного протоколу і задоволений цим особисто. Проте, коли в липні 1918 року протокол було скасовано, інформація про це все ж просочилася до журналів і отримала широкий розголос. Українські політичні партії, включаючи ті що у Галичині, рішуче засудили цей крок,

обвинувачуючи Скоропадського в зраді національних інтересів.. Гетьман, щоб зменшити критику, дозволив відновлення Січових стрільців українській армії, головним чином з галицького населення. Скоропадський розглядав переговори з національно-демократичними силами як тактичний хід, щоб уникнути конфлікту з українськими партіями і продовжувати свій політичний курс. 14 жовтня він прийняв делегатів російського Союзу хліборобів, які закликали гетьмана до об'єднання України з Росією.

П. Скоропадський погодився з делегатами, в свою чергу порадивши їм набратися терпіння. У приватній розмові з представником російської Добровольчої армії гетьман так висловив свій погляд на ситуацію: «Я русский человек и русский офицер. Силою обстановки мне приходится говорить и делать совершенно не то, что чувствую и хочу - это надо понимать... Я определенно смотрел и смотрю – и это знают мои близкие, настоящие русские люди, - что будущее Украины в России. Но Украина должна войти как равная с равной на условиях федерации. Прошло время командования из Петербурга – это мое глубокое убеждение. Самостийность была необходима как единственная оппозиция большевизму: надо было поднять национальное чувство...»[1].

В жовтні 1918 року політична криза призвела до формування нового уряду в Україні, де представники Українського Національного Союзу отримали місця, але не отримали ключові міністерські посади. Прем'єр-міністр Ф. Лизогуб висловив намір захищати незалежність та суверенність України. У той час П. Скоропадський активно проводив свій політичний курс і 3 листопада зустрівся з отаманом Всевеликого Війська Донського генералом П. Красновим на станції Скороходово на Полтавщині. У приватній бесіді вони обговорили сучасну політичну ситуацію і шляхи боротьби з більшовиками. У спогадах П. Краснов так передав слова П. Скоропадського: «Вы, конечно, понимаете, что я, флигель-адъютант и генерал свиты Его Величества, не могу быть щирым украинцем и говорить о свободной Украине... Не может быть и речи о возвращении к империи и восстановлению императорской власти. Здесь, на Украине, мне пришлось выбирать – или самостийность, или большевизм, и я выбрал самостийность. И, право, в этой самостийности ничего худого нет. Предоставьте народу жить так, как он хочет...»[1].

Очевидно, під «самостійністю» гетьман мав на увазі лише децентралізацію й перебудову Росії на засадах федерації. Адже

головним завданням, яке поставили перед собою П. Скоропадський і донський отаман під час зустрічі, було «установление более дружеских отношений, слияние отдельных частей разбившейся России, объединение для общей борьбы с большевизмом, борьбы для освобождения России».

Розмову П. Скоропадського з П. Красновим розголосили, і в пресі з'явилися дані про їхні зустрічі, що викликало занепокоєння серед українських партій. Змушений знову заспокоювати своїх опонентів, П. Скоропадський 5 листопада офіційно заявив, що у відносинах з найближчими сусідами України та іншими світовими державами стоятиме несхитно на ґрунті самостійної й незалежної Української Держави.

14 листопада 1918 р. з'явилася грамота гетьмана про федерацію України з майбутньою, небільшовицькою Росією: «Нині перед нами нове державне завдання. Держави Згоди здавна були приятелями колишньої єдиної Російської Держави. Тепер, після пережитих Росією великих заворушень, умови її майбутнього існування повинні, безумовно, змінитися. На інших принципах, принципах федеративних повинна бути відновлена давня могутність і сила всеросійської держави. В цій федерації Україні належить зайняти одне з перших місць... їй першій належить виступити у справі утворення всеросійської федерації, якої кінцевою метою буде відновлення великої Росії. В осягненні цієї мети лежить як запурука добробуту всієї Росії, так і забезпечення економічно-культурного розвитку цілого українського народу на міцних підставах національно-державної самобутності».

Таким чином, гетьман П. Скоропадський відмовився від державної незалежності України й остаточно обрав курс на побудову всеросійської федерації. Новий уряд було сформовано з представників проросійських партій та організацій.

В 1919 році почалося антигетьманське повстання, яке швидко охопило майже всю територію України, призводячи до оголошення Директорією відновлення Української Народної Республіки. Більшість повітових і губернських центрів стали місцем повного руйнування гетьманської адміністрації. Крах гетьманського режиму відзначив кризу федералістської ідеї, яка не знайшла підтримки серед українського чи російського політичного устрою. Доба революційної радикалізації суспільства не сприяла популярності компромісних ідей. Як зазначав із подивом П. Скоропадський у спогадах, «среди всех окружавших меня людей... было так мало лиц, которые в вопросе о том, как мыслить Украину, которую мы создали, мыслили бы ее так, как я».

Отже, спочатку Скоропадський підтримував ідею самостійності України, але з часом перейшов до концепції федерації. Аналіз його висловлювань та вчинків може свідчити про його змінені переконання та ставлення до української державності. Незважаючи на це, він став об'єктом критики, оголошений поза законом і залишений без підтримки політичних сил. Кінцевим результатом його політичних рішень стало те, що він був змушений шукати притулок за кордоном, покинувши політичну сцену України.

Джерела та література

1. Скоропадський П. Спогади : 1917-1918- український переклад. Київ: Наш формат, 2017. 31с.
2. Скоропадський П. Спогади: Кінець 1917- груд. 1918. Київ: Філадельфія, 1995. 492 с.

Тютюнник Назар Юрійович

Студент

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

Науковий керівник

к.іст.н. Мухтуненко В.В.

ЯН ГУС – ІДЕОЛОГ ЧЕСЬКОЇ РЕФОРМАЦІЇ

Ян Гус - чеський священик, проповідник, викладач, філософ і ідеолог Реформації, безсумнівно, є однією з найяскравіших особистостей XIV-XV століть. Не тільки життя, але й смерть Яна Гуса значно вплинула на історію Центральної Європи: адже гуситські війни стали реакцією на його страту.

Особистість Яна Гуса, якого найчастіше називають чеським реформатором, незважаючи на численну література, досі привертає увагу дослідників. Це, по-перше, пов'язано з його жорсткою громадською позицією, він публічно критикував католицьку церкву за побори, корупцію та продаж індульгенцій. По-друге, його ім'я стало визначним для національно-визвольного руху, який також створив прірву між реальним історичним героєм Яном Гусом та ідеалізованим національним лідером Чехії. Серед найінформативніших праць, в яких досліджується особистість Яна Гуса та його діяльність варто зазначити доробки Ф. Палацького [6], Б. Рубцова [3], В. Пичета [4], А. Денисенка [1], В. Любащенко [2] та інших.

Ян Гус вирізнявся не лише як релігійний діяч, а й як ідеолог, що переосмислював та удосконалював християнські концепції свого часу. Його погляди стали каталізатором значущих змін у релігійному ландшафті Європи, залишаючи важливий слід у розвитку реформаційного руху. Ян Гус виступав за реформи в церкві, відмовляючись від папської влади та підтримуючи повернення до біблійних принципів. Відзначився своєю сміливою критикою тогочасних церковних практик, що вплинуло на подальший розвиток релігійної думки та реформ у Європі. Він також вважав, що Біблія повинна бути доступною для всіх, а не лише для духовенства. Ці ідеї продовжують бути актуальними в сучасному світі, де багато людей відчують, що церква не відповідає їхнім духовним потребам [2, с.56].

Ян Гус став на захист Віфлеємської каплиці в Празі, котру хотіли зруйнувати противники чеської Реформації. У збудованій 1391 р. каплиці Ян Гус проповідував чеською мовою [5, с. 301]. Відомий лист Яна Гуса, який був написаний 10 червня 1412 р. до польського короля Владислава II, засвідчує важливу роль Яна Гуса у процесі укладення перемир'я після війни з угорським королем Сигізмундом. В цьому листі Ян Гус просить позбавити Польщу практики симонії, поширеної серед римо-католицького духовенства [5, с.302-303].

До 1410 року Гус намагався своїми яскравими проповідями і всією діяльністю провести реформу римського християнства, не виходячи за його межі. Але його діяльність в цьому напрямі не мала успіху, хоча сам король підтримував реформаторів. Ян Гус мав неабиякий авторитет, оскільки королева Софія обрала його своїм духівником і підтримувала з ним товариські стосунки. Однак проти нього повстало майже все духовенство. Незважаючи на це, 1409 року Ян Гус був обраний ректором Празького університету, і з цього моменту в університеті утвердився богемський національний вплив [1, с. 207].

Після 1410 року протистояння реформаторів і папства стало відкритим. З жовтня 1412 р. до червня 1413 р. Ян Гус перебував у вигнанні на півдні Чехії, виїхати куди був вимушений під тиском папського інтердикту¹. Саме там він написав трактат «Про церкву» де він виклав основні свої реформаторські ідеї. Було написано три

---

¹ Інтердикт (лат. interdictum — заборона) - у римо-католицькій церкві тимчасова заборона усіх церковних діянь, що накладалась папою або єпископом. Часто інтердикт накладався на населення цілої країни чи міста, набагато рідше – на окремих осіб. Інтердикт стосовно визначеної особи зазвичай називають відлученням від церкви (екскомунікою).

головних розділи твору - 11, 17 і 21. Слід відзначити, що у своїй праці Ян Гус не посягав на основи тодішнього суспільства: він визнавав ділення суспільства на три частини і визнавав збереження влади в руках пануючого класу при дотриманні Закону Божого. У своїх роздумах про життя, про істину Ян Гус опирався на Священне Писання і вважав, що кожна людина повинна керуватися Законом Божим, який пізнається розумом. Він не відкидав Священного Писання і стверджував, що євангельський авторитет і авторитет церковних ієрархів не тотожні; євангельську істину спростувати не можна – бо Божество не може помилятися, а Папа і навіть цілий собор можуть помилятися [5, с.303-304]. Ян Гус висвітлював необхідність реформ у церкві, включаючи критику папської влади та прагнення повернення до біблійних принципів у християнстві. Його ідеї сприяли розвитку гуситського руху в Чехії в XV столітті.

Ян Гус прагнув до відродження релігійного життя, духовної свободи та поваги до Священного Письма. Його вчення вплинуло на розвиток гуситського руху в Чехії. В результаті собору в Констанці у 1414-1418 рр. Ян Гус був засуджений на смерть. Після прибуття на собор він був заарештований, незважаючи на гарантії імператора. Відомо, що імператор Сигізмунд видав Яну Гусу охоронну грамоту, вона мала б зберегти життя Яна Гуса і забезпечити його житлом, золотом, їжею, і безпекою. Але ця грамота йому не знадобилася, бо його було спалено заживо на вогнищі [5, с. 305].

Отже, після жорстокого вбивства Яна Гуса богемський розкол лише поглибився. Почалася громадянська війна, і реформаторський рух набув більш радикальних форм. Прах Яна Гуса було розвіяно над Боденським озером на Рейні, щоб його могила не приваблювала прихильників. Собор зрештою все одно вирішив, що Церква буде реформована, хоча й під наглядом призначених нею інституцій. Сьогодні місце спалення Яна Гуса вшановує великий пам'ятник посеред Праги, який називається «Гусів камінь».

Джерела та література

1. Денисенко А. Реформа, яка перетворилася на революцію.: Ян Гус і Гуситські війни в Чехії. Богомисліє: літературно-богословський альманах, 2017. № 20. С. 206-210.
2. Любащенко В. І. Образ Яна Гуса у богословському дискурсі: сучасний погляд. Проблеми слов'язнавства. 2017. Вип. 66. С. 54-68.
3. Рубцов Б. Ян Гусь. М.: Госполитиздат, 1958. 72 с.
4. Пичета В. История Чехии. М.: Огіз, 1947. 260 с.

5. Хрестоматія з історії західних та південних слов'ян (Давня доба, Середньовіччя): навч. посібник / упоряд. В. І. Яровий, С. М. Мотрук, В. П. Шумило та ін.; за ред. В. І. Ярового. Либідь, 2011. 416 с.
6. Palacký, F., 1940. Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, 1–3. Praha: Vydavatel František Strnad.

Чудінович Юлія Сергіївна

*студентка архітектурного факультету,
Київський національний університет
будівництва та архітектури*

ГЕТЬМАН П. СКОРОПАДСЬКИЙ ТА ЙОГО ВНЕСОК У СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Скоропадський Павло Петрович – український політичний і військовий державний діяч, гетьман Української Держави – офіційна назва України в період його правління – у 1918 році. Народився в 1873 році, він походив із давнього роду українських козаків і шляхти. Це, ймовірно, найбільше вплинуло на нього у визначенні його подальшого шляху після падіння російської імперії в 1917 році. До Лютневої революції він насолоджувався блискучою військовою кар'єрою як один із найшанованіших, талановитих і наго-

роджених воєначальників Російської імперії: герой російсько-японської та Першої світової воєн, ад'ютант царя Миколи II і один з небагатьох приближених імператорської сім'ї. Напередодні 1917 року – генерал-лейтенант російської армії. У 1898 році він одружився з Олександрою Дурново, яка сама була нащадком дворянського роду Кочубеїв, у шлюбі народилося шестеро дітей.

На початку Першої світової війни Скоропадський отримав командування реорганізованою 1-ю бригадою 1-ї кавалерійської дивізії (генерал Микола Казнаков) у складі 1-ї армії під командуванням генерала Пауля фон Ренненкампа. Скоропадський уже працював на фон Ренненкампа під час російсько-японської війни, коли останній командував Забайкальським козацьким військом. 6 серпня 1914 року його полк відзначився в боях під Краупішкеном у рамках російського вторгнення до Східної Пруссії [1, с.35]. Згодом був призначений командиром об'єднаної кавалерійської

дивізії, яка відзначилася під Каушеном. Генерал Скоропадський також командував 5-ю кавалерійською дивізією. 2 квітня 1916 року він отримав звання генерал-лейтенанта і був укомплектований 1-ю кавалерійською дивізією. З 22 січня по 2 липня 1917 року керував 34-м армійським корпусом. У липні 1917 року списаний 34-й армійський корпус було перетворено на 1-й Український корпус. У жовтні 1917 року на першому з'їзді Вільного козацтва йому було присвоєно звання почесного отамана. З жовтня по листопад 1917 р. його 60-тисячний армійський корпус успішно захищав залізничний коридор, що простягався через Поділля до Полісся: Вапнярка – Жмеринка – Козятин – Шепетівка та захищав від атак з румунського фронту, зокрема 2-го гвардійського корпусу під проводом Євгенії Бош.

Після зречення Миколи II імператорського престолу в березні 1917 року та більшовицького перевороту в Петербурзі в жовтні 1917 року Скоропадський опинився перед вибором, кому служити і яким шляхом йти. У своїх спогадах, написаних у 1919 році після еміграції, він пояснював: «Я пішов шляхом, який був найближчим до мого серця. Той шлях вів в Україну». Розуміючи неминучість проголошеної в листопаді 1917 р. радянської агресії проти Української Народної Республіки, Скоропадський визнавав владу Центральної Ради, хоча й не поділяв соціалістичних поглядів її лідерів. Військовий корпус під його керівництвом блокував наступ більшовицьких військ на Київ. У підсумку він врятував не тільки місто від окупації та розрухи, але й саму українську державність, яка була ще молодою та хиткою.

Але через опозицію до політики Центральної Ради наприкінці грудня 1917 р. він подав у відставку і невдовзі став одним із кількох ініціаторів руху за об'єднання правих сил для зміни уряду. Він знайшов значну підтримку з боку поміщиків та керівників німецької та австрійської армій, які перебували в Україні за умовами Брест-Литовського договору. За підтримки своїх соратників і схвалення сильних союзників він сподівався розвинути Україну на сучасну європейську державу.

Слід зазначити, що 29 квітня 1918 року на Всеукраїнській хліборобській нараді в Києві Скоропадського було проголошено гетьманом України. Він очолював перейменовану Українську Державу протягом семи з половиною місяців, прийшовши до влади в період хаосу, роз'єднаності та внутрішньої і зовнішньої нестабільності. Варто врахувати той чинник, що Скоропадський та його уряд прагнули відбудувати державу. Порівняно з деструктив-

ними процесами, які відбувалися в охопленій війною радянській росії, Україна пішла шляхом конструктивного державотворення, спрямованого на розвиток усіх сфер економічного, соціального та культурного життя [2, с.37].

Правління Скоропадського не обійшлося без суперечок, і він зіткнувся з опозицією з боку низки політичних і соціальних груп. Хоча його метою було залучити до уряду якомога ширший спектр української політичної думки, він не зміг досягти компромісу з соціалістичними партіями, які відмовлялися служити за гетьманату, а його міністри були переважно представниками консерваторів і лібералів. Найвищим пріоритетом для нього було формування сильного та дієздатного уряду та професійного адміністративного апарату, і за період свого існування Гетьманщина досягла значних успіхів. Було прийнято близько 500 нових законів, включаючи законодавство про національну валюту, національний сенат, місцеве самоврядування, армію та реформу аграрної системи. Необхідно взяти до уваги той факт, що найбільше заслуговують на увагу успіхи в культурно-освітній сфері як ключових рушіях національного відродження. Спадщиною Української Держави було заснування 150 українських вищих шкіл, двох українських університетів у Києві та Кам'янці-Подільську, Української академії наук. Як відомо, у цей період також були засновані Національна бібліотека, Національний архів і Національний театр.

Крім того, Українська Держава досягла важливих зовнішньополітичних досягнень. За час свого існування Україна створила 11 дипломатичних і майже 50 консульських представництв у

20 країнах, а в самій Україні було 12 дипломатичних і 42 консульські представництва з 24 країн [3, с.55].

Позитивні зміни, які відбулися за часів Української Держави, показали, що Україна, як і Фінляндія та Польща, мала реальну можливість стати сучасною європейською державою.

14 листопада 1918 року під тиском складних геополітичних і внутрішніх обставин Скоропадський виступив із заявою про вступ України до федерації з майбутньою небільшовицькою росією. Він вважав, що тільки так можна врятувати Україну від колоніальних амбіцій радянської росії. Після антигетьманського повстання 14 грудня 1918 р. склав повноваження та виїхав з України.

Скоропадський жив у еміграції в Німеччині, де заснував Український науковий інститут і був лідером гетьманського (монархічного) руху в Західній Європі, США та Канаді. У 1937 р. він очолив Товариство державників Гетьманату, діяльність якого була спрямована на відновлення незалежної Української Держави.

Незважаючи на суперечливу постать, Павло Скоропадський до кінця життя залишився непохитним українським патріотом з непохитною вірою в краще майбутнє України. В історії державного шляху України його можна охарактеризувати як одного з найвидатніших її діячів ХХ ст.

Джерела та література

1. Барановська Н.М. Підвалини військової політики гетьмана Павла Скоропадського. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. 2014. № 784. С. 90-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPDA_2014_784_16.
2. Павло Скоропадський та його державотворча діяльність : зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу [Електронний ресурс] / ред. кол. : Х. Н. Бехруз, Н. В. Єфремова, Т. Ю. Іванійчук ; Національний університет «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 листоп. 2020 р.). – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. – 78 с. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13802>; DOI 10.32837/11300.12223
3. Сидоренко А. Військова політика Української держави П. Скоропадського // Вісник КНЛУ. Серія: Історія, економіка, філософія. 2015. Вип. 20. С. 140-153.

Шеремет Олександр Романович
здобувач освіти IV курсу
спеціальності 032 історія та археологія
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка
Науковий керівник
к.і.н. В.О. Оліцький

МОНІТОРИНГ НАСЛІДКІВ ЗЕМЕЛЬНО-ІНЖЕНЕРНИХ РОБІТ НА МНОГИНСЬКОМУ ГОРОДИЩІ

Виразною пам'яткою пізнього етапу роменської культури, давньоруського, післямонгольського часу та козацької доби на території Чорнухинщини є Многинський археологічний комплекс, який складається з городища, двох селищ та залишків курганного могильника.

В зв'язку з повномаштабною агресією Російської Федерації проти України на території Многинського городища було проведено земельно-інженерні роботи, наслідком яких стало відкриття нових археологічних об'єктів, на поверхню піднято велику кількість предметів матеріальної культури, змінено рельєф поверхні городища та ін..

Після проведення робіт на території пам'ятки можна виділити 5 котлованів, 2 з яких знаходяться в центральній частині та 3 - по довжині надзапальної тераси, розмірами 18,6 x 5 м. та 2 траншеї різної довжини. Так, траншея №1 знаходиться в центральній частині городища, в 30 м від фундаменту Преображенської церкви, має довжину близько 60 м та глибину до 2 м. Траншея № 2 простягається вздовж майже всієї тераси городища, має численну кількість прирізок розмірами 1 x 1 м та перерізає 3 раніше згадані котловани. Має довжину близько 400 м та глибину від 2 до 2,5 м. Ширина обох траншей не перевищує 1,5 м, а культурні нашарування мають потужність від 0,5 до 1,3 м. Загальна площа пошкоджень близько 1200 м².

В стінках траншеї № 1 чітко виділяються рештки 5 поховань, зруйнованих під час робіт. Навколо траншеї, в підйомному ґрунті, наявна велика кількість характерних людських кісткових решток (ребра, щелепи, стегнові кістки, фаланги верхніх та нижніх кінцівок, фрагменти черепної коробки, тощо). Поховання знаходяться на різній глибині, яка варіюється від 50 до 70 см. На думку автора, зруйнованих повністю або пошкоджених поховань може бути значно більше, оскільки на поверхні культурний шар, в якому

знаходяться поховання, в деяких випадках знаходиться під материковим ґрунтом, що ускладнює їх виявлення. Слід зазначити, що розкопок на місці прокладання траншеї №1 не проводилось, тому існуючий там некрополь потребує детального вивчення та датування.

Особливої уваги варто приділити підйомному матеріалу, який складається з фрагментів керамічних виробів різних видів, уламків кахель, поодиноких фрагментів виробів зі скла, металевих виробів, кісток тварин та ін..

Матеріали з траншеї №1 представлені орнаментованими фрагментами ліпного посуду роменської культури та гончарними давньоруського часу. Матеріал даного періоду поширений по всій протяжності траншеї. Фрагменти гончарного орнаментованого, розписного та полив'яного посуду козацької доби зустрічаються в двох окремих місцях, розташованих ближче до фундаменту зруйнованої церкви та на відстані близько 20 метрів одне від одного. Потужність культурних нашарувань цих двох об'єктів відрізняється матеріалом несуттєво, проте товщина самих шарів є різною: так, в об'єкті який знаходиться далі від фундаменту (об'єкт 1) товщина нашарувань складає близько 90 см, а в об'єкті, який знаходиться ближче (об'єкт 2) - майже 1,3 м, до того ж матеріалу з об'єкту 1 в декілька разів менше ніж з об'єкту 2.

Керамічний комплекс з траншеї № 2 доволі різноманітний, представлений матеріалами роменської культури, давньоруського часу, козацької доби та незначними фрагментами кераміки XIX – поч. XX ст. Варто зазначити, що кераміка роменського часу в даній траншеї є в меншості, в порівнянні з керамікою інших часових періодів, і трапляється ближче до основи відгору надзапальної тераси р. Многа. Матеріали козацької доби переважають та зустрічаються по всій довжині траншеї. Наявність фрагментів кераміки XIX – поч. XX ст. можна пов'язувати з розташуванням на території комплексу маєтку братів Горвіців [1, с. 34], які здійснювали аматорські розкопки під час будівництва маєтку та проводили збір знахідок, що склали невелику колекцію [2, с. 137].

Керамічний матеріал з обох траншей є типовим для даної пам'ятки. Підтвердженням цьому є охоронні дослідження городища, проведені В. В. Приймаком в 1995 році [1, с. 167]. Археологічні роботи проводилися за 200 м. від траншеї №2 та за декілька десятків метрів від траншеї №1, тому кераміка з досліджень 1995 р. та нещодавнього моніторингу є схожою.

Серед індивідуальних знахідок слід виділити три пряслиця, виявлені в культурних нашаруваннях центральної частини траншеї №1. Два пряслиця, ймовірно, виготовлені з рожевого пірофілітового сланцю, діаметром 3-3,5 см. та діаметром отвору до 1 см., третє пряслице чорного кольору має діаметр до 3 см. Точне датування та матеріал виготовлення вище згаданих знахідок можливий лише після детального дослідження. Схоже, орнаментоване пряслице було виявлене під час досліджень городища О.Б. Супруненок та І.М. Кулатовою в 1990 р. [3, с. 93]. Ці знахідки є виразним маркером освоєння та дають змогу визначити масштаби заселення майданчика городища літописними сіверянами.

На сьогодні стан майданчика городища знаходить в незадовільному стані. В зв'язку з природними умовами стінки траншей обвалюються, тому подальше виявлення та вивчення пошкоджених археологічних об'єктів стає важчим або взагалі унеможлиблюється. Відвали землі біля траншей та котлованів поросли великою кількістю однорічних та багаторічних рослин, що досить сильно ускладнює пошук підйомного матеріалу з пошкоджених ділянок. Діяльність несанкціонованих пошуковців унеможлиблює вивчення металевих знахідок, які б могли дати більш чітке датування не тільки об'єктам а й всій пам'ятці. Подальші археологічні дослідження на Многинському городищі зможуть не тільки врятувати нововиявлені об'єкти, а й відкрити масу нових, що дасть змогу більш детально вивчати історію краю.

Джерела та література

1. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Чорнухинський район. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. 351 с.
2. Приймак В. В. Формування елементів територіальної структури Дніпровського Лівобережжя (за матеріалами пам'яток батьківщини Г.С. Сковороди). Археологічний літопис Лівобережної України. 2002. № 2./2003. №1. С. 136–142.
3. Кулатова І. Н. Супруненко А. Б. Новые находки в ур. Замок у с. Городище. 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею: матеріали ювілейної наукової конференції. Полтава. 1991. Ч. II. С. 91–96.

Шеренок Ірина Михайлівна

студентка

*Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка*

В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ ЯК ПРОВІДНИК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

Серед історичних постатей, які невтомно працювали на українське національне відродження, розбудову і становлення української держави, визначне місце посідає український політик, публіцист, ініціатор проголошення Декларації про державний суверенітет та Акту проголошення Незалежності України, лідер Народного Руху України В'ячеслав Максимович Чорновіл. Мета публікації – розкрити постать В. Чорновола як провідника руху боротьби проти тоталітарного режиму СРСР, висвітлити роль його громадської та політичної діяльності у здобутті права українського народу на політичне самовизначення, а також становлення України як суверенної й незалежної держави.

В. М. Чорновіл народився 24 грудня 1937 р. в с. Єрки Катеринопільського району Київської області (нині Черкаська обл.) у сім'ї вчителів. У 1955 році закінчив Вільховецьку середню школу із золотою медаллю та вступив до Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Спочатку навчався на філологічному факультеті, та вже за рік змінив свій вибір і перевівся на факультет журналістики. У 1960 р. закінчив університет з відзнакою [4, с. 37].

До завершення вишу у В. М. Чорновола сформувалися світоглядні орієнтири, які були його дороговказами впродовж життя. Національному самоосмисленню, формуванню державницьких візій В. М. Чорновола посприяли як ідеї Б. Грінченка, так і опрацювання забороненої в тодішній радянській Україні літератури, спілкування зі спраглими до правди й волі людьми, а також спогади з тривожного дитинства [1, с. 400].

Саме у студентські роки сформувались проукраїнські антикомуністичні погляди В'ячеслава Максимовича. Наприкінці 1950-х років у нього зміцніли почуття патріотизму до України, з'явилися мрії про незалежну Україну. На Володимирівській Гірці у Києві разом зі своїм однокурсником В. М. Чорновіл присягнув все своє життя боротися за волю України. Саме через свої погляди й суперечливі радянській цензурі та політиці партії висловлювання,

публіцистичну діяльність і виступи серед студентів В'ячеслав ледь не був відрахований з університету. Аби продовжити навчання, у 1958 р. під приводом виправлення та переосмислення власної позиції юнак поїхав працювати робітником-слюсарем на ударну будову до Маріуполя [4, с. 41].

У той самий час в Україні поширився рух шістдесятників. Він усе більше охоплював різні сфери суспільного життя, зокрема і літературу. Саме серед поетів-шістдесятників та літературних критиків В. М. Чорновіл зустрів чимало однодумців. Це дозволило йому не відчувати себе самотнім у своїх переконаннях та посіяло в ньому зерно надії, що, згуртувавшись, вони зможуть змінити, врешті, систему. Найяскравіші постаті цього руху – І. Світличний, І. Драч, Є. Сверстюк, А. Горська, В. Стус та ін. Вони разом протидіяли, як могли, тодішній політичній системі, боролися за відродження української мови й культури [4, с. 45].

В. М. Чорновіл в інтерв'ю української журналістки Марти Коломієць розповів, як зароджувався рух шістдесятництва: «І було щось таке, яке не було оформлене організацією, що ми називаємо – рухом шестидесятництва. Ми робили спроби його оформити, ми навіть зі Світличним домовлялися про те, пробували ввести таку конспіративну систему трійок для передачі матеріалів, для збирання коштів, тому що треба ж було друкувати, розмножувати, але все-таки організації як такої не... склалося. Склалася якась така співдружність неоформлена, але людей, які були міцно зв'язані між собою одною ідеєю, одною думкою, одними прагненнями це, я вважаю, шестидесятництво, це знамените явище в Україні, яке було по суті продовженням і тієї збройної боротьби, яка була в Галичині, і тих, ну, зрушень, чи наших визвольних змагань попереднього періоду, тільки в такій напівлегальній формі» [5, с. 3]. Попри те, що рух не мав чітко організованої структури, він об'єднав молодих митців зі спільною метою – позбутися тоталітарного диктату у творчому процесі. Завдяки згуртованості шістдесятників, їх течія, попри утиски з боку радянської влади, невпинно розвивалася, а проведення культурно-просвітницьких акцій допомагало розширити коло однодумців.

Одним зі способів донести свою позицію до громадськості стало написання творів та статей, зміст яких був спрямований проти тогочасного устрою радянської влади. 1960–1963 роки стали в житті В. М. Чорновола активним етапом його діяльності, зокрема, у ролі редактора на Львівській телевізійній студії. У 1964 р. він переїхав до м. Вишгород Київської області, де став

літературним працівником газети «Комсомолец». Водночас В'ячеслав Чорновіл докладав чимало зусиль до піднесення рівню національної свідомості українців як важливої передумови відновлення незалежності України, адже дисидент був прихильником організаційного оформлення визвольного руху. У середині 1960-х років разом із однодумцями він розмірковував над планом створити підпільну організацію, яка б брала участь у протидії радянській владі та поширювала серед українців розуміння важливості боротьби за ідеї незалежності України [4, с. 42].

1970 року Чорновіл у Львові налагодив випуск підпільного журналу «Український вісник», в якому друкував матеріали самвидаву, хроніку українського національного спротиву. Журнал став справжнім рупором демократії та національної свідомості Радянської України [3, с. 23]. Ця подія, звісно ж, не залишилась без уваги КДБ. Під час масових «зачисток» В. М. Чорновіла було заарештовано та засуджено на шестирічний термін у ВТК, а потім ще на три роки дисидента було відправлено у заслання. Утім, покарання не зламало та не зупинило борця проти тоталітарного режиму СРСР.

Наприкінці 1980-х років В. М. Чорновіл ініціював відновлення діяльності Української Гельсінської групи, а пізніше на її основі утворив політичну організацію – Українську Гельсінську спілку (УГС), виступав за створення широкомасштабної народно-фронтівської структури [1, с. 400]. Окрім того, що Чорновіл був співголовою УГС, він також став і співавтором програмних документів, зокрема «Декларації принципів Української Гельсінської спілки». Її було оприлюднено 7 липня 1988 р. на 50-тисячному мітингу у Львові. Документ містив тезу про перетворення СРСР на «конфедерацію незалежних держав». Остаточо організація заявила про незалежність, як стратегічну мету у виступі В'ячеслава Чорновола на Установчих зборах Народного Руху України (НРУ) 10 вересня 1989 р. УГС стала першою в Україні відкритою, опозиційною КПРС організацією партійного типу. Під керівництвом В. М. Чорновола Спілка відіграла важливу роль в активізації українського національно-визвольного руху, стала каталізатором процесу національного відродження. Завдяки виробленню доцільної програми, стратегії й тактики члени УГС досягли зрушень у громадській думці, вселили віру в українську ідею. Це дало змогу об'єднати українські національні сили в потужну масову організацію, якою став НРУ [3, с. 23]. В'ячеслав Чорновіл наполягав, аби ідеологічною складовою Руху був реформаторський шлях змін, а

соціальною опорою став весь український народ.

Завдяки зусиллям В. М. Чорновола та інших діячів поступово вдалося подолати спротив влади, усунути можливість розколу між прихильниками радикальних і поміркованих ідей та об'єднати десятки тисяч українців в одну потужну організацію, діяльність якої прискорила відновлення незалежності Української держави.

Цікавою також є оцінка В. М. Чорноволом значення проголошення Декларації про державний суверенітет України. Він зазначав, що прийняття цього документу є важливим кроком для розвитку демократичної держави: «Ви знаєте, це була наша величезна перемога. Якщо 24-го серпня 91 го року, тут нам допомогли трошки путчисти, ГКЧП допомогло, то там це була наша власна перемога, от тому я кажу, що це був розквіт нашої, ну, наших демократичних сил, нашої єдності. Нас було третина в парламенті, і третина виграла, переконала значну частину і відколола ближче до себе..., такі як Плющ, от, а решту переконала в необхідності, щоб через силу може, але проголосували за Декларацію про державний суверенітет, і вона це..., це видатний документ, якщо врахувати, що він приймався в умовах Союзу, це видатний документ» [5, с. 25]. Ухвалення цього документа дійсно стало визначною подією для майбутнього країни. Це поклало початок відновлення державної незалежності, а згодом і прийняття самого Акта проголошення незалежності України.

В. М. Чорновіл ще з юних років розумів важливість здобуття права українського народу на політичне самовизначення й утвердження державності України. Навчаючись в університеті, він знайшов друзів, які у подальшому стали його міцною опорою та підтримкою у боротьбі за зміну політичної системи. Попри численні арешти, Чорновіл не відступав від своїх задумів. Разом з однопдумцями, зокрема І. Світличним, І. Драчем, В. Стусом, поширював свої ідеї через роботу у різних періодичних виданнях, участі в підпільних рухах, а потім і створюючи масові політичні організації, як-от УГС та НРУ. Завдяки їх зусиллям та наполегливій боротьбі, врешті, були ухвалені Декларація про державний суверенітет та Акт проголошення незалежності України.

Джерела та література

1. Деревінський В. Державницька діяльність В'ячеслава Чорновола. *Україна ХХ ст: культура, ідеологія, політика*. 2018. Вип. 23. С. 399–406.
2. Деревінський В. Участь В'ячеслава Чорновола у створенні Народного руху України. *Українознавство*. 2010. № 1. С. 142–145.
3. Дорошенко З. І. В'ячеслав Чорновіл – ідейний лідер руху. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє: Матеріали*

- Міжвузівської наукової інтернет-конференції молодих науковців, курсантів, студентів та слухачів.–23 квітня 2015 року, м. Черкаси. Черкаси: ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2015. С. 21–25.*
4. Побережець Г. С. Внесок В.М. Чорновола у розвиток суспільно-політичної думки та розбудову державності України: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Миколаїв, 2015. 246 с.
  5. Чорновіл В. Розпад Радянського Союзу і народження незалежної України (1988–1991): [інтерв'ю з українським політиком, державним діячем, публіцистом В'ячеславом Чорноволом]. Інтерв'ю вела Марта Коломиєць. *Усна Історія Незалежної України 1988-1991*. 1996. 42 с.

Шкумат Іван Віталійович
студент IV курсу спеціальності
«історія та археологія»
Сумський державний педагогічний
Університет імені А.С. Макаренка
Науковий керівник
канд. іст. н. В.О. Оліцький

ДО 315-Ї РІЧНИЦІ ПЕРЕБУВАННЯ КАРЛА XII В МІСТІ РОМНИ. КОРОТКА ІСТОРІЯ ПОДІЙ

Станом на 1708 рік Карл XII захопив всю Полтавську область. Тому після спалення Батурина з його численними запасами продовольства, провіанту та 70 гарматами Карла XII приймає рішення розташуватись на зиму в Ромнах та відправити гарнізон до фортеці Гадяч для оборони. І. Мазепа підтвердив, що при розквартируванні війська в Ромнах буде ближче дістатись до Гадяча, та й армії у цій окрузі вистачатиме місця [6, с. 204].

Вже 18 листопада 1708 року іноземні війська займають м. Ромни, а 19 листопада 1708 року І. Мазепа — Гадяч. Територія розташування союзного війська була досить значною. Станом на першу половину грудня вона простягалась від Ромен на півночі до Лохвиці на півдні, від Гадяча на сході до Прилук на заході [8, с. 333].

Українсько–шведські сили заходили до міста двома колонами. Основні сили під проводом шведського короля та гетьмана пройшли крізь села Великі Бубни та Ріпки, діставшись до Ромен. Друга колона, що складалась з трьох кавалерійських та одного піхотного полку під проводом Дукера й Таубе, пройшовши через Великий Самбір, підійшла до м. Сміле, яке на передодні захопили царські війська [2, с. 31]. Дізнавшись, що до них прямує друга колона Карлової армії, вночі «як быдло», погнали до Курська на поселення тисячі місцевих жителів без худоби й нажитого добра [6, с. 327].

В цей же час 15 листопада вийшов указ фельдмаршал Б. Шереметєва до О. Меншикова про необхідність заволодіння Ромнами та Сорочинцями: «Светлейший князь мой, особенный благодатель и брат. Вашей светлости доношу, по указу Царского Величества от полков Резанского и Вяцкого батальйони посылаютца под командою господина полковника князя Голицина в Ромни, от Ростовского и Копорского по батальйону ж под командою господина полковника Головина в Сороченец, и вышепомянутым господам полковникам о их поступках даты им инструкции...» [1, с. 829].

Після тривалої облоги фортеці Сміле, що тривала до 22 листопада, царські загоны, розуміючи безнадійність свого становища, уночі втекли. Вже наступного ранку шведи без спротиву зайняли опустіле місто. Щоб царська армія в подальшому не використала цю фортецю, її знищили, а містечко спалили [2, с. 32].

Між тим швидкий марш виснажив військо. Холод давався взнаки, адже того року зима була рання й надзвичайно сувора. Словацький посол до Карла XII Даніель Карман писав: «...мусили ми за сильного морозу відкритими рівнинами доганяти інші полки. По дорозі побачили чимало вояків, які через велику втому худоби сиділи під голим небом без вогню. Одні валялись на землі напівмертві або й зовсім мертві, інші жалібно нарікали на поламані вози, ще інші йшли повільним кроком». У розмові з паном Сільтманом, послом від Пруссії, Карман пише: «Він дивувався й приписував особливому Божому провидінню, що ми за такої лютої зими й небезпек залишились живі й здорові». Також він надає відомості про незабезпеченість війська Карла XII зимовим одягом: «не могли роздобути хутра для підкладки нашої літньої одежі. З великою бідою ми дістали овечі шкури, але, не маючи з собою кожум'яки, мусили самі собі виготовити нагрудники, халяви й рукавиці, бо ж зима була люта. Біда нас навчила всяких справ. Цілком певно, що ми би померли, коли б цього своєчасно не зробили» [3].

В таких умовах шведи почали шукати провіант та житло у навколишніх селах. Варто відзначити, що вони розташовувались майже по лінії кордону Гетьманщини й Слобожанщини, яку шведи вважали ворожою територією. Д. Голіцин так писав про ті події: «Грицько сотник роменский с шведами непрестанно набеги чинили и города разоряли, а именно местечко Смелое Печерского монастыря, и город Недригайлов и два села Сумского полку

разорили». А у щоденнику невідомого вояка шведської армії описувалась така подія: «... надійшли відомості, що ворог розташувався у селі Ольсефа (Вільшана) 2 милі вздовж руського кордону. Було наказано направити туди полковника Дюкера... звідти вигнали не одного ворога, а також 50 чоловік посічено під час втечі, а село спалено» [7, с. 126-127].

Мешканці Ромнен зустріли короля та гетьмана без будь-якого спротиву, навіть з почестями та хлібом–сіллю. У самому місті Ромни розмістилися королівський та гетьманський двори, служби та вояки. Карл XII зайняв помешкання поміщика Михайловського поблизу Успенської церкви у фортеці [4, с. 15]. У Ромнах козаків вразило те, що король «часто хаживал и в церковь, и иногда всю обедню выслушает, а иногда и, не дослушав, пойдет» [6, с. 318]. Д. Карман розташувався спершу в порожній школі, а згодом перейшов в інший більш зручний будинок. Він також цікавився місцевою вірою, про що залишив численні згадки у своєму щоденнику [3]. Проблем з продовольством у шведів не виникало, оскільки «Риби, особливо щук, тут було вдосталь. Червону горілку можна було спершу купити дешево, але через три тижні годі було її дістати навіть за високу ціну... Хліба й солі мали ми досить». Сприяв розквартируванню роменський сотник Г. Пирозький, який допомагав вирішити як квартирні, так і продовольчі справи [6, с. 207].

З часом Карл XII був вже невдоволений розміщенням у Ромнах, йому здавалося, що поблизу Гадяча є кращі місця. Тому 16 грудня розпочалося переміщення шведських полків із попередніх квартир на інші. На додачу надійшла інформація про те, що росіяни збираються напасти на Гадяч, тож король рушив на допомогу. За відсутності Карла XII російський генерал Микола Аларт в ніч на 18 грудня оволодів Ромнами. [8, с. 26].

Страх повторити долю Батурина змусив людей з містечок, «де шведы были», зокрема із Ромен та Прилук, відправляти «присланных своих со объявлением верности своей к его царскому величеству». Проте це не врятувало місто від розправи. У Ромнах 18 грудня росіяни «за зраду» спалили шпиталь, «сей город в 4-х или 5-ти местах зажгли» 1651 р., «все дома во всем городе разграблены». Також у немилість потрапили й прилеглі до міста села [6, с. 172; 327].

Пізніше росіяни знову відступили з міста, але гарнізон, що лишився тримав оборону, «між іншим, Роменська фортеця не могла довго втриматись: вона була обнесена палісадами, земляним валом без болверків (дерев'яних стін)». Тому, щоб

довше протримались, оборонці поливали вал водою. Врешті, не дочекавшись допомоги від царя, гарнізон капітулював 7 січня 1709 року [8, с. 26].

Джерела та література

1. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / за ред. І. Ситий; Упорядн. С. Павленко. Київ : Києво–Могилянська академія, 2007. 1144 с.
2. Краю наш Роменський / Діброва Г.В., Іващенко О.В., Панченко В.В., Стрижко М.І. Суми : Слобожанщина, 2002. 104 с.
3. Крман Д. Подорожній щоденник (Itinerarium 1708–1709). *Ізборник* : веб-сайт. URL: <http://litopys.org.ua/kрман/kрман.htm> (дата звернення: 26.11.2023).
4. Курилов І. Роменська старовина / переклад з російської Таран В.І. Ромни, 2016. 259 с.
5. Кучинський М. Місто Ромни у спогадах сучасників XVIII – початку XX ст. *Пам'ять століть*. 2001. №3(30). С. 22–26.
6. Павленко С. Військо Карла XII на півночі України : монографія. Київ : Києво–Могилянська академія, 2017. 510 с.
7. Поперека Г. Білі плями зими 1708 – 1709 рр. *Сіверянський літопис*. 2013. № 3(111). С. 126 – 129. URL: http://www.siverlitopis.cn.ua/arh/2013/siv_lit_2013_03.pdf (дата звернення: 26.11.2023).
8. Шендрік Л. Події 1708-1709 років на Полтавщині в контексті Північної війни. *Полтавська битва 1709 року в історичній долі України, Росії, Швеції та інших держав* : зб. матеріалів Міжнар. наук.–практ. Конф. Полтава : ФОП Толмачова Н.Ю., 2009. С. 333–344.

Ярмішко Єлизавета Анатоліївна

студентка 1 курсу,

Київський національний університет

будівництва та архітектури

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ІДЕЇ КОЗАЦЬКИХ ВАТАЖКІВ ТА ПЕРІОД «РУЇНИ» XVI – XVII ст.

Державотворчі ідеї козацької верхівки у XVI – XVII ст. знаменувалися значним впливом на подальше формування української державності в майбутньому. Більшість людей із шкільних підручників історії України знає про Дмитра Вишневецького як про видатного військового діяча який на острові Мала Хортиця заснував фортецю на Дніпрі, але мало хто знає цікавий факт, що вона слугувала козацькою військовою базою, де як наслідок створилася перша Запорізька Січ, яка пізніше була зруйнована татарами та перенесена на острів Томаківка.

Одним із найцікавіших історичних діячів для усіх тоді і зараз є Богдан Хмельницький, який за недовгий час змінив історію Української держави в кращий бік. Тому пропоную розглянути дії особистостей та історичний контекст державності українських

козаків в XVI – XVII ст..

На початку доби Нового часу у Європі вже була цілком сформована думка про суверена як про єдину головну особу, від якої іде політична влада. Наприкінці XVI століття українські землі були в складі Речі Посполитої, що ні в якому разі не бажала втратити ці володіння і відповідно побоювалася козаків, як потенційну самостійну військову одиницю, через це був впроваджений реєстр, тобто офіційна служба.

Отже, виникли дві групи козаків: реєстрових (що мали чимало привілеїв і по заможності були нарівні із шляхтою) та нереєстрових, тобто звичайних «міських». Надалі привілеї реєстрових козаків призвели до суперечок між реєстровими та звичайними козаками, які вимагали збільшення числа реєстру від влади (в подальшому вимоги до збільшення реєстру призвели до виступів козаків, як наприклад в 1625 році козаки на чолі з Марком Жмайлом домоглися збільшення реєстру до 6000).

Від введення реєстру було багато плюсів, воно змінило загальну поведінку та статусність козаків у суспільстві: якщо спочатку вони прирівнювалися до звичайних розбійників, то зараз стали захисниками від татар та турків. Це підвищило рівень національної свідомості як козаків, так і народу, козаки діяли у рамках своїх інтересів, що тісно перепліталися із загально-національними, ідеологічними та релігійними.

Відчувши свою суб'єктність, козаки розпочали нову фазу більш масштабних постанов проти гніту та свавілля у національній та релігійній площині. Тим часом поляки активно проводили політику ополячення та насадження католицизму серед православних українців. У 1591 році протягом 3 років тривало перше велике повстання на чолі із К. Косинським, що було придушене, але мало сильний імпульс, тому у результаті привело до купки наступних повстань на чолі із Северином Наливайком та Григорієм Лободою. Ця фаза закріпила за поляками розуміння, що козаки не затихнуть і що необхідно йти на поступки задля підтримки своєї військової міцності на міжнародній арені.

Запорізька Січ знає багато героїв, що гідно боролися із ворогами та ставали на захист свого. Напередодні доби Хмельницького діяли постаті, які спробували самостійно почати державотворчі зміни. Серед таких постатей можна виділити Петра Конашевича-Сагайдачного, відомого полководця, він був знаний своїми походами проти османів та Кримського ханства. За головну мету Сагайдачний мав створення великого козацького війська, що

мало б автономію і в результаті напевно й послідувало б незалежності Козацької держави, яка підпорядковувалася б гетьманській владі. Після довгої і кропіткої роботи багаточисленне військо вступило до Київського братства, що було своєрідним союзом між духовенством, містами (народом) та козаками.

На мою думку, цей крок наблизив козаків до незалежності за весь час існування. Але, на жаль, ситуація стрімко змінилася та пішла на погіршення після програшу у Хотинській битві. Утиски та гніт поновилися як раніше, а повстання продовжилися аж до кровопролитної «Тарасової ночі» 1630 року.

Надалі у середині XVII століття відбувалися вирішальні та найяскравіші події за сприянням гетьмана Богдана Хмельницького, коли врешті-решт була створена Козацька держава, в якій можна відмітити неабияку єдність козаків та жагу до боротьби проти польського панування. Проте вже після смерті гетьмана події для Козацької держави змінилися зовсім в інший бік, почалася боротьба між козацькою верхівкою за владу, яка призвела до доби розпаду української державності та кровопролитними війнами на території України. Цей справді жахливий період в історії України отримає назву «Руїна». Після смерті Хмельницького його місце повинен був зайняти син гетьмана Юрій, проте юнак зовсім не був схожим на батька і на його місце обрали нового гетьмана – Івана Виговського. Новоспечений ватажок у зовнішніх стосунках схилився до заснування незалежного Українського князівства, але на превеликий жаль Україна була надто ослаблена, і через це Виговський зосередив усю свою увагу на пошуках протидії московським впливам на території України. Як наслідок, він зміцнив зв'язки з Польщею, але народ не розділив його ідею, а крім того ще й московіти стали підбурювати і так невдоволений народ. Проте Виговський вистояв свою ідею єднання з Польщею, і в 1658 році була прийнята Гадяцька угода. І ніби все йшло на покращення при правлінні гетьмана, але все змінилося 29 червня під час битви під Конотопом, у якій Виговський отримав поразку і пізніше він відмовиться від гетьманування і втече до Польщі. Через перевагу Москви на українських землях московська старшина обирає гетьманом Юрія Хмельницького. Після цього починається найактивніша фаза доби Руїни. Молодий гетьман своїми переговорами з Польщею повернув українські землі до складу Речі Посполитої і ситуація, яка й до цього була хаотичною, стала в рази складнішою. Україна розколюється на дві частини та по обидві сторони був обраний свій

гетьман. На жаль, на кінець доби Руїни Україну було остаточно розчленовано між великими державами.

Можна зробити висновок, що першочергово козаки бажали покращити своє життєве становище, підпорядковуючись Речі Посполитій. Але через посилення гніту та утисків у важливих полях тогочасного суспільства - релігійному та національному, радикальні погляди поширювалися і підігрівалася загальна думка щодо відокремлення задля припинення знущань. Цей поступовий та виважений процес управління та рішень Конашевича-Сагайдачного підвів до подій Хмельниччини. Проте після періоду Хмельниччини для України настали темні часи, які закінчилися розшматуванням українських територій іншими країнами.

Джерела та література

1. Панібудьласка В. Ф., Деревінський В.Ф. Макогон В.П. та ін. Історія України: навчальний посібник. Видання 2-ге, доп. К.: КНУБА, 2008. С. 132
2. Шевчук В. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення. – К., 1995.
3. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV - середина XVII ст. К., 2000. С. 252.
4. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3 т. / Д.І. Яворницький; [пер. з рос. І.І. Сварника]. Т. 2. Львів: Світ, 1991.

Наукове видання

**ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ**

МАТЕРІАЛИ

VI Міжнародної наукової конференції

8–9 грудня 2023 р., м. Суми

ЧАСТИНА 2

Комп'ютерна верстка *С.П.Цьома*

Підп. до друку 31.01.2024.

Формат 60x84/16. Гарнітура Arial.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,49.

Ум. фарб.-відб. 8,49. Обл.-вид. арк. 8,01.

Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач:

ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.

Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016